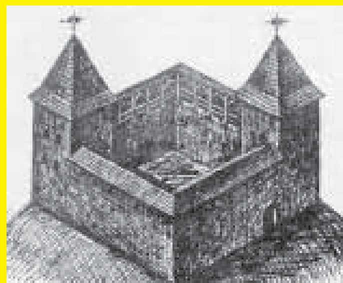
Лідскі Летапісец

Народ, які не ведае свайго мінулага, не мае будучыні

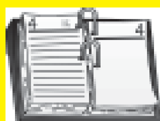
Краязнаўчы, гістарычна-літаратурны часопіс
Выходзіць з 1997 года

№ 1 (33) СТУДЗЕНЬ - САКАВІК 2006 г.

У НУМАРЫ:

Стар. 2. Кроніка Ліды.

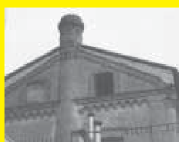
Стар. 4. Лідскі гістарычны каляндар. Лідскія юбіляры.

Стар. 9. Вынаходнік з Крупава.

Стар. 11. Лідскі раён - 2005.

Стар. 18. Лідскае піва.

Стар. 30. Піўныя этыкеткі Лідскага завода Пупко пачатку XX стагоддзя.

Стар 37. Лідскае піва пілі ў Кушлянах.

Стар. 38. Дзённік спецпасяленца.

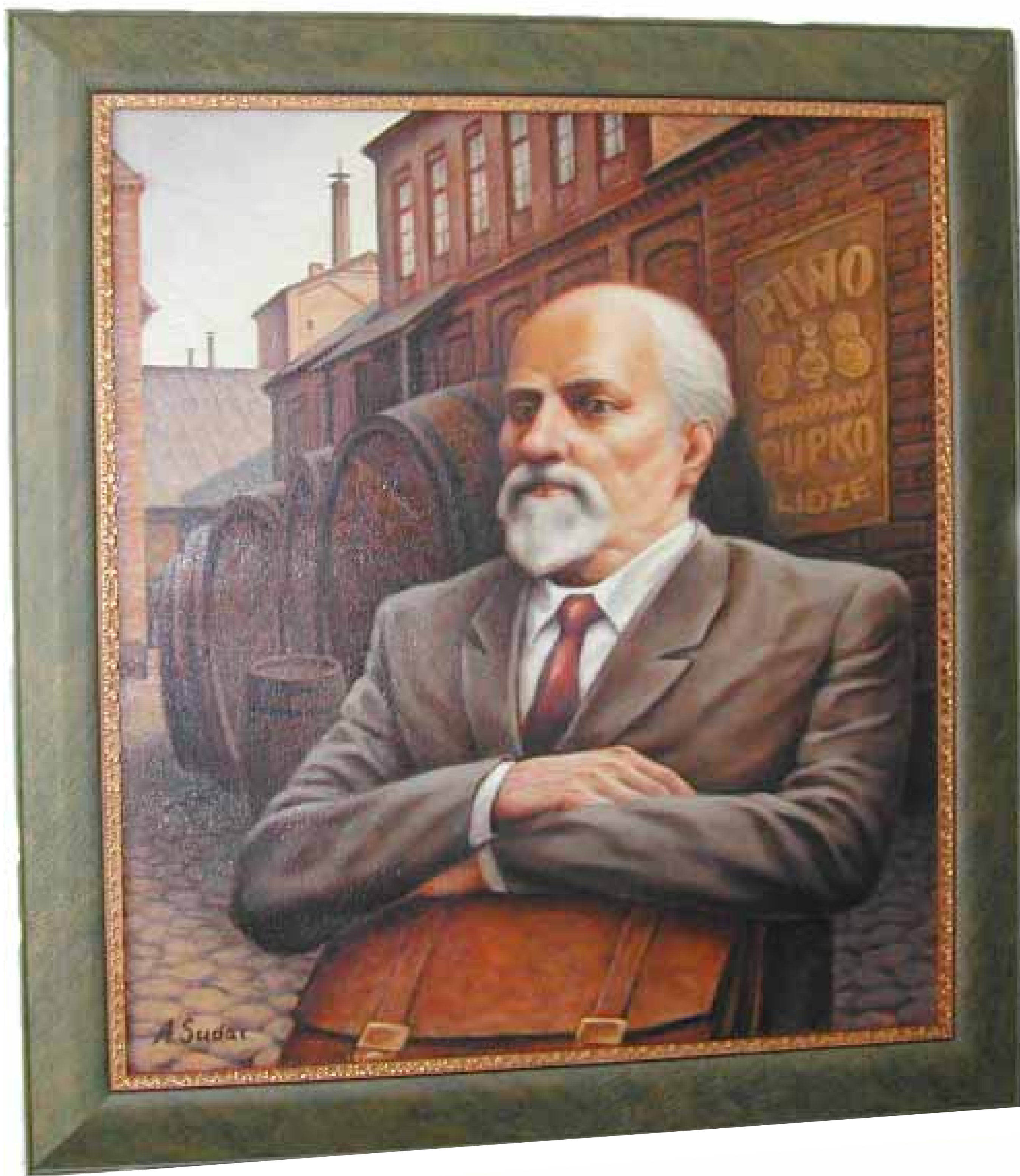
Замова лідзянкі

З-за чорнага балота,
З-за густога чароту
Ідзе ўпотай
Панна Яснота.
У панны Ясноты
Чырвоны боты,
Блакітны вочы -
Яснеюць ночы.
Панна Яснота,
Тупні ты ботам!
Хай ліха пройдзе,
Хай людзям сойдзе
З сэрца - згрызота,
З душы - маркота,
З думак - турбота,
Са слоў - пустота,
З вачэй - самота,
З рук - лянота,
З хаты - бядота,
З двара - галота,
З народа - нядоля,
З краіны - няволя!
Хай добра будзе!
Дай, прашу, людзям
Шчодрага году,
Добрага ўмалоту,
Прыгожых красак,
Шчаслівых казак!

Васіліса Пазнухова.

(На здымку лідзянка Ганна Радзько.)

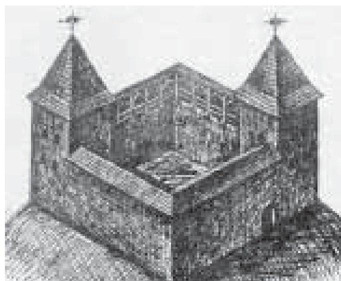

Мейлах Пупко [1859 (1860) - 1934], гаспадар Лідскага піўзавода ў 1900-1934 гг.
Алесь Судар, палатно, алей, 60 х 67 см, 2006 г. Публікуецца ўпершыню.

Лідскі Летапісец

Народ, які не ведае свайго мінулага, не мае будучыні

Краязнаўчы, гістарычна-літаратурны часопіс
Выходзіць з 1997 года

№ 1 (33) СТУДЗЕНЬ - САКАВІК 2006 г.

Упершыню ў гісторыі беларускай лінгвістыкі

У верасні 2005 г. - студзені 2006 г. у Лідскім педкаледжы упершыню ў гісторыі беларускай лінгвістыкі быў прачытаны поўны курс “Стэнаграфіі” па-беларуску. Курс прачытаў Станіслаў Суднік.

Стэнаграфія - навука пра тое, як пісаць хутка. Дагэтуль у Беларусі існавала некалькі рускамоўных курсаў стэнаграфіі, а пра беларускую сістэму стэнаграфіі гаварылася, што яна такая ж, а толькі ўлічвае асаблівасці беларускай мовы. На самай справе беларуская сістэма стэнаграфіі адрозніваецца ад рускай роўна настолькі, наколькі ўвесь беларускі правапіс адрозніваецца ад рускага, наколькі сама беларуская мова адрозніваецца ад мовы рускай.

На здымку: група С-2 Лідскага педкаледжа, якая праслухала курс беларускай стэнаграфіі.

Мы просім ўсіх, хто мае цікавыя матэрыялы па гісторыі Ліды і краю, дасылаць іх на адрас: Ліда-2, п/с 7, або перадаваць у рэдакцыю.

ПАСВЕДЧАННЕ АБ РЭГІСТРАЦЫІ № 1342

ЗАСНАВАЛЬНІК І НАВУКОВЫ КАНСУЛЬТАНТ
Валеры Сліўкін,
старшы навуковы супрацоўнік Лідскага гістарычна-мастацкага музея, кандыдат геаграфічных навук

РЭДАКТАР
Станіслаў Суднік

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
231300, г. Ліда, вул. 1-я Навапрудская, д. 61
E-mail: naszaslowa@tut.by

Наклад 250 асобнікаў
6 друк. аркушаў

Часопіс размножаны на абсталяванні рэдакцыі.
Замова № 6
Часопіс падпісаны да друку 30. 03. 2006 г.

Падпісны індэкс 00257
Кошт падпіскі:
індывід. 3 мес.- 1740 руб.
індывід. 6 мес.- 3480 руб.
Кошт у розніцу: вольны

Аўтары цалкам адказныя за гістарычную дакладнасць сваіх матэрыялаў

Кроніка Ліды

З пачатку 2006 года ў Лідзе на тэрыторыі былога шпіталя пачала працаваць Бальніца сястрынскага догляду.

З пачатку 2006 года ў продажы з'явіўся даведнік турыста "Ліда і ваколіцы", у якім пададзена шмат гістарычных звестак пра Лідчыну. Наклад 8 000 асобнікаў.

З 15 студзеня 2006 года ў Лідзе на тэрыторыі былога шпіталя адкрыўся новы будынак КДЮСШ.

2 лютага 2006 года лідзянін Казімір Марцінкевіч, кіровец УАЧП "Саюз-Транс" узнагароджаны дыпломам Міжнароднага саюза аўтамабільнага транспарту (МСАТ) і залатым нагрудным знакам "Лепшы кіроўца Еўропы".

З пачатку лютага 2006 года адкрыўся арыгінальны міні-маркет па вул. Тухачэўскага.

18 сакавіка 2006 года Іна Міхалюк з вершам “Беларуская мова” стала пераможцай 1-га літаратурнага конкурсу памяці Валянціна Таўлая

19 сакавіка 2006 года адбыліся выбары Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.
Вынікі галасавання па Лідскаму раёну:
А. Лукашэнка - 87,88%;
А. Мілінкевіч - 5,14%;
С. Гайдукевіч - 3,10%;
А. Казулін - 1,18%.

21 сакавіка 2006 года з Лідскага аэрадрома ў першы палёт падняліся самалёты Л-39 пілатажнай групы “Белая Русь”.

Самалёт Л-39 на аэрадроме

25 сакавіка 2006 года Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь начальнік Лідскага раённага вузла паштовай сувязі Ала Віннічак узнагароджана медалём “За працоўныя заслугі”.

Кроніка айкумены

Лідскі гістарычны каляндар

студзень – сакавік

1526 год, люты. Па маршруце Ваўкавыск - Масты - Шчучын - Васілішкі - Ваверка - Радунь - Эйшышкі з Кракава на Вільню праехаў аўстрыйскі пасол да маскоўскага вялікага князя З. Герберштэйн.

1706 год, студзень. Шведскі кароль Карл XII блакаваў рускія войскі ў Гародні.

Шведскія войскі размясціліся на пастой у паўднёвых і заходніх частках Лідскага павету.

1706 год, сакавік. Шведы разрабавалі Ліду і наклалі на шляхту Лідскага павету кантрыбуцыю, якую аплаціў з асабістых сродкаў лідскі маршалак Міхал Аляксандровіч.

1756 год, 12 студзеня. Піярская школа і кляштар з Воранава (Веранова) пераехалі ў Ліду. Спрыяў пераезду староста лідскі - Ігнацы Сцыпіён дэль Кампа. Ігнат і Мар'яна Сцыпіёны падарылі лідскім манахам - піярам фальварак Пастаўшчыну і юрыдзіку ў Лідзе.

1756 год. Права перамяшчэння піяраў у Ліду, пацверджанае віленскім біскупам Міхалам Зянковічам, занесена ў кнігі Галоўнага Трыбуналу ВКЛ.

1876 год, 1 студзеня. Царкоўны млын на р. Лідзейцы аддадзены ў 12 -гадовае арэнднае ўтрыманне з выбудовай паводле зацверджанага кантракту лідскаму яўрэю Неваху Гойдзе.

1906 год, 9 лютага. Узбуджана дазнанне ў адносінах да селяніна Антона Францавіча Вітко абвінавачванага ў злачынстве па артыкулах 105 і 129 крымінальнага ўкладання. Даручана ротмістру Андрэеву. Антон Вітко арыштаваны і заключаны пад варту пры Лідскай паліцэйскай управе.

11 лютага. Узбуджана дазнанне з нагоды абвінавачання Гнесі Файфелевай Каўфман, Абрама Файфелева Каўфмана і Хаіма-Бера Абрамава Гордана ў злачынстве прадугледжаным артыкуламі 126 і 129 крымінальнага ўкладання. Вытворчасць даручана ротмістру Андрэеву. Каўфманы і Гордан арыштаваны і заключаны пад варту ў Лідскую павятовую турму.

1906 год, сакавік. Створаная яўрэйская контррэвалюцыйная арганізацыя клерыкалаў, мэтай якой з'яўлялася барацьба са штрайкавым рухам.

1916 год, 1 студзеня. У Лідзе гарадская лякарня на 25 ложкаў, яўрэйская - на 25, 1 доктар і 2 фельчары.

1916 год, 16 студзеня. Фельдмаршал Гіндэнбург выдаў дэкрэт аб наданні беларускай мове аднолькавых правоў з іншымі мясцовымі мовамі ў публічным, грамадскім і культурна-асветніцкім жыцці.

Фельдмаршал Паўль фон Гіндэнбург

1936 год, 1 студзеня. Уладальнік завода "Ардаль" Саламон Мелуп завербаваў штрайкбрэхераў. Сутычка з паліцыяй працягвалася ля фабрыкі 4 гадзіны, пакінулі працу і ўдзельнічалі ў сутычцы металісты "Бедлянда" і "Полянда".

2 студзеня. Увечар у хаце сталяра Чатовіча адбылося паседжанне партыйнага камітэта КПЗБ. Удзельнікі: інструктар Віленскага акружкама КПЗБ Лена, сакратар гаркама Станіслаў Кісель (? -11.1982), сакратар гаркама камсамолу Ваўкавыскі, чалец гаркама Малеўская

3 студзеня. Сход, адкрыла сакратар штрайкавага камітэту Малеўская, выступілі сацыяліст Пятровіч, рабочы Урбановіч, замест арыштаванага старшыні прафсаюзу і штрайкаму Балкунца абраны беспартыйны рабочы Мамчыц, яго намеснікам Якуць. Вырашана арганізавацць пікеты, каб не дапушчаць на фабрыку штрайкбрэхераў. Адказнымі прызначылі маладых рабочых Якуця, Урбановіча, камсамолку Ванду Бандарэўскую. Абралі камісію па зборы сродкаў у фонд штрайку.

5 студзеня. Пад аховай паліцыянтаў на фабрыку даставілі 30 штрайкбрэхераў і запусцілі станкі. Камсамолец Карабельнік устанавіў, што станкі працуюць ухаластую, а штрайкбрэхеры сядзяць у вальцовачным цэху. Штрайкавы камітэт даручыў устанавіць прозвішчы штрайкбрэхераў і абыйсці іх кватэры. Да некаторых ужылі пагрозы.

10 студзеня. Пасля пяці дзён халастой працы З. Мелуп адмовіўся ад сваёй задумы з "пускам" фабрыкі.

20 студзеня. Фабрыка пачала працаваць, набраўшы каля 200 новых рабочых (Е. Путрамент).

13 лютага. Штрайкбрэхераў склікалі на мітынг у кінатэатр "Маленькі" з мэтай арганізацыі свайго прафсаюза. З'явіліся 30 чалавек (Е. Путрамент).

24 лютага. Бескантактавая нарада гаспадароў і штрайкоўцаў праз інспектара. Мелуп адпрэчыў усё патрабаванні штрайкоўцаў.

25 лютага. Агульнагарадскі мітынг. Сабралася каля дзвюх тысяч чалавек (Е. Путрамент). Прынята аднагалоснае рашэнне арганізавацць усеагульны штрайк, абраны штрайкавы камітэт з 5 чальцоў працоўнага прафсаюзу (ZZZ) і 5 чалавек ад прафсаюзу працаўнікоў хімічнай прамысловасці ("Кур'ер віленскі", 3 сакавіка 1936 г.)

26 лютага. Ліда на аблогавым становішчы. Паліцыянты арыштавалі Якуця і Пшэвознага. Прынята аднагалоснае рашэнне арганізавацць усеагульны штрайк, абраны штрайкавы камітэт з 5 чальцоў рабочага прафсаюзу (ZZZ) і 5 чалавек ад прафсаюзу працаўнікоў хімічнай прамысловасці.

27 лютага. Усеагульны 24 -гадзінны Лідскі штрайк салідарнасці з штрайкаваўшымі працоўнымі фабрыкі "Ардаль". Па закліку штрайкавага камітэта на працу не выйшлі каля 4 тысяч працоўных. У кінатэатры "Эра" ў 15 гадзін адбыўся мітынг, на які сабраліся ад 2 да 6 тысяч чалавек. Мітынг адкрыў Мамчыц, выступілі 13 аратараў, у тым ліку Чатовіч, Урбановіч,генеральны сакратар працоўнага прафсаюзу ZZZ Бернацкі, Станіслаў Кісель - чалец ZZZ, Аўраам Гельман- чалец ZZZ, Баляслаў Карабач, Віктар Гульбіновіч - сакратар гімназіі і чалец працоўнага прафсаюзу. "Інтэрнацыянал" спявалі на польскай, беларускай і яўрэйскай мовах. Адбылася дэманстрацыя пад лозунгам: "Жыве чырвоная рэвалюцыйная барацьба ардаляўцаў!" На імя прэм'ера Касцялкоўскага пасланая тэлеграма з просьбай падтрымаць штрайкоўцаў. У падтрымку працоўных фабрыкі "Ардаль" выступілі рамізнікі, працаўнікі рэстаранаў, банкаў, кінатэатраў. Лісты і грашовыя сродкі адправілі працоўныя варшаўскай фабрыкі "Рыгавар", прафсаюзы шафёраў і іншыя.

У горадзе працаваў сын гаспадара на млыне і рабочыя электрастанцыі.

2 сакавіка. Успыхнуў штрайк на шклозаводзе "Нёман".

4 сакавіка. Пачаўся новы штрайк на шклозаводзе "Нёман". Даручэнні атрымлівалі ад камуніста Лысенкі Сямёна Іосіфавіча. Удзельнікі Сцефановіч Казімір Андрэевіч, Бондар Сяргей Антонавіч, Каламыцкі Мікалай Іванавіч, Будзевіч Аляксандр, Мінко Іосіф, браты Каламыцкія: Аляксандр, Іосіф і Ян, Касцюкевіч Ганна і Ніна і яе кавалер Катушонак, Бабёрык Браніслаў, Каламыцкія Лук'ян Іосіфавіч і Ян Іосіфавіч, Урбановіч Антон Карлавіч, Касцюкевіч Аляксандр Іосіфавіч. Актыўныя чальцы штрайкавага камітэту Вінцулевіч Станіслаў, Шыманскі Эдуард, Васілеўскі Людвіг, Дзікевіч, Келмуць Іосіф. Старшынём штрайкавага камітэту быў Манюшка Адам, яго правай рукой Пятроўскі Іосіф. Прыязджалі дапамагаць з фабрыкі "Ардаль" Малішэўскі і Кастусь Дубок.

23 (24) сакавіка. У Лідзе прайшла дэманстрацыя (штрайк) салідарнасці з штрайкоўцамі фабрыкі "Ардаль".

26 сакавіка. Завяршылася штрайк на фабрыцы "Ардаль". З. Мелуп змушаны быў задаволіць патрабаванні штрайкоўцаў: прыняў на працу звольненых, прызнаў класавы прафсаюз і яго правы пры прыёме і звальненні працоўных, павялічыў на 15% зарплату, устанавіў 8-мі гадзінны працоўны дзень.

1946 год, 18 студзеня. Адчынена аддзяленне хуткай медыцынскай дапамогі пры гарадской лякарні.

25 студзеня. Грынцэвіч І.А. вайсковым трыбуналам войскаў Гарадзенскай вобласці, як удзельнік польскай нацыяналістычнай арганізацыі Арміі Краёвай, асуджаны па артыкулу 63-1 УК БССР да 10 гадоў папраўча-працоўных лагераў.

17 лютага. Першы суботнік: 3320 (або 3200) лідзян выйшлі на аднаўленне горада.

1966 год, 1 студзеня. Лідскі малочна-кансервавы камбінат увайшоў у падначаленне Ўсесаюзнага аб'яднання "Саюзкансервмалако"

1966 год, люты. БУ рэарганізавана ў Будаўнічы трэст № 19. Кіраўніком прызначаны Ціхановіч П.М., галоўным інжынерам Логаш У.М.

1976 год, 1 студзеня. У горадзе камбінат бытавых паслуг з механічнай пральняй і фабрыкай хімчысткі і афарбоўкі адзення, тры атэлье індывідуальнага пашыву і рамонту абутку, філіял Гарадзенскай фабрыкі "Праца" індывідуальнага пашыву і рамонту абутку, майстэрня "Рамбыттэхнікі", СТА аўтамабіляў, гасцініца на 304 месцы, 24 сталовыя і рэстараны на 3090 месцаў, 76 крамаў. Тэхнікум і музнавучальня - 1600 студэнтаў, 14 сярэдніх школ - 11 тысяч вучняў, 22 дзіцячыя дашкольныя ўстановы -3500 дзяцей, Дом піянераў, станцыя маладых тэхнікаў, 4 ДСШ, 700 настаўнікаў. 4 кінатэатры, 4 ДК, 18 бібліятэк- 176 тыс. кніг, 45 тыс. чытачоў. Планетарый, краязнаўчы музей, 2 паркі. Гарадская бальніца -870 ложкаў, 2 паліклінікі, прыём па 25 медычных спецыяльнасцях, 211 лекараў і 680 чалавек сярэдняга медыцынскага персаналу. 3 тысячы гараджан прымаюць удзел у мастацкай самадзейнасці, 4 народныя калектывы - ансамбль песні і танца "Лідчанка", драмкалектыў ГДК, ансамбль песні і танца абутковай фабрыкі, мужчынскі хор завода "Лідсельмаш". Сетка вадаправоду 44 км, горад поўнасцю газіфікаваны.

1976 год, 9 студзеня. У Доме афіцэраў лідзяне сустрэліся з лётчыкам-касманаўтам Пятром Ільічом Клімуком.

1976 год, 16 лютага. Лідскае вытворчае аб'яднанне харчкан-цэнтратнай прамысловасці ўзнагароджана ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

1976 год, сакавік. Выбары народных суддзяў.

1986 год, 28 лютага. Польскі Народны Тэатр з Вільні паставіў у Лідзе спектакль "Zagloba svatem".

1996 год, 28 студзеня. Асвечаны дольны храм праваслаўнай царквы парафіі Святога Панцеляймона, як святыня Беларускай Аўтакефальнай царквы.

1996 год, 23 лютага. У раёне 22 СШ, 12 базавых і 8 пачатковых школ - 6375 вучняў. У Бярозаўскім ВВК 280 школьнікаў па 6 спецыяльнасцях. ДЮСШ - 56 секцый, 728 навучэнцаў. Дзіцяча-юнацкі цэнтр -580 чалавек. Пры 10 школах інтарнаты - 120 вучняў. 27 дзіцячых дашкольных установаў - 1542 дзіцяці. 58 дзяцей - пад апекай, з іх 21 - круглыя сіроты,у 37 дзяцей бацькі пазбаўлены бацькоўскіх правоў. 830 настаўнікаў і выхавальнікаў, у 633 з іх вышэйшая і незакончаная вышэйшая адукацыя, 12 сацыяльных педагогаў, 3 псіхолагі. 46 настаўнікаў вышэйшай і 1-й катэгорыі. Прагімназічныя класы пачатковай ступені навучання ў СШ № 1 г. Бярозаўкі.

Лідская праваслаўная царква Святога Панцелеймона

1996 год, 7 сакавіка. Лідскі гарвыканкам рашэннем № 38 перадаў будынак былога планетарыя ў бязвыплатнае карыстанне праваслаўнай рэлігійнай грамадзе Свята-Міхайлаўскай царквы са згоды кардынала Свёнтака К.Я. і біскупа Гарадзенскай рымска-каталіцкай епархіі Кашкевіча А.А.

Лідскія юбіляры 2006 года

НАРБУТ Юстын (1776 - 25.09.1845). Аўтар двух капітальных даследванняў па гісторыі польска-беларуска-літоўскай дзяржавы: “Rys perwiastkow narodu litewskiego”, Гародня, 1818 і “Dzieje wewnetrzne narodu litewskiego z czasow Jana Sobieskiego i Augusta II, krolow polskich”, 2 выд., Вільня,1843.

ПЯКАРСКІ Ян (1816-22.05.1860). Нарадзіўся ў Лідзе, камічны тэатральны акцёр. У 1835 г. выступаў у Слоніме ў трупе Ў. Вярбіцкага. З 1838 г. у трупе З. Маліноўскага ў Камянцы-Падольскім. У 1843-54 гг. уваходзіў у трупу П. Зялінскай у Жытоміры. Стварыў уласную малую трупу. У 1856 г. арганізаваў свой тэатр у Камянцы-Падольскім, быў яго дырэктарам, іграў на яго сцэне. У 1859 г. зноў выступаў у трупе П. Зялінскага.

КАЯЛОВІЧ Іосіф Іосіфавіч (1836-1920 ?). Сын святара Гарадзенскай губерні. Скончыў Літоўскую духоўную семінарыю (1851-1857). Вывучаў і, магчыма, валодаў грэцкай, лацінскай, французскай, нямецкай і яўрэйскай мовамі.

1857, 15 чэрвеня - прызначаны настаўнікам Кобрынскай духоўнай вучэльні. Выкладаў рускую мову ва ўсіх трох аддзяленнях і рускую гісторыю ў вышэйшым аддзяленні.

1860, 5 лістапада- прызначаны на месца святара ў Лідзе, рукапаложаны па прызначаным месцы Іосіфам Сямашкам.

1860, 26 снежня -прызначаны законанастаўнікам пры дваранскай вучэльні. Жалаванне 150 руб.

1862 - прызначаны памочнікам Лідскага Дабрачыннага і цэнзарам пропаведзяў святарства Лідскага і Шчучынскага дабрачынняў. Дэпутат спраў духоўных па ўсіх прысутных месцах г. Ліды.

1863 - чалец Камітэта па прыстасаванні праваслаўных цэркваў.

1863, 20 верасня - узнагароджаны Мітрапалітам Літоўскім і Віленскім Іосіфам Сямашкам набедраннікам.

1864 - законанастаўнік Лідскай прыходскай вучэльні.

1865 - законанастаўнік жаночай пасляабедзеннай змены пры Лідскай прыходскай вучэльні.

1866, 31 студзеня- узнагароджаны за стараннасць і дбайнае праходжанне пасады законанастаўніка ў Лідскай 2-х класнай вучэльні 100 рублямі.

1866, 12 сакавіка - прызначаны спраўнікам пасады Лідскага Дабрачыннага і дырэктарам турэмнага аддзялення.

1866, 27 сакавіка - узнагароджаны “за рэўнасць па службе” фіялетаваю скуфіёю.

1866, 24 чэрвеня - зацверджаны на пасадзе Лідскага Дабрачыннага.

1866 - пераведзены на протаіярэйскае месца ў Лідскай саборнай царкве.

1869, 9 кастрычніка- абраны святарствам на выбарах на пасаду Лідскага Дабрачыннага.

1869, 24 кастрычніка - рэзалюцыяй Макарыя зацверджаны на пасадзе Дабрачыннага на 4 гады.

1869, 5 лістапада - па прапанове Архібіскупа Літоўскага і Віленскага Макарыя ўзведзены ў сан протаіярэя.

1869, 12 снежня - пасвечаны ў сан протаіярэя Іосіфам, епіскапам Ковенскім, вікарыем Літоўскай епархіі, атрымаў цёмна-бронзавы медаль у памяць уціхамірвання рокашу ў 1863-1864 гг. на стужцы дзяржаўных колераў

1870, 17 кастрычніка - па сведчанні епіскапа Іосіфа, рэвізаваўшага ў 1870 г. Лідскую царкву, абвешчана падзяка Епархіяльнага начальства.

1871, 14 лістапада - абвешчана падзяка ад імя апекуна Віленскай вучэбнай акругі за поспехі вучняў Лідскай павятовай вучэльні ў Законе Божым.

1873, 8 красавіка - узнагароджаны аксамітнаю фіялетаваю камілаўкай.

1873, 9 кастрычніка - абраны святарствам на пасаду Лідскага Дабрачыннага.

1873, 1 лістапада - рэзалюцыяй архіепіскапа Макарыя зацверджаны на пасадзе Лідскага Дабрачыннага на другое чатырохгоддзе.

1877, 26 сакавіка - узнагароджаны наперстным крыжом ад Найсвяцейшага Сінода.

1877, 13 кастрычніка - абраны святарствам на пасаду Лідскага Дабрачыннага на трэцяе чатырохгоддзе.

1879, 3 лютага- узнагароджаны Ордэнам Святой Ганны 3-й ступені за 12-гадовае запар праходжанне пасады Дабрачыннага.

1881, 9 лістапада - прызначаны да працягу пасады Лідскага Дабрачыннага.

1883, 15 траўня - супрылічаны за службу па духоўным ведамстве да Ордэна Святой Ганны 2-ой ступені.

1885, 22 сакавіка - загадам Міністра Народнай Асветы абвешчана падзяка за старанную працу па народнай адукацыі.

1886, 5 красавіка - прызначаны духоўным інспектарам за выкладаннем Закона Божага ў вучэльнях Міністэрства Народнай Асветы па Лідскім Дабрачынні.

1889, сакавік - прызначаны старшынём Лідскага павятовага аддзялення Епархіяльнай вучэльнай Рады.

1890, 20 студзеня -пераведзены ў Віленскі Мікалаеўскі кафедральны сабор.

1890, 16 сакавіка - прызначаны чальцом Рэвізійнага камітэту па рэвізіі справаздач духоўнага ведамства.

1890, 1 красавіка - супрылічаны да ордэна Святога Ўладзіміра 4-ай ступені за выдатна-старанную службу па духоўным ведамстве.

1890, 21 красавіка - перамешчаны ў Ліду на пасаду настаяцеля Сабора.

1890, 6 чэрвеня - прызначаны цэнзарам пропаведзяў па Лідскім Дабрачынні.

1890, 6 ліпеня - прызначаны старшынём Лідскага павятовага аддзялення Літоўскай Епархіяльнай вучэльнай Рады.

Праваслаўны святар у Лідзе з 1860 па 1920 гг. Лідскі Дабрачынны (1866-1890), протаіярэй з 1866 г., настаяцель Лідскага Сабора з 1890 г. Узнагароджаны Ордэнамі Святой Ганны 3-яй ступені (1879), Святой Ганны 2-ой ступені (1883), Святога Ўладзіміра 4-ай ступені (1890).

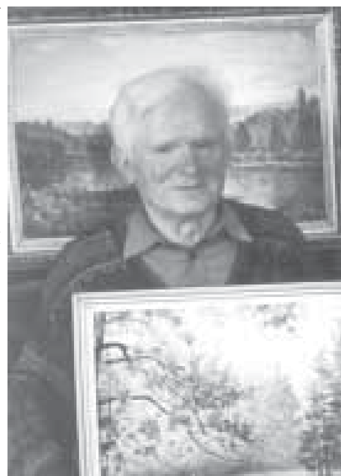
Брат **Каяловіч Міхаіл Восіпавіч** - скончыў семінарыю пры Пецярбургскай духоўнай акадэміі, выкладаў у Кобрынскім духоўнай вучэльні, у Рыжскай і Пецярбургскай духоўных семінарыях, у Пецярбургскай духоўнай акадэміі (1862-1891). У акадэміі выкладаў рускую царкоўную і грамадзянскую гісторыю. Гісторык Заходняй Русі.

ЛАЗОЎСКІ Мікалай Фёдаравіч. Нарадзіўся 20.2.1926 г. у в. Лазяны Лідскага раёна, у сям'і селяніна. Скончыў 5 класаў сельскай школы. З ліпеня 1944 г. служыў у шэрагах Чырвонай Арміі. Удзельнічаў у вызваленні Польшчы, штурме Берліна. Мае баявыя ўзнагароды.

З 1951 г. жыве ў г. Лідзе. Доўгі час працаваў на Лакафарбавым заводзе рабочым, затым - мастаком-афармляльнікам. Атрымаў сярэднюю адукацыю ў вячэрняй школе. Вучыўся ў Маскоўскім завочным народным універсітэце ім. Крупскай на аддзяленні выяўленчага мастацтва.

Самадзейны мастак. Актыўны ўдзельнік мастацкіх выстаў. Напісаў каля 100 карцін у тэхніцы алейнага жывапісу, у асноўным - гэта пейзажы Лідчыны. Значная частка работ Лазоўскага набытая жыхарамі г. Ліды, каля 10 работ знаходзіцца за мяжой: у Расіі, Польшчы, Швецы.

Тры карціны ў фондах Лідскага гістарычна - мастацкага музея.

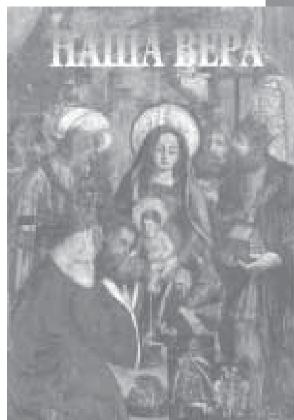

Мікола Лазоўскі

ЛЯЛЬКО Крысціна Аляксееўна. Нарадзілася 30.03.1956 г. у в. Хадзюкі Лідскага раёна ў сялянскай сям'і. Скончыла СШ у Тарнове. Працавала бухгалтарам сельсавета ў Радівонішках (1973-74). Студэнтка аддзялення беларускай і рускай мовы і літаратуры філфака БДУ (1974-79). Навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея ім. Я. Купалы (1979-83), літсупрацоўнік аддзела крытыкі штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" (1983-84). З 1984 г. працуе рэдактарам аддзела літаратуры ў часопісе "Беларусь", аднача-сова з 1995 г. - рэдактар-выдавец часопіса "Наша вера". Творчасць пачыналася з вершаў- першы ў лідскай газеце "Уперад" у 1971 г. Прозу публікуе з 1979 г. Выдала кнігі прозы "Дарога пад гару" (1985, прэмія Ленінскага камсамолу Беларусі ў 1986), "Світанак над бярозамі" (1989), зборнік казак у апрацоўцы "Хітрэй свету не будзеш" (1988). Аўтар сцэнарыя кароткаметражнага мастацкага фільма "Лёгкі хлеб" (1987). У перакладах на рускую мову кнігі выйшлі ў Маскве (1989) і ў Менску (1993). Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў (1983).

Крысціна Лялько

Часопіс "Наша вера"

110 гадоў з дня нараджэння Вацлава Шукевіча

Вынаходнік з Крупава

Другая Сусветная вайна раскідала жыхароў 2-й Рэчы Паспалітай па ўсім свеце.

Многія аселі ў Злучаных Штатах. Адным з іх быў інжынер Вацлаў Шукевіч з маёнтка Крупа (Крупава), Лідскага павету, які ад XVII стагоддзя належаў сям'і Шукевічаў. Падчас ваенных дзеянняў дом і пабудовы маёнтка былі спалены, а ставы, у якіх гадаваліся карпы, засыпаны. Сёння там свінаферма і пескавішча (кар'ер).

Інжынер Шукевіч вядомы перш за ўсё, як адкрывальнік польскай сістэмы вытворчасці сінтэтычнага каўчуку і піянер тэхналогіі палімераў (пластмасаў).

Вацлаў Шукевіч нарадзіўся ў горадзе Аліце ў 1896 г., а памёр у Форт-Лаўдэрдалі (штат Фларыда ў ЗША) у 1992 годзе, пражыўшы 96 гадоў. Парэшткі яго спачылі ў Алеі заслужаных на могілках у Амерыканскім Чанстахове ў Дайлестоўне (штат Пенсільванія).

Жыццё меў цікавае, бурлівае, поўнае расчараванняў, але і поўнае дасягненняў. Быў выхаваны бацькамі ў духу павагі да іншага чалавека і да людской працы. Некалі, калі ён, будучы яшчэ маладым хлопцам, няветліва звярнуўся да старога конюха, бацька загадаў папрасіць у яго прабачэння і пацалаваць у спрацаваную руку. Навуку тую ён запомніў на ўсё жыццё. У школу Шукевіч пайшоў у Вільні, пасля чаго закончыў царскі корпус кадэтаў у Пецярбургу.

Яго дзед, Томаш Шукевіч, быў у Лідзе чальцом Камітэту паўстання 1863 г., за што быў сасланы ў Сібір.

У 1916 г. Вацлаў быў прызваны ў Адэсе ў афіцэрскую артылерыйскую школу і ўдзельнічаў у франтавых баях падчас 1-й Сусветнай вайны.

У 1917 годзе ўвайшоў у беларускі нацыянальны рух на поўдні Украіны (Адэса і ваколіцы), дзе было сканцэтравана каля 40 тысяч вайскоўцаў, прызваных з тэрыторыі Беларусі. Быў афіцэрам Беларускага корпуса.

Пасля заключэння Берасцейскага міру і адмовы нямецкага камандавання прапусціць беларускія фармаванні па сваіх тылах на Беларусь для арганізацыі барацьбы супраць бальшавікоў Вацлаў Шукевіч нелегальна прабраўся ў Ліду, дзе пад канец 1918 г., як падпаручнік, пачаў арганізоўваць Лідскую самаабарону. Задачай гэтай арганізацыі было падтрыманне парадку ў Лідзе і Лідскім павеце падчас адходу нямецнага войска і пасля яго адходу, арганізацыя барацьбы супраць надыходзячых з усходу бальшавікоў, а таксама вярбоўка дабраахвотнікаў у Літоўска-Беларускія дывізіі. Дзейнасць самаабароны дакладна апісана ў кнізе Юзафа Дзічканца "Самаабарона Лідчыны", выдадзенай у 1938 г. газетай "Ziemia Lidzka" і перавыдадзенай у 1992 г. варшаўскім офісам выдавецтва "Грыф" (нажаль без фатаграфій).

Вацлаў Шукевіч

Пра ўдзел Шукевіча ў баях Літоўска-Беларускіх дывізій згадваецца ў паэме Камілы Эміліі Макрэцкай "Год 1919, або песня пра дывізіі Літоўска-Беларускія":

... Доля ці яснай будзе, ці строгай,
Толькі адзінага ведалі Бога
Капрал Макрэцкі, малады ***Шукевіч****,*
Мейлум, Шкоп, Бляха, Шнэам, Шалевіч.
Сталі ядрыцай той сілы збройнай,
Што паміж розных бунтаў і войнаў
Гонар здабылі, велькую славу...

Падчас польска-расейскай вайны Вацлаў Шукевіч браў удзел у бітве пад Варшавай ў якасці камандзіра артылерыйскай батарэі на коннай цязе пры 13-м палку ўланаў. Быў узнагароджаны "Крыжам Валечных". Пасля заканчэння ваенных дзеянняў паступіў у Варшаўскую Палітэхніку і закончыў факультэт хімічнай інжынерыі.

У 1933 г. Вацлаў Шукевіч заняў пасаду кіраўніка аддзелу сінтазу каўчуку ў дзяржаўным Хімічным даследчым інстытуце. Пасля двух гадоў інтэнсіўнай працы вынікі былі мізэрныя.

Крытыкі абвінавачвалі Шукевіча, што ён

з’яўляецца “ўпартым ліцьвінам”, што не слухае парадаў, што мае аднакірунковае здуменне. Справа дайшла да тагачаснага прэзідэнта РП праф. Ігнацыя Масціцкага (аднаго з заснавальнікаў інстытута), які вырашыў, што даследванні будуць фінансавацца яшчэ адзін год. Праз некалькі месяцаў быў атрыманы жаданы вынік, г.зн. выхад бутадзену са спірту павялічыўся да ўзроўню, пры якім метад мог мець практычнае прымяненне. Бутадзен, які паддаваўся палімерызацыі, даваў сінтэтычны каўчук, які называўся ў Польшчы KER-ам*. Атрыманы патэнт быў уласнасцю часткова ўраду РП, а часткова Шукевіча.

У 1936 г. Таварыства вытворцаў спірту абвясціла прапанову аб будаўніцтве фабрыкі KER-у ў Дубіцы (Дэмбіцы), першай у Польшчы, а пасля Германіі і СССР – трэцяй у свеце. Шукевіч надзіраў за будаўніцтвам фабрыкі, а пасля заняў пасаду яе генеральнага дырэктара. Пасаду гэтую займаў ажно да пачатку 2-й Сусветнай вайны, калі, як капітан рэзервы, быў вымушаны з войскам перайсці румынскую мяжу. Знаходзіўся там без сродкаў для жыцця.

Шчаслівым выпадкам удалося яму завязаць кантакты ў Італіі і там запусціць фабрыку сінтэтычнага каўчуку па сваёй методзе.

Пасля ўступлення Італіі ў вайну, каб пазбегнуць арышту, Шукевіч выехаў цераз Партугалію ў Бразілію, адкуль з многімі цяжкасцямі прыехаў у Злучаныя Штаты пад канец 1941 г. Урад ЗША быў вельмі зацікаўлены ў вырабе сінтэтычнай гумы, так патрэбнай для збройнай прамысловасці. Польскі метад браўся пад сур’ёзную ўвагу, але, нажаль, не мог выйграць палітычных гульняў з нафтавай прамысловасцю, нягледзячы на падтрымку ўплывовых сенатараў. Будаўніцтва фабрыкі ў Філадэльфіі пасля перадолення многіх супраціваў было скончана за некалькі месяцаў да канца вайны. І тады аказалася, што рынак ЗША быў насычаны каўчукам, і прадукцыя фабрыкі засталася незапатрабаванай. Гэта было для Шукевіча вялікім расчараваннем, як адносна прэстыжу, так і ў фінансавым плане.

У 1947 г. Вацлаў Шукевіч перавёз з Польшчы жонку і дваіх дзяцей, якіх пакінуў у 1939 годзе, ідучы дабраахвотнікам у войска, таму што так яму дыктавала сумленне. Пазней працаваў інжынерам-хімікам у амерыканскай прамысловасці штучных матэрыялаў. Не гледзячы на тое, што базавую школу закончыў на рускай мове, захапляўся польскай гісторыяй, эканомікай і

Крупаўскі касцёл, пабудаваны ў 1922-24 гг. На яго пабудову сярод іншых значныя сродкі выдзелілі Шукевічы.

палітыкай. У першыя паваенныя гады напісаў дзве кніжкі, на тую тэму, якіх, аднак, ніколі не мог выдаць - яны былі скіраваны на паваенны польскі рынак у краі. Апублікаваў у ЗША шэраг артыкулаў, быў сузаснавальнікам польскай газеты “Свет” у Нью-Ёрку, актыўным чальцом Таварыства Польскіх інжынераў і Польскага навуковага інстытута.

Час будаўніцтва і запуску фабрыкі ў Дубіцы быў для інж. Шукевіча часам напружанай працы і пастаяннага недахопу часу. Каб мець магчымасць, як мага хутчэй дабрацца з Дубіцы да Крупава, прылятаў самалётам, кружыў над домам і апускаў на малым парашуце картку з інструкцыямі для сям’і. Маці яго выбягала на ганак і задзіраючы галаву ламала рукі з перажывання, што самалёт зачэпіцца за вершаліны дрэваў. Пасля гэтага прызямляўся на аэрадром у Лідзе, куды высылалі па яго коней. Навакольныя людзі запомнілі яго, як таго, які ў 1939 г. адляцеў на сваім самалёце, каб болей не вярнуцца.

Фабрыка ў Дубіцы, запушчаная пасля заканчэння ваенных дзеянняў у 1949 г., закончыла вытворчасць каўчуку ў 1956 г. У 1958 г. пачалася вытворчасць каўчуку на хімічных заводах у Асвенцыме, але ўжо па зменена й тэхналогіі. За заслугі перад краем інж. Шукевіч быў узнагароджаны “Залатым Крыжам Заслугі” (перад вайной) і Камандорскім крыжам ордэна “Адраджэння Польшчы” (пасля вайны). Стараўся выхоўваць дзяцей у польскім духу. У доме яго сына, які жыве ў Вашынгтоне, на сцяне вісіць старая карта Польшчы, на якой паказана Крупава.

Аліна Сурмацкая-Шчасьняк, пляменніца.

(Пераклад і рэдакцыя С. Судніка.)

---

* **KER** - назва польскіх сінтэтычных каўчукаў, будучы скарачэннем назвы ***ка****ўчук* ***эр****ытрэнавы* (бутадзенавы), якое першапачаткова абазначала бутадзенавы каўчук, што ўжо не вырабляецца і пазней KERS абазначаў наогул стырэнавы каўчук, а з дадаткам адпаведных літараў і знакаў – яго спецыяльныя тыпы).

Андрэй Худык

Лідскі раён – 2005

Сацыяльна-эканамічны партрэт

(Даклад на падвядзенні вынікаў сацыяльна-эканамічнага развіцця раёна ў 2005 г.)

У чым наша нацыянальнае багацце? Чым мы ганарымся? Адказ дае само жыццё. Гэта, першым чынам, вынікі нашай агульнай працы. Гэтаму і прысвечана наш сённяшні сход.

Сёння мы падвядзём вынікі працы за год, прааналізуем вынікі, адзначым і заахвоцім працу лепшых калектываў і працаўнікоў раёна.

Варта адзначыць, што мінулыя пяць гадоў былі, як для рэспублікі, так і для Лідчыны перыядам дынамічнага развіцця ва ўсіх кірунках.

Дзякуючы прадуманай і ўзважанай палітыцы Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Рыгоравіча Лукашэнкі ў нашай краіне паступальна развіваецца эканоміка, адраджаецца сяло, праводзіцца магутная сацыяльная палітыка, палітыка ў імя чалавека.

У адпаведнасці з праграмнымі дакументамі былі вызначаныя прыярытэты развіцця краіны. Гэта:

о Актывізацыя інавацыйнай і інвестыцыйнай дзейнасці;

о Развіццё аграпрамысловага комплексу;

о Нарошчванне экспарту тавараў і паслуг;

о Далейшае развіццё жыллёвага будаўніцтва;

о Фармаванне эфектыўнай сістэмы аховы здароўя.

Зыходзячы з гэтага было вызначана і развіццё Лідчыны.

Для дасягнення пастаўленых мэтаў раённы выканаўчы камітэт сканцэнтраваў сваю працу на фінансавым аздараўленні прадпрыемстваў раёна, актывізацыі інвестыцыйнай дзейнасці, якая забяспечвае павышэнне ўзроўню канкурэнтаздольнасці прадукцыі, рэсурсазберажэнне.

Паказаныя кірункі вызначалі развіццё рэальнага сектара эканомікі і забяспечылі станоўчую дынаміку па ўсіх асноўных параметрах прагнозу сацыяльна-эканамічнага развіцця Лідскага раёна.

За пяць гадоў аб'ём прамысловай вытворчасці ўзрос на 23,4%, у той жа час у 2005 г. - на 14,7%, што дало асноўны прырост па пяцігодцы.

Аб'ём экспарту ў раёне вырас на 45,8%. Больш 32% прадукцыі экспартуецца.

Знешнегандлёвае сальда станоўчае і павялічылася з 14,1 млн. дол. ЗША ў 2001 годзе да 34,0 млн. дол. ЗША ў 2005 г.

За 2005 г. у прамысловасці атрымана каля 26 млрд. руб. чыстага прыбытку, тады як у 2004 г. было каля 2-х млрд. страт.

2005 г. быў асабліва паспяховым для акцыянерных таварыстваў “Лідаграпраммаш”, “Лідскае піва”, Мінойтаўскага рамонтнага завода. Трыццаць пяць прадпрыемстваў з сарака нарасцілі сваю вытворчасць у адносінах да 2004 г.

Сабрана 206 камбайнаў, 73 аўтобусы. У 1,5 раза павялічыўся выпуск зборных жалезабетонных вырабаў, камбікорму, маянэзу. У 1,8 раза -лекавых сродкаў. Павялічаны выпуск па 42-х найменнях прадукцыі нашых прадпрыемстваў.

У той жа час чатыры прадпрыемствы за год скарацілі аб’ёмы вытворчасці: абутковая фабрыка, завод электравырабаў, “Лідсельмаш” і “Лідрамбуд”.

Прычыны нестабільнай працы гэтых прадпрыемстваў нам вядомыя. Вызначаныя шляхі іх вываду з крызіснай сітуацыі, але гэта праца не аднаго дня. У той жа час, хачу звярнуць увагу новых кіраўнікоў, а таксама калектывы гэтых прадпрыемстваў, што ад вашай ініцыятывы залежыць многае. Хто, як не вы, на месцах, лепш ведае праблемы, слабыя месцы і рэзервы вашай вытворчасці.

Вырабляць прадукцыю, але не прадаваць яе - бессэнсоўна. Сёння на складах нашых прадпрыемстваў назапасілася прадукцыі на 47 млрд. руб. - гэта практычна месячны аб’ём выпуску.

Міжнародныя патрабаванні да якасці прадукцыі, якая выпускаецца, прымушаюць мяняць наша стаўленне да сваіх тавараў, а без гэтага заваяваць рынак нельга. Таму вядзецца праца па абнаўленні асартыменту, паніжэнні сабекошту. Толькі ў 2005 г. 12 нашых прадпрыемстваў укаранілі міжнародную сістэму якасці ў адпаведнасці са стандартамі ICA-9001.

Мадэрнізацыя і тэхнічнае пераўзбраенне - гэта будучыня прадпрыемства. Нажаль, тэхналагічнае абсталяванне зношана на 86%. На старым абсталяванні нельга вырабіць канкурэнтаздольную прадукцыю і скараціць выдаткі. Рашэнне пытанняў техпераўзбраення - гэта заклад выйсця на ўзровень рэнтабельнасці 14,5%.

Таму раённым выканаўчым камітэтам распрацавана інвестыцыйная праграма, паводле якой у 2005 г. 35 млрд. руб. накіраваны ў прамысловасць, больш 22-х млрд. руб. - у сельскую гаспадарку, 15 млрд. руб. - у будаўнічую галіну, больш 27-мі млрд. руб. - на будаўніцтва жылля, у транспарт і гандаль - па 2 і 3 млрд. руб. адпаведна, у сацыяльную сферу і энергетыку - больш 32 млрд. руб.

Заданне раёнам выканана. У бягучым годзе ў гэтым кірунку трэба весткі працу больш актыўна. Тэрміновай мадэрнізацыі патрабуе абсталяванне на заводзе электравырабаў, доследным заводзе “Нёман”, на абутковай і мэблевай фабрыках, “Лідсельмашы”, “Харчканцэнтратах”, шклозаводзе.

Напрыклад, “Лідскае піва” за апошнія тры гады ў тэхпераўзбраенне ўклала больш за 30 млрд. руб., у выніку сёння яно мае рост аб’ёмаў вытворчасці і прыбытковую працу.

У цэлым па раёне за 2005 г. атрымана рэнтабельнасць 7,9 %, што ў 1,8 раза вышэй за ўзровень 2004 г., за кошт рэалізацыі мерапрыемстваў па энергазахаванні і за кошт паніжэння выдаткаў на вытворчасць.

Абарона бізнэс-планаў прадпрыемстваў у раённым выканаўчым камітэце паказала, што не ўсе мэтанакіравана працуюць у гэтым кірунку. Таму кіраўнікам шэрагу прадпрыемстваў пастаўлены задачы па загрузцы наяўных вытворчых магутнасцяў, павелічэнні заработнай платы, пошуку новых рынкаў збыту.

Тым больш, што выканкамам у гэтым кірунку аказваецца рэальная дапамога: выдадзены рэкламныя буклеты “Прамысловы комплекс Лідскага раёна”, адкрыты сайт у Інтэрнэце, створаны перасоўны рэкламны стэнд для прадстаўлення яго на міжнародных і міжрэгіянальных выставах, арганізаваная выстава-прэзентацыя “Прамысловы комплекс Лідскага рэгіёна”.

Адчынены гандлёвыя дамы ў горадзе Алматы (Казахстан), Чыстопаль (Татарстан), у Маскве.

Толькі ў 2005 годзе Лідскі раён наведалі дэлегацыі больш 10-ці дзяржаў, як далёкага, так і блізкага замежжа.

Дзякуючы гэтаму прадукцыю прадпрыемстваў Лідскага раёна стала магчымым экспартаваць больш, чым у 40 краін свету: фарбы, лакі, фталевы ангідрыд, сельскагаспадарчая тэхніка, акуляравая оптыка, люмінісцэнтныя свяцільнікі, вырабы са шкла і крышталю, харчовыя канцэнтраты, піва, сухое малако.

Сельская гаспадарка з’яўляецца важным складнікам эканомікі. Яна дае каля 10% валавога ўнутранага прадукту і з’яўляецца пастаўшчыком сыравіны для 30% прамысловасці краіны.

Дзейсным быў 2005 г. для сельскагаспадарчых арганізацый раёна. Імі выраблена валавой прадукцыі на суму 55,9 млрд. руб., што на 15,9% вышэй за ўзровень 2004 г. пры прагнозным заданні росту 12%.

Найбольшы прырост прадукцыі атрымалі: сельгаспрадпрыемствы “Крупаўскае”, “Мажэйкава”, “Пескаўцы” і іншыя.

Летась сабрана 71,3 тыс. тон збожжа, што ў параўнанні з 2004 г. больш на 4%. Павелічэнне аб’ёмаў вытворчасці збожжа - гэта вынік мэтанакіраванай працы вяскоўцаў па павышэнні культуры земляробства, павышэнні ўраджай-

насці збожжавых і зернебабовых культур з 30,5 да 35,1 ц/га.

Па выніках рэспубліканскіх спаборніцтваў за дасягненне высокіх паказчыкаў на ўборцы ўраджаю 2005 г. збожжавых і зернебабовых культур Лідскае раённае сельскагаспадарчае ўнітарнае прадпрыемства "Мажэйкава" прызнана пераможцам у рэспубліканскім спаборніцтве і прэміравана на рэспубліканскім свяце "Дажынкі-2005".

У мінулым годзе ўзрасла ўраджайнасць масласем'я рапсу, цукровых буракоў, бульбы, гародніны, ільнovалакна.

Павялічаны аб'ёмы вытворчасці жывёлы і птушкі на 24%, малака на 12%. Больш закуплена жывёлы і птушкі на 23%, малака - на 9%.

З 15 сельгаспрадпрыемстваў раёна 14 за 2005 г. павялічылі аб'ёмы вытворчасці малака. Найбольшую прыбаўку па гэтым паказчыку забяспечылі такія прадпрыемствы, як "Ніва", "Крупаўскае", птушкафабрыка, "Пескаўцы", "Світанак-Мыто".

Узрасла прадуктыўнасць дойнага статку. Сярэдні ўдой малака на карову павялічыўся на 382 кг. Больш за 4 тысячы кілаграмаў малака надаілі ад адной каровы ў сельгаспрадпрыемствах "Ніва" і птушкафабрыка.

Сярэдняя яйканоснасць курэй-нясушак павялічылася на 12%, што дазволіла павялічыць вытворчасць яйкаў на 54%.

За мінулы год колькасць пагалоўя буйной рагатай жывёлы павялічылася на 1,6 тысячы, свіняў - на 2 тысячы галоваў.

Нажаль, нашыя паказчыкі на фоне рэспублікі і вобласці не самыя высокія.

Дзяржава ўкладвае ў сельскую гаспадарку значныя сродкі, у тым ліку і ў матэрыяльна-тэхнічнае абсталяванне. Таму неабходна, каб аддача была вялікая.

Толькі за 2005 г. сельгаспрадпрыемствамі раёна было набыта 17 высокапрадукцыйных збожжаўборачных камбайнаў і 17 трактароў. Ужо ў бягучым годзе набыта яшчэ 10 трактароў.

Цалкам відавочна, што вызначаных вынікаў можна дасягнуць, толькі ствaрыўшы нармалёвыя ўмовы для жыцця і працы, прыцягваючы новыя, кваліфікаваныя кадры, моладзь. З гэтай мэтай распрацавана дзяржаўная праграма развіцця сяла, у рамках якой прадугледжваецца будаўніцтва аграгарадкоў: сельскія населеныя пункты будуць пaступова пераўтварацца і добраўпарадкоўвацца. Яны павінны стаць цэнтрамі ўсяго сельскага жыцця, актыўнымі правадырамі новых тэхналогій і высокіх сацыяльных стандартаў.

Летась у нашым раёне пабудаваны першы аграгарадок у "Мажэйкаве". Сёння - гэта добраўпарадкаваны населены пункт, дзе створаныя неабходныя вытворчыя і бытавыя ўмовы. Мажэйкава прызнана пераможцам абласнога спаборніцтва сярод сельскіх населеных пунктаў па добраўпарадкаванні.

У адпаведнасці з дзяржаўнай Праграмай развіцця сяла на наступную пяцігодку, распрацавана раённая Праграма, паводле якой павелічэнне аб'ёмаў вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі мяркуецца ажыццяўляць у асноўным за лік інтэнсіўнага вядзення гаспадаркі, рацыяналізацыі структуры засеву плошчаў, прадуктыўнасці палёў і ферм.

Жыллёвае будаўніцтва таксама з'яўляецца важным кірункам сацыяльнага развіцця.

За перыяд з 2001 па 2005 год у раёне ўведзена ў эксплуатацыю 208,5 тыс. м2 жылля (1163 кватэры), у тым ліку ў сельскай мясцовасці 53,9 тысячы м2 (558 кватэр), у гарадской - 154,6 тысяч м2 (605 кватэр). У той жа час толькі за 2005 г. пабудавана 62 тысячы м2 жылля.

У мінулым годзе будаўнічым комплексам раёна выканана падрадных работ на суму 67,2 млрд. руб. або 107,3% да 2004 г. у супастаўных цэнах.

З 24-х будаўнічых арганізацый раёна 18 забяспечылі рост аб'ёмаў будаўніча-мантажных работ. Нажаль, страціў сваю былую славу і моц трэст № 19. Па выніках 2005 г. аб'ём будаўніча-мантажных работ скараціўся на 21,6%.

Выканкам ускладае адпаведныя надзеі на новага кіраўніка гэтай арганізацыі, які прызначаны ў гэтым месяцы.

На наступныя гады перад будаўнічым комплексам Лідчыны стаяць вельмі вялікія задачы, выкананне якіх абавязкова. Гэтае, першым чынам, павелічэнне аб'ёмаў жыллёвага будаўніцтва, як у горадзе, так і на сяле. Толькі ў 2006 г. плануецца пабудаваць у раёне 705 кватэр. У першую чаргу будуць пабудаваныя кватэры для неабароненай катэгорыі грамадзян - шматдзетных сем'яў. У 2005 г. стаяла на ўліку 187 такіх сем'яў, 92 з іх уключаны ў склад кааператываў, якія будуюцца, 43 палепшылі ўмовы шляхам будаўніцтва і куплі жылля на другасным рынку.

За 2005 г. выдзелена 5 кватэр сацыяльнага карыстання. З іх 3 -для ўдзельнікаў Афганскіх падзей, 1 - удзельніку Вялікай Айчыннай вайны, 1 - сіраце. 4 удзельнікі афганскіх падзей уключаныя ў склад ЖБК. 19 сем'ям налічана аднаразавых бязвыплатных субсідый на суму 301 млн. руб. Яе атрымалі шматдзетныя сем'і, інваліды, ветэраны і грамадзяне, пастаўленыя на ўлік да 1980 г.

Наперадзе здача акушэрскага корпуса. Будуць працягнуты работы па добраўпарад-

каванні Бярозаўкі і Ліды, у тым ліку мікрараёнаў індывідуальнай жылой забудовы. Прадугледжваецца рэстаўрацыя Лідскай цвердзі. Да 2010 г. неабходна добраўпарадкаваць 15 аграгарадкоў.

У бліжэйшай перспектыве - будаўніцтва лёдавага палаца ў Лідзе.

Як бачыце, планы па будаўніцтве ў нас вялікія. Але для таго, каб справіцца з усімі пастаўленымі задачамі, кіраўнікам прадпрыемстваў неабходна больш надаваць увагі падрыхтоўцы спецыялістаў, стварэнню спрыяльных умоў працы, забеспячэнню годнай зарплаты.

Прыклад арганізацыі працы ў нас ёсць браць з каго: "Лідагазбуд", рамонтна-будаўнічае прадпрыемства № 17, прадпрыемства меліярацыйных сістэм. Але першым чынам - гэта ПМК 169, якая сёння будзе ўшаноўвацца як пераможца ў раённым спаборніцтве сярод будаўнічых арганізацый.

На працягу 2005 г. праведзена праца па ўдасканаленні маршрутнай сеткі пасажырскага транспарту. Адкрыты новыя гарадскія маршруты № 12, і 14 Т, прыгарадны маршрут "Ліда-Малэйкаўшчына", арганізаваны рух гарадскога транспарту ў Бярозаўцы, у выніку чаго павялічыўся пасажыразварот.

Грузавымі транспартнымі арганізацыямі перавезена грузаў летась на ўзроўні 2004 г. У сувязі з памяншэннем колькасці рэйсаў, выкананых на міжнародных перавозках, не забяспечана выкананне заданняў па грузазвароце "Лідатрансаўта", Лідскай грузавой аўтастанцыяй, унітарным прадпрыемствам "Саюзтранс".

Хоць "Лідаспецаўтатранс" здолела павялічыць грузазварот і аб'ём перавозак больш чым на 11% у параўнанні з 2004 г. Гэтае прадпрыемства другі год запар з'яўляецца пераможцам раённага спаборніцтва ў транспартнай галіне.

Раённым вузлом электрасувязі праведзена рэканструкцыя аўтаматычных тэлефонных станцый г. Ліда і в. Бердаўка.

У выніку праведзенай працы ёмістасць тэлефоннай сеткі ў цэлым па раёне павялічылася на 1 122 нумары, у тым ліку ў горадзе - на 950 нумароў, у сельскай мясцовасці - на 172 нумары. Шчыльнасць тэлефонных апаратаў на 100 жыхароў па раёне складае 34 тэлефоны пры нарматыве 27.

Па выніках працы за 2005 г. Лідскі раённы вузел паштовай сувязі забяспечыў выкананне асноўных параметраў прагнозу сацыяльна-эканамічнага развіцця.

Рост платных паслуг сувязі насельніцтву ў параўнанні з мінулым годам у супастаўных цэнах склаў 119.1% пры прагнозе 108%. Рэнтабельнасць ад прыбытку мае становучае значэнне і складае 6,4%.

Сярод аддзяленняў паштовай сувязі лепшых вынікаў працы дасягнула аддзяленне паштовай сувязі "Тарнова", прызнанае пераможцам унутрывытворчага спаборніцтва сярод структурных падраздзяленняў Лідскага раённага вузла паштовай сувязі.

Калектыў аддзялення паштовай сувязі пастаянна ўлічвае ўсё нарастальныя патрэбнасці кліентаў. Акрамя аказання традыцыйных паштовых паслуг у аддзяленні прымаюцца ўсе віды плацяжоў, рэалізуюцца тавары народнага спажывання.

У 2006 г. вузлом паштовай сувязі плануецца ажыццявіць тэхнічнае пераўзбраенне аддзяленняў, што дазволіць павысіць якасць паслуг, якія прадстаўляюцца.

Аб'ём рознічнага тавараабароту прадпрыемстваў гандлю і грамадскага харчавання Лідскага раёна ў 2005 годзе склаў 344,5 млрд. рублёў або 120,4 % да ўзроўню мінулага года. Азначылася тэндэнцыя павелічэння рэалізацыі нехарчовых тавараў. Іх доля ў агульным аб'ёме тавараабароту за мінулы год склала 41,4 % і павялічылася ў параўнанні з мінулага годам больш, чым на 2 %. Так, напрыклад, у 2005 годзе ў параўнанні з 2004 годам насельніцтву рэалізавана больш халадзільнікаў на 879 штук, тэлевізараў - на 240 штук, мэблі - на 307,0 млн. руб., што сведчыць аб росце дабрабыту нашага насельніцтва.

Рэалізацыя тавараў айчыннай вытворчасці дасягнула летась 85,4 %, а па харчовых таварах - 90,3 % .

Па выніках працы за 2005 год прадпрыемствамі гандлю і грамадскага харчавання атрымана чыстага прыбытку ў суме 607,0 млн. рублёў. Колькасць стратных прадпрыемстваў за 2005 год паніжана.

Па метадзе самаабслугоўвання ў раёне працуе 120 крам. Дзве крамы - "Дом гандлю" і "Універсам "Патсдам" скарыстоўваюць адмысловую кампутарную сістэму па руху тавараў. 63 пункты гандлю і сэрвісу абсталяваны тэрміналамі для разлікаў з пакупнікамі.

Запатрабаваныя такія формы гандлю, як выставы-продажы і перадсвяточныя кірмашы па рэалізацыі кандытарскіх і кулінарных вырабаў уласнай вытворчасці, сезонныя распродажы тавараў па паніжаных коштах.

У мінулым годзе значна палепшыўся знешні выгляд прадпрыемстваў, удасканальвалася і развівалася іх матэрыяльна-тэхнічная база праводзілася добраўпарадкаванне прылеглай тэрыторыі. На гэтыя мэты прадпрыемствамі гандлю, грамадскага харчавання і бытавога абслугоў-

вання накіравана 3,3 млрд. рублёў. Так, толькі тратуарнай пліткі на прылеглай да крам тэрыторыі выкладзена больш за 4,5 тыс. кв. метраў на агульную суму 232,0 млн. рублёў, што амаль у 4 разы больш, чым у папярэднім годзе, двацццю прадпрыемствамі гандлю абноўлены рэкламныя шыльды, двацццю шасцю прадпрыемствамі выканана светлавое афармленне.

Характэрнай асаблівасцю працы прадпрыемстваў бытавога абслугоўвання стала стабільнасць і павелічэнне аб'ёмаў паслуг. Праз усе каналы рэалізацыі іх аказана насельніцтву ў 2005 годзе на суму 10,7 млрд. рублёў, у 2005 годзе адчынена 3 майстэрні па пашыве і рамонту вопраткі, 6 салонаў пракату вясельных сукенак, 4 майстэрні па рамонце абутку, 2 фотасалоны і 1 цырульня.

Мяняе сваё аблічча гандаль і бытавое абслугоўванне і на сяле. Так, у аграгарадку "Мажэйкава" пасля правядзення капітальнага рамонту аднавіла працу крама "Прамысловыя тавары", пачаў працаваць новы комплексны прыёмны пункт на 8 працоўных месцаў, у т.л. на 5 працоўных месцаў швачак, 1 месца цырульніка, 1 месца майстра па рамонту абутку і 1 месца касіра-прыёмшчыка.

17 лютага ў заключным этапе рэспубліканскага конкурсу "Лепшы рэстаран, кавярня 2005 года" гонар Гарадзенскай вобласці ў конкурсе "Кулінарнага майстэрства і сэрвісу" абаранялі кухары горада Ліды. Майстар-кухар УКП "Камбінат школьнага харчавання" Слабыш Г.А. заняў 2-е месца ў праграме "Арт-клас", а кухару рэстарана "Стары замак" ЧУП ТД "Лідскае піва" прысвоена званне "Майстар-кухар" і ўручаны дыплом "За тонкасць і вытанчанасць у афармленні страў".

Дысцыпліна, працавітасць, розум, кемлівасць нашых людзей дазволілі прыўмножыць патэнцыял усіх галін народнай гаспадаркі, у выніку чаго ў бюджэт раёна паступіла 72 млрд. 939 млн. руб., што дазволіла выканаць значныя аб'ёмы работ па бягучых рамонтах аб'ектаў сацыяльнай сферы.

Амаль 74% бюджэту раёна расходуецца на сацыяльную сферу. Так, для развіцця фізкультуры і спорту ў 2005 г. выдаткавана больш 3-х млрд. руб. Усе школы раёна абсталяваны сучаснай камп'ютарнай тэхнікай, функцыянуюць 52 кабінеты інфарматыкі.

З моманту аб'яднання горада і раёна ў адну адміністрацыйную адзінку ў 2004 г. актывізуецца працэс рэарганізацыі сістэмы адукацыі раёна. Ствараюцца ўстановы новага тыпу: Бялевіцкая базавая школа рэарганізавана ў Гудскую базавую школу-сад, уведзена ў эксплуатацыю Пескаўская сярэдняя агульнаадукацыйная школа-сад, адчынены другі дашкольны Цэнтр развіцця дзіцяці. У рамках рэалізацыі Праграмы адраджэння і развіцці сяла Гарадзенскай вобласці на 2005-2010 гады капітальна адрамантаваны Мажэйкаўскія сярэдняя школа і дзіцячы сад.

Аб выніковасці працы педагогаў сведчаць паказчыкі паступлення выпускнікоў устаноў адукацыі ў вышэйшыя навучальныя ўстановы: 2004 г. - 42,6%, 2005г. - 43,7%. Стала расце працэнт паступлення ў вышэйшыя навучальныя ўстановы медалістаў: 2000 г.-82,4%, 2004 і 2005 гады-100%. Навучэнцы школ раёна неаднаразова станавіліся пераможцамі абласных і рэспубліканскіх прадметных алімпіяд. У 2006 годзе 59 навучэнцаў Лідскага раёна атрымалі дыпломы першай, другой і трэцяй ступеняў на абласных алімпіядах (2001 г.-50, 2005 г.-52), гэта лепшы вынік у вобласці.

Дзяржава занепакоенае станам здароўя нашых дзяцей, таму самая пільная ўвага надаецца арганізацыі гарачага харчавання ва ўстановах адукацыі. У раёне ахоп гарачым харчаваннем навучэнцаў школ складае 83,3%. Рашэннем Лідскага выканаўчага камітэта вызвалены ад платы за харчаванне 23 навучэнцы з шматдзетных сем'яў, 431 чалавек дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця і навучэнцаў з малазабяспечаных сем'яў, якія наведваюць групу падоўжанага дня, 115 навучэнцаў спартовых класаў.

У мінулым годзе вялася праца па ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы пазашкольных устаноў і пяці пакояў па месцы жыхарства. У снежні 2005 года было выдзелена два мільёны рублёў з фонду "Падлетак" на набыццё мэблі і папаўненне гульнятэк у пакоях мікрараёнаў. У дзве ўстановы пазашкольнай адукацыі набыты камп'ютары.

Важны аспект працы са студэнцкай моладдзю - гэта арганізацыя карыснай занятасці і дзейнасці ў вольны час. У гэтым плане нашымі каледжамі і прафесійна-тэхнічнымі ўстановамі робіцца нямала.

У 2005 г. у вучэльні № 235 адчынены музейны пакой, у № 136-ым - гістарычна-краязнаўчы музей.

Навучаннем і выхаваннем займаюцца прафесійныя калектывы інжынерна-тэхнічных работнікаў. Многія з іх - прызёры рэспубліканскіх і абласных аглядаў і конкурсаў тэхнічнай творчасці, з'яўляюцца вынаходнікамі і рацыяналізатарамі. Але галоўнае, што яны здольныя падрыхтаваць добрых спецыялістаў, чые паслугі буду запатрабаваны на рынку працы.

Па ўстановах сацыяльнай сферы заплана-

вана на бягучы год 80,6 млрд. руб. або 81,3% агульнага аб'ёму бюджэту. З іх на ўстановы адукацыі - каля 50 млрд. руб., што ў 1,2 разы больш чым у папярэдні год. Павялічаныя асігнаванні на ахову здароўя, жыллёва-камунальную гаспадарку.

Гарадское ўнітарнае прадпрыемства ЖКГ паспяхова справілася з пастаўленымі задачамі. Жыхары раёна практычна не адчулі сур'ёзных нязручнасцяў ні ў перыяд моцных маразоў, ні падчас іншых рэзкіх зменаў надвор'я. Госці нашага горада аднадушна адзначаюць чысціню і парадак.

У сферы медыцыны ў 2005 г. адбыўся шэраг зменаў: пашырана жаночая кансультацыя, адчынены дзённы стацыянар, прыгарадная медычная амбулаторыя, рэарганізаваны Мажэйкаўскі фельчарска-акушэрскі пункт у медычную амбулаторыю. Набыта абсталявання на суму 1 млрд. 634 млн. руб.

Ужо ў бягучым годзе адчынена Бальніца сястрынскага догляду для самотных і пажылых людзей, будзе завершана будаўніцтва акушэрскага корпуса, рэканструкцыя стадыёна і рамонт басейна.

Бюджэт раёна на 2006 г. захоўвае сацыяльную скіраванасць. Гэта палітыка дзяржавы і, перш за ўсё, Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Рыгоравіча Лукашэнкі.

Адзін з прыярытэтных кірункаў захавання і ўмацавання здароўя нацыі - фармаванне здаровага ладу жыцця. Таму не выпадкова пад патранажам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у краіне разгорнута шырокамаштабнае будаўніцтва спартовых комплексаў. Гэта - мэтанакіраваныя інвестыцыі ў здароўе нацыі.

Павялічылася колькасць людзей, якія займаюцца фізічнай культурай і спортам. Развіваюцца гульнявыя віды спорту, акадэмічнае веславанне, цяжкая атлетыка і іншыя.

Спорт высокіх дасягненняў - гэта сусветны прэстыж краіны. Свой уклад у гэтую справу ўнеслі і лідзяне:

Павел Шурмей, Валеры Радзевіч сталі фіналістамі Алімпійскіх гульняў у Афінах;

2005 год - Шурмей Павел стаў чэмпіёнам свету па акадэмічным веславанні;

Новікаў Руслан - чэмпіён Еўропы па цяжкай атлетыцы;

Жвірко Руслан - бронзавы прызёр першынства Еўропы па цяжкай атлетыцы сярод юнакоў.

Астравух Юры, Лісіца Ігар, Карповіч Ігар у складзе зборнай каманды Рэспублікі Беларусь прымалі ўдзел у фінальнай частцы першынства Еўропы па футболе сярод юнакоў у Італіі.

Да 29-х Алімпійскіх гульняў 2008 года ў Пекіне вядуць падрыхтоўку 5 спарцменаў Лідчыны: Павел Шурмей і Валеры Радзевіч (акадэмічнае веславанне), Руслан Новікаў і Аксана Залатарова (цяжкая атлетыка), Наталля Карэйва (лёгкая атлетыка) і адзін спарцмен рыхтуецца да Паралімпійскіх гульняў: Барэйша Віталь (паўэрліфтынг).

Мінулы 2005 год быў асабліва плённым для аддзела культуры, які ажыццяўляў сваю дзейнасць абапіраючыся на праграму развіцця культуры ў Лідскім раёне на 1999-2005 гады.

Лідская зямля шчодрая на таленты і цікавыя падзеі. Мы ганарымся сваёй гісторыяй і культурнай спадчынай, таленавітымі і знакамітымі імёнамі землякоў. Тут нарадзілася беларуская пісьменніца Данута Бічэль-Загнетава, заслужаная артыстка БССР Ганна Радзько, прайшлі юнацкія гады сусветна вядомага навукоўца Ігната Дамейкі, жыў і працаваў Валянцін Таўлай.

Гістарычная спадчына Лідчыны адлюстравана ў экспазіцыях гістарычна-мастацкага музея.

Адным з прыярытэтных кірункаў з'яўляецца адраджэнне, захаванне і развіццё традыцыйнай культуры Лідчыны. Дзейнасць устаноў культуры накіравана на даследаванне мастацкіх традыцый, распаўсюджанне рэгіянальных народных рамёстваў у розных формах іх праявы, што вельмі важна для фармавання і самасцвярджэння беларускай нацыі. Майстры Лідчыны вядомыя далёка за межамі раёна. Вырабы народнага майстра Рышкевіча Міхася Антонавіча ведаюць у Расіі, Украіне, Літве, яны ўпрыгожваюць археалагічны музей у Менску, музей гісторыі і рэлігіі ў г. Гародні.

Канцэртнае абслугоўванне - важны паказчык узроўню мастацкай самадзейнасці. Паказчыкам яе ўзроўню з'яўляецца агляд канцэртных праграм "Лідскі падворак" - гэта справаздачныя канцэрты перад насельніцтвам па выніках года.

У раёне склалася сістэма правядзення раённых мерапрыемстваў, якія садзейнічаюць падтрымцы адораных выканаўцаў, пошуку новых талентаў, стварэнню спрыяльных умоў для развіцця мастацкай самадзейнасці. Гэта:

- шоў-праграма "Надвор'е ў хаце",
- фэст народнай творчасці "Кірмаш талентаў",
- экалагічная праграма "Песні над Нёманам",
- моладзевая шоў-праграма "Вернісаж прыгажосці",
- фэст дзіцячай народнай творчасці "Зорны феерверк",
- агляд-конкурс калектываў мастацкай самадзейнасці "Лідскі падворак",

- аўтапрабег па месцах баявой славы.

Установы культуры вядуць працу па:

- прапагандзе здаровага ладу жыцця;
- па працы з падлеткамі і непаўнагадовымі;
- па арганізацыі моладзевых праграм;
- па сямейным вольным часе.

Калектывы і выканаўцы Лідскага раёна з'яўляюцца сталымі ўдзельнікамі Міжнародных, рэспубліканскіх і абласных фэстаў і конкурсаў. На працягу 2005 года яны былі ўганараваныя 50 Дыпломамі і Граматамі.

Вядзецца праца па ўдасканаленні сеткі ўстаноў культуры. Так Бердаўскі цэнтральны дом культуры быў рэарганізаваны ў Бердаўскі культурны цэнтр вольнага часу, што несумнеўна адаб'ецца на падвышэнні ўзроўню культурнага абслугоўвання насельніцтва. Бярозаўская дзіцячая музычная школа ператворана ў школу мастацтваў.

У той жа час неабходна развіваць сетку філіялаў і класаў дзіцячых музычных школ у аграгарадках, канкрэтызаваць далейшую працу па захаванні традыцыйнай беларускай культуры.

Сёння мы з упэўненасцю гаворым аб стварэнні надзейнага падмурка для далейшай стваральнай працы.

Асноўная задача сацыяльна-эканамічнага развіцця раёна на перспектыву - гэта павы-шэнне жыццёвага ўзроўню насельніцтва за кошт стабільнай і эфектыўнай працы рэальнага сектара эканомікі.

Будзе працягнута тэхнічнае пераўзбраенне дзейных вытворчасцяў. У прамысловасці прадугледжваецца інвеставаць на гэтыя мэты 59 млрд. руб., у сельскую гаспадарку - 25 млрд. руб., у будаўнічы комплекс - 64 млрд. руб. (гэта будаўніцтва жылля, аб'ектаў сацкультбыту), у гандаль - 3 млрд. руб., у транспарт - 2,8 млрд. руб., 13,2 млрд. руб. будзе ўкладзеныя ў камунальную гаспадарку, медыцыну, адукацыя і энергетыку.

Будзе працягнута будаўніцтва жылля, мадэрнізацыя сродкаў сувязі, рэканструкцыя дзейных аб'ектаў, пашырэнне мясцовай тэлефоннай сеткі і ўкараненне сучасных відаў паслуг.

Прадпрыемствы і арганізацыі раёна працягнуць працу па энерга- і рэсурсазберажэнні.

Прадугледжваецца стварэнне новых працоўных месцаў у розных галінах народнай гаспадаркі. Сёлета іх плануецца стварыць 1820.

Паважаныя таварышы!

Выказваю сардэчную падзяку ўсім, хто ўнёс уклад у агульную справу развіцця і росквіту Лідчыны. Работнікам прамысловых прадпрыемстваў, сельскім працаўнікам, прадпрымальнікам, будаўнікам, сувязістам, транспартнікам. Працаўнікам культуры, педагогам, лекарам, супрацоўнікам праваахоўных органаў.

Дзяржавай нямала зроблена ў ажыццяўленні галоўнай мэты - каб кожны грамадзянін Беларусі жыў лепш. Зараз пастаўленая задача: дзяржава - для народа. "Таму 2006 г. будзе годам карэннага павароту да чалавека. Пра гэта будуць гаварыць удзельнікі трэцяга Ўсебеларускага народнага сходу. Яны прымуць праграму сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны да 2010 года.

Гэты асноватворны дакумент будзе накіраваны на дынамічнае развіццё нашай эканомікі і павышэнне якасці жыцця народа. Дэвіз новай пяцігодкі - "Чалавек - інавацыі - дабрабыт". Ад Лідскага раёна на гэты форум абрана 45 дэлегатаў.

2006 г. адкрывае чарговую пяцігодку, таму вельмі важна, наколькі энергічным будзе старт. Бо добры пачатак - палова поспеху. Упэўнены, нам пад сілу выканаць вызначанае. Для гэтага ў нас ёсць усё. Працавітыя і таленавітыя людзі, досвед, дзеяздольная ўлада, выразная праграма на перспектыву.

Гісторыя навучыла беларусаў шанаваць мір і згоду. Такія паняцці, як здароўе, добрая праца, спакой і цеплыня ў хаце, несупаставімыя з любымі палітычнымі ўзрушэннямі.

2006 год - год прэзідэнцкіх выбараў.

Сёння мы назіраем, як вядуць сваю агітацыю альтэрнатыўныя кандыдаты на пост прэзідэнта нашай краіны. Агітуюць не гэтулькі за сябе, колькі супраць дзейнага Прэзідэнта. Яны ідуць да ўлады не дзеля народа, а дзеля задавальнення сваіх амбіцый. У асноўным - гэта палітыкі, якія не адбыліся, якія адрабляюць грошы, накіраваныя на дэстабілізацыю цяперашняй сітуацыі ў Беларусі.

Давайце будзем пільнымі. Не дапусцім авантурнікаў і дэмагогаў да ўлады.

Дзейнасць цяперашняга Прэзідэнта Беларусі Аляксандра Рыгоравіча Лукашэнкі нам вядомая, яго ўвага і клопат да патрэб і праблемаў людзей, яго прынцыповасць, сумленнасць, прыстойнасць, настойлівасць у рэалізацыі праграм павышэння дабрабыту.

Неаднаразова Прэзідэнт бываў у Лідскім раёне. У рамках пратаколу даручэнняў зроблена шмат і вызначана зрабіць яшчэ больш па стабілізацыі працы эканомікі раёна ў цэлым і асобных прадпрыемстваў.

Таму я вас заклікаю праявіць сваю грамадзянскую пазіцыю, прыняўшы актыўны ўдзел як у передвыбарнай кампаніі, так і ў выбарах, аддаць свой голас за кандыдата ў Прэзідэнты Рэспублікі Беларусь Аляксандра Рыгоравіча Лукашэнку.

Валеры Сліўкін

ЛІДСКАЕ ПІВА

Піўзавод Пупко

(Працяг. Пачатак у № 4 (32) за 2005 г.)

4. 1900-1907. Нашчадкі Носеля Пупко працягваюць бацькоўскую справу.

Заснавальнік Лідскага піўнога завода, ураджэнец Ліды, купец 2-ой гільдыі Носель Зелікавіч Пупко памёр улетку 1900 г. у веку каля 75 гадоў. Пахаваны ён быў на лідскіх яўрэйскіх могілках. Маёмасць Н.З. Пупко, у тым ліку піўны завод, была падзелена паміж 4-ма сынамі Іцкам, Гершам, Абрамам і Мейлахам. На сямейнай радзе было вырашана, што заводам будуць кіраваць малодшыя браты Абрам і Мейлах. Гэта былі дарослыя мужчыны, Мейлаху, напрыклад, было ўжо 40 гадоў.

Першая праблема, з якой сутыкнуліся спадчыннікі, - няздзейсненыя абавязальніцтвы перад Будаўнічым аддзяленнем Віленскай губернскай управы. 20 снежня 1901 года памочнік лідскага павятовага спраўніка Зубрыцкі па просьбе Будаўнічага аддзялення ў прысутнасці панятых Баляслава Леанардавіча Рэксця і Іосіфа Карпавіча Залескага зрабіў агляд піўзавода для высвятлення: ці выпраўленыя недаробкі, выяўленыя ў 1899 г. Пры аглядзе аказалася, што драўляныя лесвіцы незгаральнымі не заменены; катлы для варэння агароджаны жалезнымі кратамі толькі з аднаго боку; замест драўлянай прыбудовы для бакаў пры аддзяленні піваварства ўсталёваны тры слупы з цэглы і насланы рэйкі, на якіх і змяшчаецца бак. Быў складзены пратакол. У той жа дзень, па гарачых слядах было напісана тлумачэнне: *"Вследствие требования Строительного Отделения ... об устройстве на пивоваренном заводе, принадлежавшем умершему Носелю Пупко, лестницы из несгораемого материала, имею честь объяснить, что таковое требование не исполнено, за смертью владельца завода, а наследникам его требование Строительного Отделения не было известно, ... существующая лестница будет заменена новой из несгораемого материала по наступлении весны. Лично за себя и по доверенности братьев своих Мейлах Носелевич Пупко." (ЦДГА Літвы. Ф. 382, воп. 2, сп. 758, арк. 51.)*

Мейлах Пупко

Праз паўгода Будаўнічае аддзяленне прапанавала Лідскай павятовай паліцэйскай управе апавясціць Аддзяленне, ці ўсталяваны на піваварным заводзе Пупко незгаральныя лесвіцы. 8 ліпеня 1902 г. лідскі паліцэйскі наглядчык у прысутнасці панятых Абрама Мастоўскага і Генаха Баярскага правёў агляд лесвіц, аказалася, што ў варачным аддзяленні ўсталявана адна незгаральная лесвіца, астатнія ж лесвіцы разабраныя, паколькі ў іх няма патрэбы. У той жа дзень Абрам Пупко даў распіску паліцэйскаму наглядчыку ў тым, што загад Будаўнічага аддзялення яму абвешчаны, і заявіў, што на заводзе адна незгаральная лесвіца зроблена, і ён аб гэтым абавязваецца заявіць Будаўнічаму аддзяленню пісьмова.

24 студзеня 1903 года малодшы губернскі інжынер Пінаеў, сумесна з паліцэйскім наглядчыкам г. Ліды правялі агляд піўзавода. У акце запісана, што *"з усіх паказаных на плане незгаральных лесвіц ні адной так і не зроблена, а ўсе лесвіцы ўстаноўлены драўляныя. У ліку новых лесвіц устаноўлена адна жалезная. Вядзе яна з падлогі другога паверху піваварнага аддзялення да*

катла для варэння сусла з хмелем, які ўсталяваны на вышыні гарышча. На другім паверсе, у тым ж варачным аддзяленні, пры катле для кіпячэння густой часткі затору зроблена патрэбная агароджа жалезнымі парэнчамі. Былая драўляная прыбудова для бакаў пры аддзяленні піваварства замененая мураванай, пры чым у частцы гэтай прыбудовы зроблена памяшканне для вадзяной помпы. Адзін з бакаў стаіць над гэтай часткай, іншы ж побач на прагонах, якія падпіраюцца цаглянымі слупамі. Што тычыцца драўляных лесвіц, то пры дадзеных умовах, замена іх незгаральнымі не дасць істотнай перавагі, ... ; што ж тычыцца неабходнасці ў іх, то па роду вытворчасці піваварныя заводы могуць быць пастаўленыя ў адны і тыя ж умовы са спіртавымі, для якіх патрабаванне незгаральных лесвіц неабавязкова, таму на азначаным заводзе можна абмежавацца існымі драўлянымі лесвіцамі. Уладкаваная незгаральная лесвіца, якая вядзе да суславарнага катла, ніякага значэння ў пажарных адносінах не мае, між тым як драўляная лесвіца, што стаіць побач і вядзе з другога паверху на першы, мае патрэбу ў большай бяспецы, таму тут яна была б больш карыснай і дарэчнай ,у выніку чаго неабходна замяніць незгаральную лесвіцу да суславарачнага катла драўлянай, перанесці наяўную жалезную ў ніжні паверх для злучэння 1 і 2 паверхаў варачнага аддзялення". (ЦДГА Літвы. Ф. 382, воп. 2, сп. 758, арк. 56.) Вось як аказваецца, можа быць, і лесвіцы незгаральныя неабавязковыя, не даюць пераваг і ніякага значэння не маюць.

2 сакавіка 1903 г. лідскі павятовы спраўнік рапартаваў у Будаўнічае аддзяленне, што загад Аддзялення абвешчаны Мейлаху Пупко, і ў яго ўзята падпіска. Заводчык абавязаўся ў чарговы раз замяніць драўляныя лесвіцы незгаральнымі да 1 ліпеня 1903 г. *(ЦДГА Літвы. Ф. 382, воп. 2, сп. 758, арк. 62.)*Трэба лічыць, замяніў, тэма гэтая больш не ўзнікала. Тут і рэвалюцыя 1905 года падаспела. 17 сакавіка заштрайкавалі працоўныя абодвух лідскіх піўзаводаў, зрэшты штрайк быў нядоўгім, гаспадары пайшлі насустрач патрабаванням па скарачэнні працоўнага дня пры захаванні заработнай платы, і на гэтым штрайк завяршыўся.

У траўні 1907 г. завод **"Нашчадкаў Пупко"**, складаўся з 10 асобных будынкаў і належаў братам Мейлаху і Абраму Пупко.

5. 1907. Справа аб спробе падрыву піўзавода і спадарожным шантажы.

23 траўня 1907 г. каля 6 гадзін раніцы рабочы піўзавода Восіп Рагуцкі у мыйным аддзяленні знайшоў бляшаную цыліндрычную скрынку, вышынёй 9 см, абкручаную дротам. Мяркуючы, што гэта некім згубленая рэч, Рагуцкі схаваў банку і на другі дзень паспрабаваў банку адчыніць. Пасыпаліся жоўты парашок, патроны і аскепкі чыгуну. Рагуцкі паведаміў аб знаходцы старэйшаму рабочаму Яну Новіку, які аднёс банку ўладальніку завода Мейлаху Пупко, а затым паліцэйскаму наглядчыку г. Ліды.

У паліцэйскай управе было ўстаноўлена, што бляшаная скрынка з абгарэлым кнотам уяўляла сабой разрыўны снарад. Сілаю выбуху гэтага снарада, па заключэнні эксперта штабс-капітана Старыкава, можна было прычыніць смерць чалавеку.

У ноч на 23 траўня 1907 г. завод ахоўваў вартаўнік Міхась Слука. Аднак пракрасціся ў двор завода пабочнай асобе можна было неўзаметку, бо частка плоту, навакольнага двара, была знятая.

Абрам Пупко заявіў паліцыі падазрэнне на гаспадара Лідскай коннай пошты мешчаніна Янкеля Пупко і яго сына Абеля, якія патрабавалі ад яго і яго брата Мейлаха Пупко 500 рублёў, пагражаючы ў адваротным выпадку знішчэннем завода. 6 траўня 1907 г. Мейлах Пупко атрымаў па пошце ліст з мастычным штэмпелем "Федэрацыя Віленскай групы анархістаў Чорны Крумкач". У лісце паказвалася, што "федэрацыя", выслухаўшы скаргу працоўнага Сямёна П. і пераканаўшыся ў справядлівасці яго, вырашыла спагнаць з Мейлаха Пупко 500 рублёў. Гэтую суму Мейлах павінен быў перадаць бацьку працоўнага Я. П. Калі Я. П. адмовіцца прыняць грошы, то М. Пупко павінен паказаць ліст, і тады "справа не падлягае адмове". У выпадку невыканання паказанага патрабавання маёмасць М. Пупко будзе падвергнута "спусташэнню і знішчэнню". 23 траўня Зелік Абрамовіч Пупко каля поўдня поруч адчыненага акна ў кватэры свайго бацькі знайшоў ліст. У лісце, які меў такі ж мастычны штэмпель, як і на першым лісце, выказвалася шкадаванне, што бомба не падарвалася, і загадвалася перадаць Я. П. ужо 600 рублёў, у тым ліку 100 руб. штрафу *"за невыкананне першага патрабавання і наданне справе галоснасці".*

Па тлумачэнні Мейлаха і Абрама Пупко ў абодвух лістах пад умоўнымі знакамі Я. П. і Сямён П. вынікала разумець мешчаніна Янкеля Пупко і яго сына Шымеля, абвінавачванага ў замаху на забойства Яна Боландзя. Шымель Пупко, які працаваў на піўным заводзе ў 1907 г., быў узяты пад варту і затым вызвалены ў лютым за паручыцельства ў суме 300 руб. Калі Шымель Пупко з'явіўся на завод, каб яго прынялі на працу, М. Пупко яму адмовіў. Неўзабаве да Мейлаха Пупко з'явіліся тры незнаёмыя яўрэі і запатрабавалі, каб ён прыняў ізноў на службу Шымеля Пупко. М. Пупко выканаў гэтае патрабаванне. Шымель гаварыў рабочым, быццам з-

за ўладальнікаў завода ён быў узяты пад варту. 6 сакавіка Ш. Пупко знік з г. Ліды, пасля чаго брат яго Абель, сустрэўшы ў красавіку на вуліцы Абрама Пупко, пагражаў апошняму адпомсціць быццам б за данос пракурору суда на Шымеля.

Пасля атрымання ліста ад 6 траўня Мейлах Пупко запрасіў Янкеля Пупко і прачытаў яму ліст. Янкель сказаў, што яму нічога не было вядома аб змесце ліста, і што ён адмаўляецца прыняць якія-небудзь грошы ад Мейлаха. Праз два дні Янкель ізноў прыйшоў да Мейлаху і паказаў яму толькі што атрыманы па пошце ліст, у якім "група анархістаў" патрабавала, каб Янкель прыняў ад Мейлаха 500 руб. і перадаў гэтую суму асобе, якая з'явіцца па грошы. Янкель на пытанне Мейлаха, як ім паступіць, адказаў, што ён, Янкель Пупко, ні пад якім выглядам не прыме ад Мейлаха грошай.

Прыператрусе, праведзеным у кватэры Янкеля Пупко, ліста атрыманага ім 8 траўня выяўлена не было. Почырк, якім былі напісаныя лісты на імя Мейлаха і Абрама Пупко, не мае падабенства з почыркам ні аднаго з чальцоў сям'і Янкеля Пупко і іх знаёмых Юдас Прускай і Лейбы Сталавіцкага.

Прыцягнуты да следства ў якасці абвінавачванага мешчанін Янкель Пупко не прызнаў сябе вінаватым і растлумачыў, што яго сын Шымель уцёк з Ліды за мяжу, а з сынам Абелем ён знаходзіўся ў сварцы, і Абель з сакавіка 1907 г. жыў на асобнай кватэры. Яму невядома, хто паклаў бомбу. Калі ён атрымаў ліст з патрабаваннем атрымаць грошы ад Мейлаха Пупко, то заявіў, што ніякіх грошай не прыме. Абвінавачваны дадаў, што, калі ён ездзіў у Вільню клапаціцца аб вызваленні з-пад варты Шымеля, то дазнаўся у акруговым судзе, што Шымель быў арыштаваны з прычыны даносу падпісанага пяццю асобамі, у тым ліку жонкаю Мейлаха Пупко Рахіллю. Разглядам справы па абвінавачанні мешчаніна Шымеля Пупко і інш. у замаху на забойства Яна Боландзя ўстаноўлена, што ніякай заявы, падпісанай Рахіллю Пупко, у справе Шымеля не маецца.

Прыцягнутыя да следства ў якасці абвінавачваных мяшчане Абель і Шымель Пупко схаваліся, аб вышуку іх праз публікацыю Віленскім акруговым судом зроблена належнае распараджэнне ў дачыненні да першага ў ліпені; а ў дачыненні да другога ў снежні 1907 г.

11 студзеня 1908 года пракурор прыняў рашэнне: вытворчасць у дачыненні да мешчаніна Янкеля Лейбава Пупко далейшай вытворчасцю спыніць, прычым адмяніць і прынятую супраць яго меру ўтрымання ад спосабаў ухіліцца ад следства і суда - поручыцельства ў суме 2500 рублёў. Вытворчасць у дачыненні да мяшчан Абеля Лейбава і Шымеля Лейбава Пупко прыпыніць надалей да іх затрымання.

Падставай да прыцягнення Янкеля Пупко ў якасці абвінавачванага паслужыла заява Абрама Пупко аб тым, быццам Янкель Пупко ўдзельнічаў у складанні і адпраўленні Мейлаху і Абраму Пупко лістоў з патрабаваннем перадачы Янкелю Пупко 500, затым 600 руб. Гэтая заява аспрэчана на следстве тлумачэннямі, як Мейлаха так і Абрама Пупко аб акалічнасцях, якія суправаджалі атрыманне гэтых лістоў, і катэгарычнай адмовай абвінавачванага Янкеля Пупко атрымаць ад Мейлаха Пупко якія-небудзь грошы. Пры гэтых умовах, выяўленае ў лістах на імя Мейлаха і Абрама Пупко патрабаванне перадаць грошы менавіта Янкелю Пупко не выключае невінаватасці апошняга. Такім чынам удзел Янкеля Пупко ва ўчыненні злачынства, якое прыпісваецца яму, не з'яўляецца даказаным.

Следствам не ўстаноўлена, хто менавіта пакінуў у мыйным аддзяленні завода разрыўны снарад. Таксама не ўстаноўлены прозвішчы яўрэяў, якія прыходзілі да Мейлаха Пупко з патрабаваннем аб прыняцці Шымеля Пупко на працу. *(ЦДГА Літвы. Ф. 446, воп. 1, сп. 1000.)*

Тлумачэнні: Янкель Лейбавіч Пупко ўтрымоўваў конную пошту, яму было 58 гадоў, ён меў чатырох сыноў: Файвеля - 33 гады, Абеля - 22, Шымеля - 21, Ёселя - 18 і пецярых дачок ва ўзросце ад 13 да 27 гадоў. *(НГА ў Гародні. Ф. 1574, воп. 2, сп. 3, стар. 351.)* Гэта быў час, калі маладыя яўрэі, захопленыя рэвалюцыйнымі ідэямі, адмаўляліся ад запаведзяў Майсея і сямейных традыцый.

6. 1910 год. Мейлах Пупко перабудоўвае завод і арганізуе з Папірмейстарам фірму "Баварыя".

У 1907 г. паміж лідскімі піўнымі заводамі была пракладзеная тэлефонная лінія - першая ў горадзе.

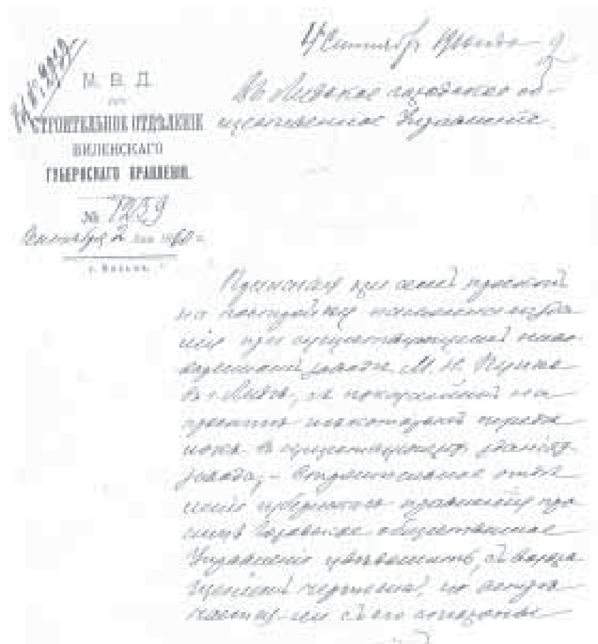
У 1908 г. 48 - гадовы Мейлах Носелевіч Пупко становіцца поўным гаспадаром прадпрыемства, ён выплаціў свайму брату Абраму яго долю, у гэтым яму сваімі зберажэннямі дапамагла маці, яна была ўпэўненая, што Мейлах лепш за іншых яе сыноў справіцца з кіраўніцтвам бацькоўскім прадпрыемствам. У гэтым жа годзе ён быў залічаны ў купцы 1-й гільдыі. Ён жанаты - жонка Рахіль Мардухоўна 1866 г. н. У іх чацвёра дзяцей: Фрыда 1901 г. н, Ганна і Марк 1902 г. н., Сямён 1909 г. н. *(НГА ў Гародні. Ф. 1574, воп. 2, сп. 4, стар. 305.)*

Вытворчасць паступова пашыраецца, быў набыты невялікі ўчастак зямлі ў суседа Малеўскага і забудаваны. 27 жніўня 1910 г. М. Н. Пупко звярнуўся ў Будаўнічае аддзяленне Віленскай губернскай управы з прашэннем аб

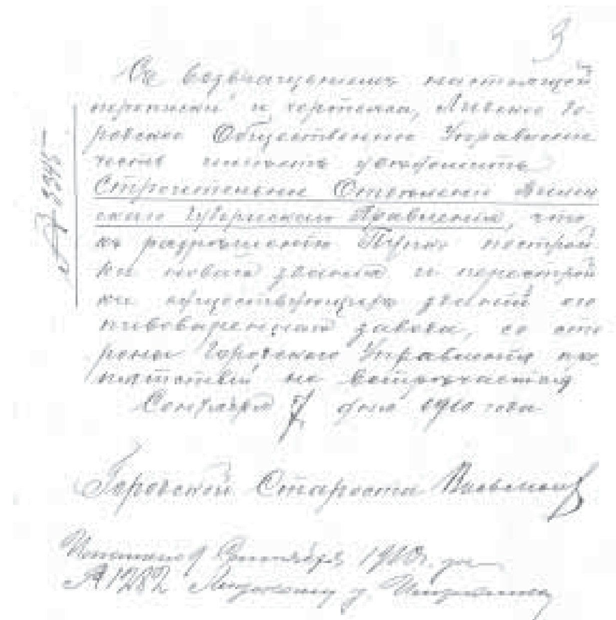
дазволе на пабудову мураванага будынка для варэння піва і правядзення некаторых вонкавых і ўнутраных пераробак.

Губернскі інжынер 2 верасня адправіў запыт у Лідскую гарадскую грамадскую ўправу з просьбай апавясціць, ці не сустракаецца з боку Управы перашкод для дазволу ўладальніку Пупко пабудовы новага будынка і пераробкі існых будынкаў піўзавода.

М. В. Д.
Строительное Отдѣленіе Виленскаго Губернскаго Правленія.
№ 7059
Сентября 2 дня 1910 г.
г. Вильна.

7 верасня гарадскі староста Лявон-Пётр Вісьмант ад імя Гарадской управы, а 15 верасня лідскі павятовы спраўнік фон Гроца дэ Бука апавясцілі Будаўнічае аддзяленне, *"што для дазволу ўладальніку Пупко пабудовы новага будынка і перабудовы існых будынкаў яго піва-варнага завода перашкод не сустракаецца". (ЦДГА Літвы. Ф. 382, воп. 2, сп. 2292, арк. 3 і 4.)*

3

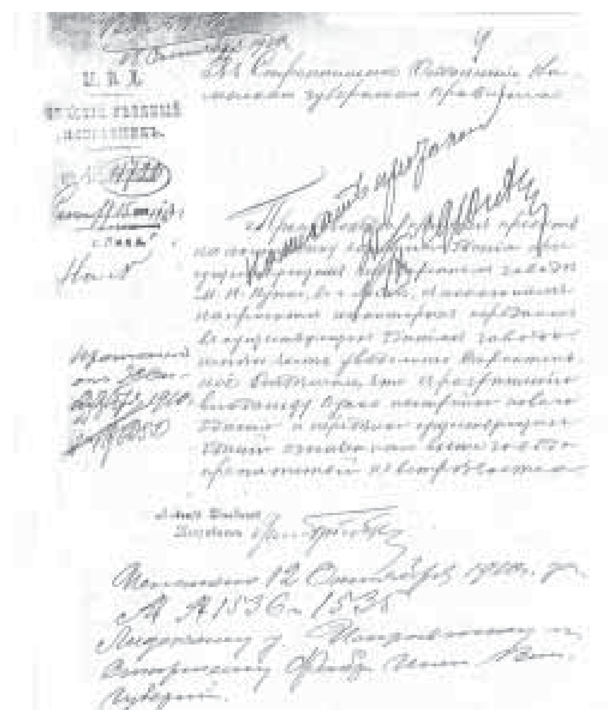
Съ возвращеніемъ настоящей переписки и чертежа, Лидское Городское Общественное Управленіе честь имѣетъ увѣдомить Строительное Отдѣленіе Виленскаго Губернскаго Правленія, что къ разрѣшенію Пупко постройки новаго зданія и перестройки существующихъ зданій его пивовареннаго завода, со стороны Городского Управленія препятствій не встрѣчается.

Сентября 7 дня 1910 года.

Городской Староста Висьмонтъ

Исполнено 9 Сентября 1910 г. за № 1282 Лидскому у. Исправнику

30 верасня праект быў разгледжаны ў Будаўнічым аддзяленні Віленскай губернскай управы і ўхвалены губернатарам, губернскім інжынерам і губернскім архітэктарам. 12 кастрычніка Будаўнічае аддзяленне даручыла Лідскаму павятоваму спраўніку апавясціць купца Мейлаха Носелевіча Пупко, што 30 верасня прата-

М. В. Д.

колам № 250 *“праект ухвалены і дазволена пабудаваць два новыя мураваныя будынкі для варэння піва і кацельнага памяшкання, надбудаваць трэці паверх над існым мураваным будынкам і правесці некаторыя вонкавыя і ўнутраныя перарабкі ў астатніх будынках піваварнага завода, з тым, каб пабудовы гэтыя будаваліся ва ўсім паводле прадстаўленаму і ўхваленаму праекту і пад наглядам тэхніка, які мае на тое права па закону, і каб па завяршэнні ўсіх работ на адкрыццё дзейнасці завода быў “исходатайствован” адмысловы дазвол ... ” (ЦДГА Літвы. Ф. 382, воп. 2, сп. 2292, арк. 6-8.)*

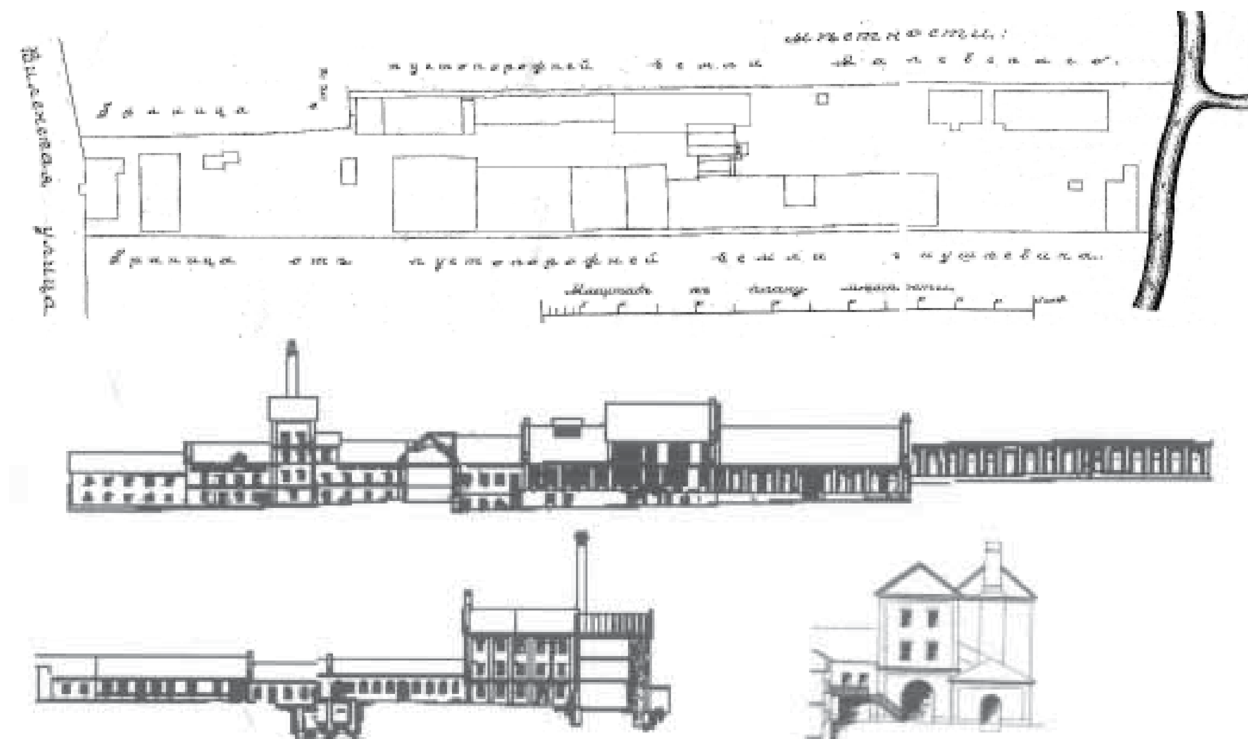

Министерство
торговли и промышленности
Отдѣлъ промышленности.
Старшій
фабричный инспекторъ
Виленской губерніи.
22 Февраля 1911
№ 128
г. Вильна.

За пяць месяцаў (кастрычнік - люты) усе работы былі завершаныя, і 22 лютага 1911 года старэйшы фабрычны інспектар Віленскай губерні па даручэнні губернатара просіць Будаўнічае аддзяленне камандзіраваць прадстаўніка для агляду піваварнага завода М. Пупко. 5 сакавіка агляд быў праведзены.

З моманту падачы прашэння да дазволу будаўніцтва прайшло 33 дні, да зацвярджэння рэалізаванага праекту - 6 месяцаў. Зусім іншае стаўленне. Не дзіўна, на гэты час піва Лідскага піваварнага завода было вядома па ўсім Заходнім Краі.

Меркавана ў 1909 г. Мейлах Пупко купіў у суседа Малеўскага паласу зямлі плошчай каля 25 сотак, гэта дазволіла яму на набытай тэрыторыі пабудаваць новыя будынкі, склепы, паддашкавыя памяшканні, павялічыць плошчы свіранаў, саладоўні, брадзільнага аддзялення і леднікоў (да 390 м2), стварыць аддзяленні для бочак запасу піва і для паравога катла, перабудаваць схему грузаплыняў. Прыём ячменю і пагрузка гатовага піва былі вынесены ў заходнюю частку ўчастка бліжэй да вуліцы Віленскай.

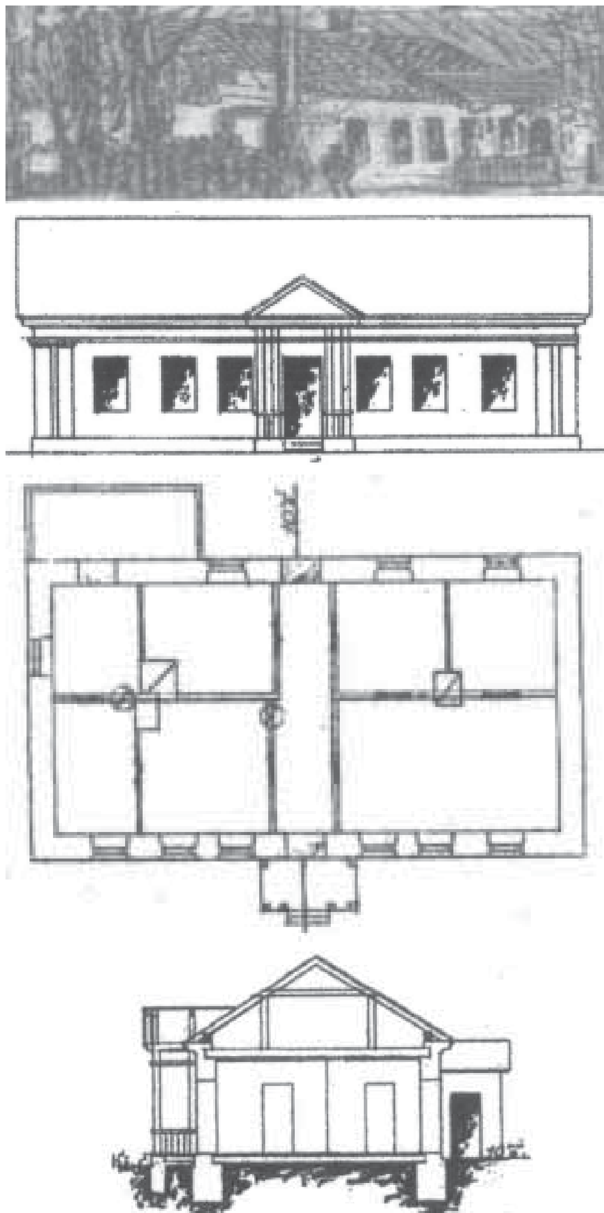
Завадскі комплекс склаўся з свіранаў для ячменю, млына і склада соладу, саладоўні, аддзялення для мачэння ячменю, сушні соладу, аддзялення для півадарства, аддзялення для астуджэння гарачага сусла, аддзялення для брадзільных чанаў, леднікоў, аддзялення для

Лідскі піўзавод пасля рэканструкцыі 1910 г.

бочак запасу піва, аддзялення для паравога катла, аддзялення асвятлення піва, канторы і памяшкання майстра і рабочых, выцягнутых у дзве паралельныя лініі будынкаў рознай плошчы і паверхавасці.

Падпалі пад рэканструкцыю і жылыя дамы. Галоўны цагляны дом, які выходзіў фасадам на вул. Віленскую, зведаў істотныя змены. Да тылавой часткі дома была прыбудована веранда, другое выйсце на вуліцу закладзена, замест яго ўбудавана шостае акно. Тарцавыя вокны, акрамя аднаго, закладзены. У сярэдзіне дома аформлены прахадны калідор, перасунуты ўнутраныя сценкі, прыбраная вялікая печ, у былой кухні прарэзана акно. Гэты пабелены, атынкаваны дом праглядаецца на паштоўцы, выпушчанай у годы Першай Сусветнай вайны.

Жылы дом па вул. Віленскай пасля рэканструкцыі 1910 г.

Драўляны пяціпакаёвы дом з адрынай стаў 7-пакаёвым і 10-аконным. Быў пабудаваны муравана-драўляны 12 -пакаёвы, 20 аконны дом плошчай 250 м2 і маленькая драўляная двухпакаёвая хата ды вартоўня, а таксама драўляная адрына і драўляная стайня на 12 стойлаў.

1 снежня 1910 г. уладальнікі Лідскіх піўных заводаў аб'ядналі свае высілкі і адчынілі кантору Лідскіх піваварных заводаў пад назвай "Баварыя". На заводзе М. Пупко ў той год працавалі 46 працоўных.

Кааперацыя і пашырэнне вытворчых магутнасцяў дазволіла павялічыць гадавое абарачэнне ў 1912 годзе да 173 тысяч рублёў. Аб'ёмы выпуску піва дасягалі 2,0 -2.5 млн. літраў.

У 1913 годзе на заводзе здарыўся пажар, прадпрыемству была нанесена некаторая матэрыяльная шкода, не пацягнуўшая, зрэшты, значных страт. Аб'ём продажаў склаў 170 тысяч рублёў. Быў набыты газавы рухавік магутнасцю 6 конскіх сіл. У Лідзе ў гэтыя гады піва ўвайшло ў моду - у горадзе дзейнічала 41 піўная крама, яшчэ дзве піўныя крамы былі на выездзе з горада ў Вісьмантах і на вуліцы Крупаўскай. Адзін з гарадскіх шынкоў на вуліцы Віленскай належаў Мейлаху Пупко.

У 1914 годзе піўны завод меў паравую машыну магутнасцю ў 30 конскіх сілаў. Вытворчыя магутнасці размяшчаліся ў пяці будынках. Гэта быў завершаны комплекс для выпуску піва. Ёмістасць суславарачнага катла складала 1830 адзінак. Комін завода быў самым высокім будынкам у горадзе. За 1914 год было выпушчана прадукцыі на 170 тысяч рублёў, нягледзячы на тое, што з 31 ліпеня Расійская імперыя знаходзілася ў стане вайны з Нямеччынай, ішла Першая Сусветная вайна. На заводзе працавалі 30 чалавек. Кантроль вытворчасці ажыццяўлялі чатыры прыказчыкі: прускі падданы Краўзе Аўгуст Фердынандавіч, Беркавіч Моўша Ніселіёвіч, Калмановіч Гірш Мардухавіч і Кац Шолам-Янкель Абрамавіч, сумарнае іх жалаванне складала 11,8 тыс рублёў. *(НГА у Гародні. Ф. 1571, воп. 2, спр. 9).*

У Віленскай губерні ў гэтыя гады дзейнічалі 15 піваварных заводаў: тры ў Вільні, два ў Лідзе і па адным у Лынтупах, Чырвоным Двары, Гальшанах, Даслікове, Шырвінтах, Друі, Стаклішках, Свіранах, Юхнішках і Паставах. *(ЦДГА Літвы. Ф. 521, воп. 1, сп. 96, арк. 1.)*

7. 1915-1920 гады. Кайзераўскім салдатам і бальшавікам падабалася лідскае піва.

У верасні 1915 г. у Ліду ўвайшлі кайзераўскія войскі. Мова ідыш, на якой гаварылі лідскія яўрэі, блізкая і роднасная нямецкай мове. Немцы - прыхільнікі і аматары піва, ні адна з еўрапейскіх нацый не мае такіх піўных традыцый і такога

глыбокага шанавання да піва. Лідскае піва немцы ацанілі, як адно з лепшых на акупаванай тэрыторыі. Цяжка меркаваць аб аб'ёмах выпуску піва ў 1915-18 гадах, можна здагадвацца, што яны былі не меншыя за раней дасягнутыя. Сітуацыя значна пагоршылася ў 1919-21 гадах, калі Лідчына апынулася ў зоне баявых аперацый польска-савецкай вайны.

Тым не менш, у жніўні 1920 г. у дні паходу чырвоных войскаў на Варшаву, працавалі абодва піваварныя заводы.

Да нацыяналізацыі справа не дайшла. У дакладной запісцы Лідскаму павятоваму ваенрэвкаму ад 5 жніўня 1920 г. загадчык эканамічнага аддзелу М. Пупко і справавод М. Беркавіч дакладвалі, што піваварныя заводы пераходзяць на падрыхтоўку безалкагольнага соладавага напою і хлебнага квасу на гатаванай вадзе з артэзіянскіх студняў. Яшчэ толькі пераходзяць. Савецкай уладзе заставалася жыць на Лідчыне 1,5 месяцы.

8. Піўзавод Пупко ў гады міжваеннага дваццацігоддзя.

З 1922 года піўзавод пачаў называцца ***"Мейлах Пупко і кампанія, паравы піваварны завод у горадзе Ліда"***. У 1929 *г.* завод атрымлівае адрас: ***Сувальская, 88***. На заводзе быў тэлефон з нумарам ***26***. Па гэтым адрасе размяшчаліся вытворчасць піва і газаваных вод, вальцовы млын, механічная пільня (піларама). Каля 10 чалавек працавалі на млыне, чалавек да 20 на пілараме. Абсталяванне да лесапільнай вытворчасці М. Пупко, мабыць, набыў у немцаў, у гады акупацыі яны нябачанымі да той пары тэмпамі выразалі прынёманскія бары і дубровы.

Сядзяць: у цэнтры Мейлах Пупко, злева і справа ад яго сыны Марк і Сямён

Па меры аднаўлення гаспадарчай дзейнасці цікавасць да піва ў мясцовага насельніцтва ўзрастала, але змянілася мода: гараджане пачалі аддаваць перавагу кавярням, лікёрам, добрым вінам. Сяляне ж па-ранейшаму і асабліва ў кірмашовыя гарачыя дні аддавалі перавагу добраму піву.

Бочкі з півам з піўзавода Пупко на вялікай платформе, якую цягнулі двое магутных коней, *"развозіў атлетычнага складу мужчына з вялікай рудой барадой па імені Балагула. Меў жалезны арганізм і дужую галаву. Мог выпіць зараз вядро піва, пасля чаго выціраў фартухом вусны і бараду і, як ні ў чым не бывала, ехаў з бочкамі піва далей. Быў сам бочкай без дна". (Naruszewicz W. Wspomnienia lidzianina. Warszawa. 2001.)*

Рабочых Мейлах Пупко падбіраў найлепшых. Бондар Казімір Іосіфавіч Вансевіч (1903 - 1991) быў запрошаны на завод у 1930 г. з Вільні. М. Пупко адмыслова ездзіў па яго ў Вільню, забяспечыў жыллём і плаціў па 10 злотых у дзень.

У канцы 1934 года ў веку 74 -75 гадоў памёр Мейлах Носелевіч Пупко, ураджэнец Ліды, купец 1-й катэгорыі, адзін з самых таленавітых менеджараў Лідскага бізнэсу 20-га стагоддзя. Яго сыны Марк і Сямён на ўмовах дамовы ад 16 красавіка 1930 года ўступілі ў валоданне прадпрыемствам у роўных долях і з правам кожнага ставіць подпіс пад афіцыйнымі дакументамі. Абодва яны атрымалі адукацыю ў Бруселі ў тэхналагічным інстытуце: старэйшы Марк - на лясным факультэце, малодшы - на харчовым. Адказным кіраўніком піўзавода быў Сямён, а Марк быў яго намеснікам.

Браты механізавалі вытворчасць і пабудавалі ўласную магутную электрастанцыю. Завод побач з півам пачаў выпускаць газаваную ваду.

Для атрымання піва і газаваных напояў выкарыстоўвалася вада з адмыслова выкапанай студні глыбінёй 28 метраў. Для падачы вады выкарыстоўвалася адмысловая помпа, якая дазваляла падняць каля 20000 літраў у гадзіну. Вада праходзіла праверку на прадмет наяўнасці шкодных рэчываў.

Тэрыторыя піўзавода павялічылася да 1,8 га. Завод размяшчаўся ў двух мураваных будынках агульнай плошчай каля 1,7 тыс. м2. У будынку № 1 размяшчалася кантора, каса, памяшканне для мыцця бутэлек, склад гатовага піва, памяшканне для награвання вады, вагоўня, вадзяная помпа, машыннае аддзяленне, кузня, у склепе

Урачыстасць на Лідскім піўзаводзе Пупко (за польскім часам)

знаходзілася качагарка. У будынку № 2 знаходзілася памяшканне для працаўнікоў, вытворчае памяшканне газаваных водаў, тры цэхі ферментацыі, 16 кадзяў (вялікія адчыненыя ёмістасці), цэх разліву піва, склад піва ў бочках і бутэльках, памяшканне для разліву піва ў бутэлькі і ў склепе леднікі. У памяшканні, дзе знаходзіўся фільтрацыйны цэх, размяшчаліся паветраная і прэсавая помпы, медны кацялок, фільтр, прэс для фільтравання і кадзі. У памяшканні па разліве піва знаходзіліся разлівачны апарат, машына па закаркоўванні бутэлек і бочка для коркаў. Па тэхналагічнай забяспечанасці піўзавод братоў нічым не саступаў аналагічным польскім прадпрыемствам.

На прадпрыемстве склалася свая сістэма тэхналагічнай вытворчасці піва. Для яго вырабу скарыстоўваўся ячмень, хмель, дрożджы, вада і адпаведнае абсталяванне. Галоўнымі этапамі былі: саладжэнне; варэнне; падрыхтоўка сусла; вытрымка; фільтраванне; разліў гатовага піва. Вельмі строга вытрымліваліся патрабаванні да кожнага з працэсаў. Ячмень павінен быў мець ясна-жоўты колер і свежы пах. Змест бялку не павінен быў перавышаць 9 - 10%, вільготнасць - 15 %. Падрыхтоўка соладу ставіла мэтай выцяжку найбольшай колькасці экстракту, г.зн. тых субстанцый, якія пераходзяць у сусла ў рошчынным стане.

У 1934 г. пасля службы ў польскім войску на завод прыйшоў наймацца Міхась Крушэўскі. *"Прымаў Міця Пупко, ён жыў на тэрыторыі завода. Невысокі, здаровы, глядзеў за ўсім. Паставіў мяне ў першы дзень пілавінне падкідваць уверх. Паглядзеў, што добра працую, сказаў - заставайся на стала. Адтуль перавёў мыць бутэлькі, затым наліваць піва ў бутэлькі. Стары варшчык памыляўся ў працы. Калі я працу зразумеў, Міця старога варшчыка звольніў, пакінуў мяне. Я пачаў варыць піва".*

У 1937 годзе на піўзаводзе працавалі 40 чалавек, 10 у адміністрацыі і 30 рабочых. Грошы рабочыя атрымлівалі кожны тыдзень па суботах. У будныя дні працавалі з 7 да 16 гадзін, у суботу да 12 гадзін. Абедзенны перапынак доўжыўся адну гадзіну. Калі была патрэба ў працы пасля асноўнага працоўнага часу, то аплочвалі ў падвойным памеры. Заробак складаў 4 злотыя ў дзень. У якасці часовых рабочых запрашаліся 16-17-гадовыя падлеткі.

"Калі прадукцыя танела, то гаспадары зразалі заробак. У летні час, калі попыт на піва павялічваўся, мы прад'яўлялі гаспадару патрабаванне аб павелічэнні заработнай платы. Для гэтага мы ўсе аднадушна змаўляліся паміж сабой і не прыступалі да працы датуль, пакуль гаспадар не выконваў нашы патрабаванні. Гаспадар выклікаў паліцыю. Паліцыя вяла перамовы з працоўнымі. Гаспадар абяцаў працоўным часткова задаволіць іх патрабаванні. Калі мы патрабавалі павялічыць зарплату на адзін злоты ў дзень, то гаспадар згаджаўся павялічыць толькі на 0,5 злотых. А паліцыя вышуквала завадатараў штрайку, але мы нікога не выдавалі, адказвалі, што ўсе зараз разам

выступаем. Часам канфліктныя сітуацыі развязваліся без умяшання паліцыі, так сказаць, па добраму, працоўныя дамаўляліся з гаспадарамі аб задавальненні іх просьбаў".

У 1936 г. падчас штрайку на фабрыцы "Ардаль" у знак салідарнасці з штрайкоўцамі працоўныя піўзавода не працавалі два дні і запатрабавалі ў свайго гаспадара павелічэння заработнай платы. Гаспадар павялічыў зарплату на 0,5 злотых. Піўзавадчане дапамагалі штрайкаваўшым абутнікам грашыма. *"Працоўныя абутковай фабрыкі падчас 12-ці тыднёвага штрайку прыходзілі да нас кожную суботу па 2-3 чалавекі і збіралі грошы. Мы давалі па 2-3 злотыя, хто колькі зможа".*

У 1938 годзе завод выпускаў чатыры гатункі піва ў аб'ёме 6135 гтлітраў: светлае (5780), дубэльтавае (191), хмельнае (29), цёмнае (135) а таксама 1104 гтл напояў: ліманад (801), квас у бутэльках (116) і газаваную ваду (187); перапрацаваны лес у аб'ёме 2093 м3.

У 1939 годзе было зварана 7360 гтл піва і выпушчана 1450 гтл напояў. У тым ліку піва светлае (7000), дубэльтавае (200), хмельнае (35), цёмнае (125), ліманад 1000, квас у бутэльках 250, газвада -200. Перапрацаваны лес у аб'ёме 1700 м3. На 1 л. хмельнага піва шчыльнасцю ў 12% расходвалася 211 грамаў ячменю, 19,1г. соладу; на цёмнае шчыльнасцю 13% - 215 г. ячменю і 20 г. соладу; на светлае шчыльнасцю 11%- 250 г. і 18,1 г.; на самае дарагое дубэльтавае шчыльнасцю 14% -360 г. ячменю і 23,2 г. соладу. Ячмень закуплялі ў Куявах і Роўна, хмель на Валыні.

9. 1939. Бальшавікі нацыяналізуюць піўны завод.

26 лістапада 1939 года на падставе Пастановы Народнага сходу Заходняй Беларусі "Аб нацыяналізацыі прамысловых прадпрыемстваў" і Пастановы Часовага Кіравання горада Ліды завод перайшоў у веданне Брадтрэсту Народнага Камісарыяту харчовай прамысловасці БССР. З Менска прыехаў кіраўнік Брадтрэсту Гурвіч, адхіліў братоў Пупко ад кіравання заводам і забраў усе грошы. Былыя гаспадары засталіся працаваць на сваім прадпрыемстве ў якасці дзяржаўных службоўцаў. *"Нам дазволілі працаваць службоўцамі, але абклалі рознымі падаткамі ... Мы зразумелі, што для нас тут месцы няма. З'ехалі ў Вільню".*

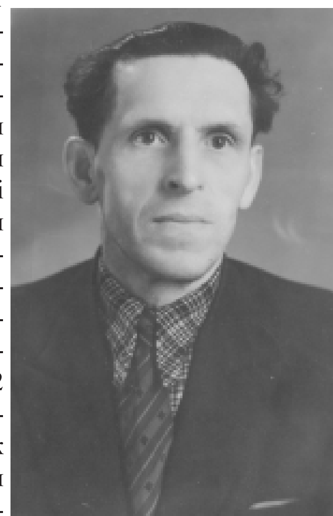

Дыбоўскі Ч.М.

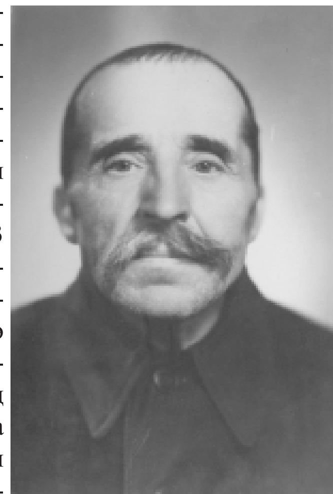
Да дня нацыяналізацыі на заводзе было занята 38 чалавек: чатыры майстры, сем службоўцаў і дваццаць два рабочыя. Прозвішчы 16 з іх удалося ўстанавіць. Бондары: Вансевіч Казімір Іосіфавіч 1903 г.н. і Арэхва Рыгор Мікалаевіч 1909 г.н; брадзільшчыкі: Воўк Аляксандр Мечыслававіч 1906 г. н, Дыбоўскі Часлаў Мартынавіч 1902 г. н, Яневіч Уладзімір Міхайлавіч 1903 г. н, Жукоўскі Адольф Дамінікавіч 1893 г. н.; фільтроўшчык Новік Міхась Міхайлавіч 1908 г. н., саладоўшчыкі: Ёдзь Кастусь Міхайлавіч 1912 г. н. і Май Іосіф Пятровіч 1903 г. н, сушняк Шот Антон Іосіфавіч 1900 г. н., слесар Кашка Іосіф Францавіч 1908 г. н., каваль Горбач Уладзімір Міхайлавіч 1891 г. н, маляр-шкляр Міхайлоўскі Гаўрыіл Каспeравіч 1895 г. н., Крушэўскі Міхась Іванавіч 1912 г. н; Скрэнда Кастусь Міхайлавіч 1913 г.н, вартаўнік Майсевіч Аляксандр Лявонавіч 1885 г.н. Яшчэ пяць чалавек працавалі на пільні, сярод іх: рамшчык Сямашка Казімір Фадзеевіч 1908 г. н. і цясляр Коўза Іосіф Мацвеевіч 1893 г. н.

Крушэўскі М.І.

Май І.П.

Майсевіч А.Л.

Правялі сход, растлумачылі, што прадпрыемства зараз належыць народу. Дырэктарам вылучылі рабочага Адольфа Жукоўскага, яго намеснікам Белавусава, папрацавалі яны на пасадах прыкладна месяц. Затым з Менска

прыслалі дырэктара па прозвішчы Прога Г.Е.

У 1940-41 гг. завод працаваў з поўнай нагрузкай па піву, напоях і лесапілаванні. Палівам для завода з'яўляліся адыходы пільні, электраэнергіяй з боку практычна не карысталіся - завод меў сілавую станцыю. Прадукцыйнасць вытворчых цэхаў была наступнай. Прадукцыйнасць саладоўні раўнялася 755 тон у год, соладасушня на 30 % перавышала магчымасці саладоўні і здольная была штосутачна выпускаць 3,6 тоны сухога соладу. Меліся парасткаадбіўная і паліровачная машыны, двухвальцавая драбілка прадукцыйнасцю па 1000 кг/гадзіну. На адбіванне парастакаў высушаны солад падаваўся ўручную.

Варачнае аддзяленне складалася з 4-х посуднага парадку: заторны чан ёмістасцю 123,83 гтл, заторны кацёл - 48.86 гтл, фільтрацыйны чан - 158.5 гтл, сусლаварны - 225 гтл. На варэнне бралася 2,8-3,0 т. соладу. Варэнне праводзілася агнявым спосабам. Гарачага сусла атрымлівалася 195-200 гтл. Для астуджэння сусла меліся дзве талеркі ёмістасцю 200 гтл. У брадзільні два арашальных апараты адкрытага тыпу, было ўстаноўлена 12 драўляных брадзільных чанаў ёмістасцю 47-52 гтл. Агульная магутнасць брадзільных чанаў 600 гтл.

Астуджэнне брадзільнага сусла праводзілася пры дапамозе швімяроў, загружаных лёдам, якія ўкладваліся ў сумежным з брадзільняй лагерным склепе. Зялёнае піва з брадзільных чанаў падавалася ў лагерны склеп ратацыйнай помпай. У лагерным склепе ўсяго мелася 81 лагерная фаса. Агульная ёмістасць фас 3100 гтл. Лагерны склеп астуджаўся лёдам, які ўкладваўся ў прастору паміж фасамі і на фасах.

Падача піва з фас на фільтр праводзілася друклеглерам прадукцыйнасцю 30-40 гтл/гадзіну. Фільтраванне праводзілася на 16-ці рамным фільтры, прадукцыйнасцю 15-20 гтл/гадзіну.

Разліў бачкавога піва праводзіўся на 3-х ражковым ізабараметрычным апараце прадукцыйнасцю 30-40 гтл/гадзіну. Напоўненыя бочкі з падвала падымаліся з дапамогаю ручнога пад'ёмніка (вінды, ліфта), такім жа чынам апускаліся вымытыя бочкі. Мыліся бочкі ўручную. Бутэлькі мыліся таксама ўручную, яршамі. Для разліву піва ў бутэлькі мелася разліўная машына рэвальвернага тыпу з 16-цю ражкамі прадукцыйнасцю 1200 бутэлек у гадзіну. Акрамя гэтага мелася 4-х ражковая разліўная машына і мыйная машына прадукцыйнасцю 1000 бутэлек у гадзіну.

Меўся лакамабіль устаноўкі 1928 года сістэмы Вольфа магутнасцю 52 кВт і паравы кацёл тыпу "Ланкамір" з паверхняю нагрэву 100 м2. Агульная магутнасць усіх матораў складала 70 кв/гадзіну. Усё абсталяванне прыводзілася ў рух ад агульнай трансмісіі.

Меліся тры склады: зернесклад ёмістасцю 200 тон; склад млына да 100 тон; склад хмелю і старых бочак -100 м2. У транспарце завода меўся адзін конь. Піва выпускалася з вытрымкай 20-25 дзён.

У 1940 годзе было выпушчана 28199 гтл. піва: жыгулёўскае бачкавое 24036 гтл., рускае бачкавое 2898 гтл, украінскае 132 гтл, жыгулёўскае бутэлькавае 976 гтл, рускае бутэлькавае 160 гтл. Напоі 4952 гтл: газвада 51 гтл, квас журавінавы 1656 гтл, квас хлебны 620 гтл, напоі натуральныя - 875 гтл, напоі штучныя -1000 гтл, крэмсода - 741 гтл, сіроп - 9 гтл. Солад 72 тоны. Лесаматэрыялы 1274 м3. На заводзе працавалі 101 чалавек: рабочых 64, ІТР - 8, службоўцаў 18, МАП 10 і 1 вучань.

У параўнанні з 1938 г. вытворчасць піва павялічана ў 4, 6 раза, напояў у 4,5 раза.

План 1940 г. быў выкананы на 101,9%.

10. Завод пад кантролем нямецкага інжынера Іаяхіма.

Падчас Другой Сусветнай вайны завод не пацярпеў і не быў разбураны. Яго не бамбілі ні нямецкія, ні савецкія лётчыкі. Уладальнікі завода Сямён і Марк Пупко са сваімі сем'ямі ў жніўні 1941 г. вярнуліся ў Ліду. Дабіраліся яны пешшу лясамі ўздоўж Віленскага гасцінца. Уся сям'я размясцілася ў сваёй кватэры на тэрыторыі завода.

Нямецкае войска 40-х гадоў самазабыўна любіла піва, таму на завод быў накіраваны інжынер Іаяхім. Перад ім была пастаўлена задача арганізаваць вытворчасць піва і наладзіць выпуск чыгуначных шпалаў.

Піўзавод працаваў з нязначнай загрузкай. У тыдзень праводзіліся 2-3 варкі піва, шчыльнасць піва складала 7-9 градусаў. Піва развозілася ў вайсковыя часткі, якія дыслакаваліся ў Лідзе і наваколлях, мясцоваму насельніцтву не прадавалася.

Іаяхім аказаўся прыстойным чалавекам, не заражаным атрутнай нацысцкай ідэалогіяй. Ён укамплектаваў вытворчасць ранейшымі працаўнікамі і спецыялістамі, не пабаяўся прыцягнуць дзесяткі яўрэяў, у тым ліку ранейшых уладальнікаў.

"Тэрыторыя завода аказалася для нас аазісам. Тут мы жылі і працавалі нармалёва, нягледзячы на тое, што ў горадзе лютавалі нацысты. Памятаем, як мы ўсе 42 яўрэйскія рабочыя, зладзілі вялікодны сейдар на заводзе ўвесну 1942 года. Праз некалькі тыдняў, 8 траўня, калі ў гета праводзілася крывавая "акцыя", Іаяхім не пусціў на завод эсэсаўцаў, якія хацелі нас забраць. У далейшым яго адправілі на фронт. На яго месца даслалі Ганенберга, ад'ютантам якога была жанчына Меркел - садыстка па натуры..."

Тадэвуш-Казімір Казіміравіч Вансевіч пачаў працаваць на піўзаводзе ў 1943 г., калі яму было 14 гадоў. Яго ўключылі ў спіс на вываз у Нямеччыну, і бацька аформіў на завод: *“Немцы плацілі маркамі, на абед давалі па літры піва. Зарплату атрымлівалі раз у месяц. Нямецкі дырэктар Хенеберг (Хонеберг) - высокі, здаровы, вайсковец, хадзіў, глядзеў парадак. Ён інвалідам быў, правай рукой не пісаў. І немка была маладая Меркель. Яна ў піўной справе цяміла. Немцы на завод прыходзілі ў 7 гадзін. Бралі коней, сёдлы на коней і паперліся, каталіся па Расляках.*

Піва варыў Міця Пупко. Слабое піва было - I градус, моцнага не рабілі. Больш соладу, менш ячменю - піва слабое. У бутэльках з гумовым коркам. Немцаў мы баяліся. Як партызан не было - добра жылі, як партызаны з’явіліся - звяры зрабіліся”.

11. 1943. Іаяхім папярэджвае пра небяспеку.

“У 1943 г. на завод прыехаў Іаяхім атрымліваць піва для сваёй вайсковай часткі. Ён папярэдзіў нас, што пагражае смерць, і трэба ўцякаць у лес…”

16 верасня 1943 г. на піўзавод прыбылі эсэсаўцы з Слоніма. *“Абвінавацілі нас у тым, што піва атручанае… што мы хаваем золата… Потым правялі сегрэгацыю ўсяго персаналу: яўрэі асобна - хрысціяне асобна.*

Загад быў - на месцы не страляць. Аднак латышскія салдаты ўвайшлі на завод, страляючы. У выніку быў паранены ў нагу Хаім Ажахоўскі. Спадарыня Ажахоўская… схапіла трохгадовага ўнука і ўцякла ў бок Лідзейкі, перайшла яе ўброд і дабралася да лесу. Хаім Пупко з жонкай уцёк на гарышча аднаго з будынкаў завода. Адтуль скокнуў цераз плот у суседняе балота, дзе хаваўся да цямна. Уначы дабраўся да лесу, потым да лагера Бельскага. Яго жонка прыбыла ў атрад Бельскага пазней. Выратавалася таксама сям’я Пятлюк. Бацькі хаваліся ў знаёмага селяніна ў Дуброўні. Іх дзеці, дачка 13 гадоў і сын 16 гадоў схаваліся дзесьці асобна. Потым сабраліся ўсё разам у атрадзе Бельскага.

Тым часам наш блокфюрер Ганенберг кляўся, што нас перавозяць для працы ў іншым месцы (“клянуся Богам і фюрэрам…”). Людзей сартавалі.

Паводле аповяду К-Т. Вансевіча: *“Яўрэі з піўзавода паўцякалі. Іх хацелі забраць, але нешта не выйшла ў немцаў. Кожную ноч па 3-4 яўрэі паступова ўцякалі”.*

Раніцай 17 верасня застаўшыхся півавараў прывялі на чыгуначную станцыю, пагрузілі ў асобны вагон. Увечар 17 верасня апошніх лідскіх яўрэяў - больш трох тысяч чалавек - павезлі ў Майданак.

12. 1943. Міця і Сямён Пупко з жонкамі выскокваюць з цягніка, які ішоў у Майданак.

“ У нас не было ніякіх ілюзій адносна нашага лёсу…Адзіны шанец выратавацца - скакаць з вагона на хаду. Гэта не лёгка, і не ўсякі ў стане гэта зрабіць, 12 чалавек з нашага вагона скокнулі. Мой брат Міця разам са сваім маленькім сыночкам, яго жонка Ружа. Іх дачка ў апошнюю хвіліну спалохалася і засталася ў вагоне… Саскочылі Сталавіцкі, яго жонка з сынам і дачкой, варшаўскі цырульнік з жонкай, партызан, які вярнуўся з лесу ў гета (у далейшым застрэлены рускімі) і я з жонкай і нашай дачкой. Гэта адбылося ў раёне ст. Масты на Нёмане. Натуральна мы не маглі скакаць адначасова і апынуліся на мясцовасці ўрассыпную. Аб месцы сустрэчы дамовіліся загадзя. Толькі праз 8 дзён сустрэліся ў раёне Беліцы. Хаім Ажахоўскі хацеў з намі скакаць, але з-за параненай нагі не быў у стане гэта зрабіць...”

Маша Коэн-Пупко ўлетку 2005 г. распавядала, як адважны малады чалавек вырваў дошку з столі, вылез наверх і здолеў на хаду адчыніць дзверы. Бацька ўзяў Машу на рукі і скокнуў. Следам скокнулі маці, дзядзька Міця, цётка Ружа і іншыя людзі. Немцы пачалі страляць, і больш ніхто не адважыўся выскачыць.

“... Па дарозе мы нечакана сустрэлі эсэсаўца і жудасна спалохаліся. Да нашага вялікага здзіўлення ён нас не затрымаў. Супакоіў, сказаўшы: “Гэта робяць іншыя”. Асцярог, што надыходзяць цяжкія часы, распавёў таксама пра транспарты з яўрэямі, якія ідуць на захад. Раіў уцякаць. Даў нам тры булкі хлеба і адпусціў. Праз некаторы час пасля гэтай сустрэчы мы дабраліся да лагера камандзіра Бельскага”.

У Майданак паехалі Фрыда (Франя) Пупко 1901 г. н., Ганна Зарэцкая (у дзявоцтве Пупко) 1902 г. н. і яе двое дзяцей, Ной Пупко.

13. 1943-44. Браты Пупко ў атрадзе Туўі Бельскага.

У атрад Туўі Бельскага ў розны час дабраліся дзевяць лідскіх Пупко: Самуіл Рахмілевіч 1878 г. н., Кейля Майсееўна 1886 г. н., Хаім Захаравіч 1907 г. н., Сямён (Сіёма, Шымон) Мейлахавіч 1909 г. н., Рахміель Шмуйлавіч 1914 г. н., Шура Самуілаўна 1914 г. н., Хінха Самуілаўна 1915 г. н., Маша Сямёнаўна 1936 г. н., Іосіф Моўшавіч 1939 г. н.

Як успамінае Маша Пупко, якой тады было 6 гадоў, жылі яны ў зямлянцы, у іх былі адны нары - у зямлянцы жылі яшчэ некалькі сем’яў. Суп - вада з бульбачкай і косткі -варылі ў катле. Мама плакала ад голаду. Партызанскі камандзір высокага рангу даў нам карову. У лагеры была

школа, і дзеці вучыліся, "для сугрэву" ім давалі самагонку. Сем'і піваварaў у атрадзе звалі мальбушамі, таму што яны не прымалі ўдзелу ў баявых аперацыях. Сямён Пупко ў партызанскім лагерыварыў мыла.

Маша Пупко з партызанскага жыцця запомніла паэтычную партызанскую клятву і баладу, якая пачыналася словамі:

Бабуля, бабуля, садзіся абагрэйся
І з'еш з намі з катла,
Над дзедам і дачкой снарад разарваўся...

Лагер яўрэйскага атрада ім. Калініна, які партызаны звалі атрадам Бельскага, уяўляў сабой сапраўднае селішча з кухняй, пякарняй, каўбасным цэхам, шавецкай, кравецкай, сталярнай, рамонтнай і нават гадзіннікавай майстэрнямі. Партызаны з іншых атрадаў прыходзілі да Бельскіх, каб адрамантаваць зброю, абутак, форму, абменьвалі муку на гатовы хлеб, кароў на каўбасу. Меўся нават невялікі аэрадром, на які садзіліся самалёты. У лагеры знаходзілася стала да 800 чалавек. 16 ліпеня 1944 г. браты Бельскія прывялі сямейны атрад у 1230 габрэяў у Навагрaдак і распусцілі ўсіх па хатах.

На піўзаводзе пасля 16 верасня 1943 г. працягвалі варыць піва. Працаваць працягвалі хрысціяне - тыя, якія працавалі ў канцы 30-х гадоў: саладоўшчыкі Ёдзь К.М. і Май І.П., сушняк Шот А.І., брадзільшчыкі Дыбоўскі Ч.М., Жукоўскі А.Д. і Яневіч У.М., фільтроўшчык Новік М.М., бондары Вансевіч К.І., Вансевіч Т.К. і Арэхва Г.Н., мыцельнік бочак Воўк А.М., каваль Горбач У.М., цясляр Коўза І.М., слесар Какошка І.Ф., маляр-шкляр Міхайлоўскі Г.К., рамшчык Сямашка К.Ф., рабочыя Дудко С. В. і Чаркес М.К. Кіраўніцтва ажыццяўлялі Хенеберг і Меркель. У пачатку ліпеня 1944 яны нагрузілі цэлы вагон дабра, *"але на ст. Курган іх высадзілі з вагона"*.

14. Ліпень 1944. Кавалерысты Трэцяга гвардзейскага кавалерыйскага корпуса п'юць лідскае піва.

Былы камандзір 17-га гвардзейскага кавалерыйскага палка падпалкоўнік Шаўчэнка Міхась Цімафеевіч: *"...17 кав. полк наносіў удар у кірунку піўзавод, чыг. станцыя і далей на заходнюю ўскраіну горада, і 8 ліпеня г. Ліда быў вызвалены ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў... Было ўзята ў палон 58 гітлераўцаў, 8 танкаў, 3 транспартныя самалёты, шмат боепрыпасаў і іншай тэхнікі. На поўным ходу працаваў Лідскі піўзавод, які ахоўваў камандзір сапёрнага звяза палка Цітоў Міхаіл да падыходу галоўных сіл дывізіі"*.

Былы артылерыст Сідараў Сцяпан Фёдаравіч: *"У Ліду батарэя ўвайшла ў першай палове дня. ... Спыніліся поруч піваварнага завода. Сюды і падаспеў Ян Бандарэнка са сваёй паходнай кухняй. Паабедалі шчыльна. Аматары нават паспрабавалі лідскага піва."*

Былы парторг 24-га кавалерыйскага палка 5-й дывізіі Астроўскі Зміцер Аляксандравіч:

"Бой за г. Ліду. Авалодалі ў 17 гадзін горадам. Вялікія трафеі, піва, гарэлка, шмат іншага. Ноч і дзень, замацаваўшы баявыя пазіцыі, падцягвалі свае тылы і вялі падрыхтоўку да чарговых баёў".

Былы памочнік камандзіра 86-га кавалерыйскага палка капітан Лысенка Аляксандр Андрэевіч:

"Памятаю, перад тым як мы ўварваліся ў горад, Труханаў мне гаварыў, у горадзе ёсць піўзавод, добра б паспрабаваць піва, за ўсе гады вайны не пілі піва. Піва прывезлі да абеду, але Труханаў быў цяжка паранены, ён павёў у контратаку сваіх кавалерыстаў. Апошнія яго словы: "Бывай, Саша, а піва прывязі ў шпіталь". Так ён глядзеў у вочы, як быццам адчуваў і развітваўся назаўжды..."

Былы афіцэр штаба 529-га знішчальна-супрацьтанкавага артылерыйскага палка 31-й арміі старэйшы лейтэнант Аляксандр Аляксандравіч Тунгусаў: *"10 ліпеня 1944 г. Горад Ліда. "Хораша" збёг адгэтуль немец - усё пакідалі. Шматлікія склады - цэлыя. Поўна піва, добрага, зімнага. Упершыню за год, калі не больш, п'ем яго."*

Бочкі адкрываць не было калі - у іх стралялі і падстаўлялі пад струмень кацялок, кубак, што было пад рукой, ускоквалі на каня і ... наперад, на Гародню.

"Калі фронт наблізіўся мы хадзілі на завод вартаваць. Завадскі плот быў спалены, будынкі - цэлыя. Фасы ў склепе былі. Салдаты рускія па фасах з аўтамата, набяруць кацялок, астатняе на зямлю. Піва ў склепе было па калена. 4 і 5 нумары салдаты не знайшлі. Засталіся два нумары з півам".

Сем'і Сёмы і Міці Пупко вярнуліся ў Ліду ў няпоўным складзе. Ішоў ліпень 1944 года. Будучыні ў Савецкім Саюзе ў іх не было. Праз Польшчу і Нямеччыну Пупко перабраліся ў Бельгію. Там іх жыццёвыя дарогі разышліся. Сямён Пупко з жонкай Ружай і дачкой Машай апынуліся ў Мексіцы, а Марк з жонкай і сынам - у Канадзе.

У 1945 г. у Бад Райнгофе ў Нямеччыне яны даведаліся, што ў горадзе жыве сям'я інжынера Іаяхіма, былога блокфюрара піваварнага завода, і што ён сядзіць у амерыканскай турме, як ваенны злачынец.

"Мы параіліся з яўрэйскімі арганізацыямі і пасля гэтага далі сведкавыя паказанні амерыканскім вайсковым уладам аб яго паводзінах падчас акупацыі ў Лідзе. Таксама іншыя лідзяне, у тым ліку Сталавіцкі даслалі пісьмовыя паказанні. Неўзабаве пасля гэтага Іаяхіма вызвалілі".

Аляксандр Кашуцін

Піўныя этыкеткі Лідскага завода Пупко пачатку XX стагоддзя

Вядомы 17 піўных этыкетак Лідскага завода Пупко, выпушчаных у пачатку 20-га стагоддзя, хоць, калі разглядаць усе наяўныя адрозненні па колеры, форме надпісаў, варыянты па месцы разліву або па нейкіх яшчэ адрозненнях, атрымаецца значна больш. На кожнай з іх, акрамя этыкетак разліву іншых гарадоў, намаляваны завадскі таварны знак або завадское таўро - алень Гутэнберга, які абапіраецца пярэднімі нагамі на бочку. Этыкеткі падзяляюцца на 6 асноўных тыпаў з падтыпамі, якія выпускаліся ў розны час.

Да першага тыпу пакуль можна аднесці толькі адну этыкетку **"Сталовага"** піва з надпісам "Пивовареннаго завода Н.Пупко". Этыкетка першага тыпу ляпілася на бутэлькі ў 1900 годзе, а магчыма яшчэ і ў 1899 годзе. Па дадзеных Інтэрнэт-сайтаў гэтая этыкетка вядомая пакуль у адным асобніку, і яе малюнак з рознай якасцю выканання падарожнічае па піўных сайтах. У гэтай этыкеткі правы бок адарваны, таму адназначна яе ідэнтыфікаваць не ўяўляецца магчымым.

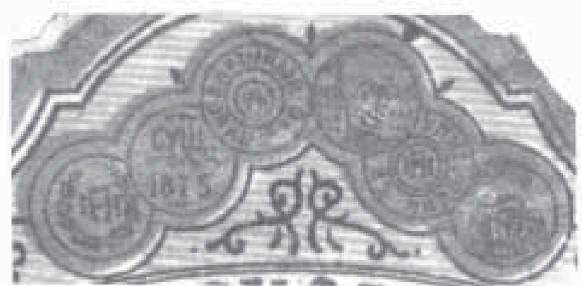
Да другога тыпу адносяцца этыкеткі чатырох падтыпаў. Дадзеныя этыкеткі маглі мець "хаджэнне" ў перыяд 1900 - 1903 г.г.

А) Этыкетка **"Сталовага"** піва з надпісам "Пивоваренный заводъ Н.Пупко наслѣдники" яшчэ без медаляў, але з адным бронзавым жэтонам з перапляценнем літар **"Н"** і **"П"**, ножкі літары **"Н"** расстаўленыя шырэй за ножкі літары **"П"**. Верагодна, гэта першая этыкетка якая выйшла пасля смерці Носеля Пупко.

Б) Этыкетка **"Баварскага"** піва з надпісам **"Пивовар. заводъ Н.Пупко наследн."** яшчэ без медаляў, але з 6 круглымі бронзавымі жэтонамі з надпісамі і малюнкамі на іх:

1. Перапляценне літар **"Н"** і **"П"** у лаўровым вянку, ножкі літары **"Н"** расстаўлены шырэй за ножкі літары **"П"**;
2. Надпіс **"СУЩ. съ 1875 г."**;
3. Перапляценне літар **"Н"** і **"П"** у малым унутраным крузе, ножкі літары **"Н"** расстаўлены шырэй за ножкі літары **"П"**, вакол надпіс **"Пиво-варный зав."**;

4. Малюнак двух двухпавярховых будынкаў, выгляд злева, правы будынак развернуты тарцом наперад;
5. У малым унутраным крузе перапляценне літар **"Н"** і **"П"**, вакол надпіс **"... Пупко въ Лиде"**;
6. Малюнак трох бочак.

Гэтая этыкетка як бы выпадае з агульнага кантэксту, таму што дата заснавання стаіць 1875 год. Верагодна, спачатку спадчыннікі менавіта гэты год лічылі годам заснавання завода, або дадзеная этыкетка выпушчаная з памылкай. Але ў любым выпадку яна заслугоўвае асобнага падпункта па адрознениях малюнка другога, чацвёртага і шостага жэтона, напісанню літар **"въ Лиде"**, размешчаных унізе этыкеткі, форме залацістых завіткоў расстаноўцы літар у словах "Баварскае піва" і па шэрагу іншых прыкмет,

якія адрозніваюць яе ад этыкетак “Баварскага” піва з падпункта Г.

В) Этыкеткі **“Сакавіцкага”** піва з надпісам “Н.Пупко наслѣдн. Въ Лидѣ” усё яшчэ без медаляў, але з 6 круглымі бронзавымі жэтонамі з надпісамі і малюнкамі на іх:

1. Перапляценне літар **“Н”** і **“П”** у лаўровым вянку, прычым літара **“Н”** як бы ўпісана ўнутр **“П”**;
2. Надпіс **“Сущест. съ 1876 г.”**;
3. У малым унутраным крузе стылізаваны малюнак кветкі, вакол надпіс **“Н. Пупко въ Лидѣ”**;

4. Перапляценне літар **“Н”** і **“П”** у малым унутраным крузе, ножкі літары **“Н”** расстаўленыя шырэй за ножкі літары **“П”**, вакол надпіс **“Пиворный завод”**;
5. Малюнак двух двухпавярховых будынкаў, выгляд справа, левы будынак развернуты тарцом наперад;
6. Малюнак двух бочак.

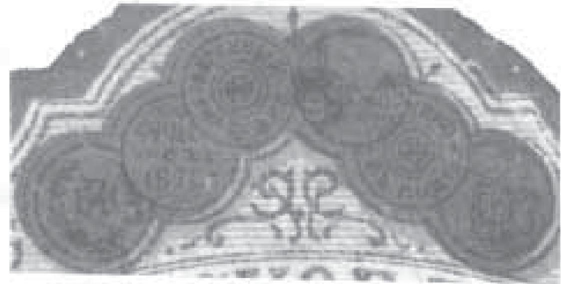
“Сакавіцкае” піва мае адрозненні па колеры ад салатавага да сіняга. Этыкетка надрукаваная ў літаграфіі Б. Бройды ў Вільні.

Г) Этыкеткі **“Баварскага”** і **“Пільзенскага”** піва з надпісам **“Пивовар. заводъ Н.Пупко наследн.”** усё яшчэ без медаляў, але з 6 круглымі бронзавымі жэтонамі з надпісамі і малюнкамі на іх:

1. Перапляценне літар **“Н”** і **“П”** у лаўровым вянку, ножкі літары **“Н”** расстаўлены шырэй за ножкі літары **“П”**;
2. Надпіс **“СУЩ. съ 1876 г.”**;
3. Перапляценне літар **“Н”** і **“П”** у малым унутраным крузе, ножкі літары **“Н”** расстаўлены шырэй за ножкі літары **“П”**, вакол надпіс **“Пивоварный зав.”**;
4. Малюнак двух двухпавярховых будынкаў, выгляд справа, левы будынак развернуты тарцом наперад;
5. Перапляценне літар **“Н”** і **“П”** у малым

унутраным крузе, вакол надпіс **“...Пупко въ Лидъ”**;

6. Малюнак двух бочак.

“Баварскае” піва мае адрозненні па колеру - жоўты і блакітны. На этыкетках “Пільзенскага” піва адрозненняў пакуль не выяўлена. Этыкеткі піва “Пільзенскае”, а магчыма і “Баварскае” былі выпушчаныя ў літаграфіі Н. Вольперта ў Коўне, пра што ўнізе этыкеткі зроблены адпаведны надпіс.

Афармленне “Пільзенскага” піва знаходзіцца як б пасярэдзіне паміж афармленнем “Баварскага” з датай 1875 і “Баварскага” з датай 1876: дата на жэтоне 1876, словы **“въ Лидъ”** зблiжаныя, аднак па баках завадскога таўра знаходзяцца трыкуты замест завіткоў. Па большасці прыкмет аўтар аднёс гэтую этыкетку да падтыпу **Г**.

Да трэцяга тыпу можна аднесці этыкеткі з надпісам **“Пивовар. завода Н.Пупко наслед”** або “Пивавар. заводъ Н.Пупко наследн.” з адным медалём, атрыманым на міжнароднай выставе ў Рэймсе ў 1903 годзе. Гэтыя этыкеткі маглі быць пушчаныя ў абарачэнне ў перыяд паміж 1903 і 1907 гадамі. Завод у гэты час належаў Мейлаху і Абраму Пупко - нашчадкам Н. Пупко. У трэці тып уваходзяць этыкеткі **“Сталовага”** і **“Царскага”** піва.

“Сталовае” піва мае два варыянты малюнка з ружовым і блакітным фонам, аднак ні адзін з іх не мае маркіроўкі месца выпуску этыкетак. На этыкетках “Царскага” піва адрозненняў пакуль не выяўлена, унізе прысутнічае надпіс аб выпуску ў літаграфіі Н. Вольперта ў Коўні.

Чацвёрты тып. Адзін медаль, надпіс **“Пивовар. завода М. Пупко в Лидъ”** або **“Пивовареннаго завода М.Пупко ў Лидъ”**. Дадзены тып этыкетак мог з’явіцца і мець хаджэнне толькі ў 1908 годзе, таму што ў гэтым годзе завод поўнасцю перайшоў да Мейлаха Пупко, і ён стаў аднаасобным яго ўладальнікам.

Этыкеткі “Сталовага”, “Царскага” і “Пільзенскага” піва. Адрозненняў у дадзеным тыпе этыкетак пакуль не выяўлена. На ўсіх этыкетках, акрамя “Сталовага”, стаіць месца выпуску літаграфія Н. Вольперта ў Коўні.

Пяты тып. Этыкеткі перыяду 1908 - 1910 гадоў. З надпісам **“Пивовар. завод М.Пупко ў Лиде”**, двума медалямі і найвышэйшай узнагародай. У 1908 году на выставе ў Марселі лідскае піва атрымала яшчэ адзін медаль, і дзесьці ў гэты ж перыяд піву дасталася і найвышэйшая ўзнагарода. Верагодна, гэта адбылося ў Парыжы ў тым ж 1908 годзе. Зыходзячы з гэтага, змяніўся і знешні выгляд этыкетак.

Да пятага тыпу варта аднесці этыкеткі піва “Баварскае” і “Сталовае”, а так жа этыкеткі “Сталовага” піва разліву іншых гарадоў. Этыкеткі сталовага піва падпадзяляюцца на два падтыпы: з надпісам **“Парыж 1908”** і **“Марсель

1908”**. Усе этыкеткі выпушчаныя ў літаграфіі Н.Вольперта ў Коўні, пра што ёсць адпаведны надпіс унізе кожнай з этыкетак.

А) Надпіс **“Парыж 1908” (“PARIS 1908”)**.

“Розливъ склада пива Іосемъ Гродно.”

Б) Надпіс **"Марсель 1908".**

"Розливъ склада пива Іосемъ Гродно"

"Розлито въ оптовомъ складъ пива Гухштейна въ Пинскъ"

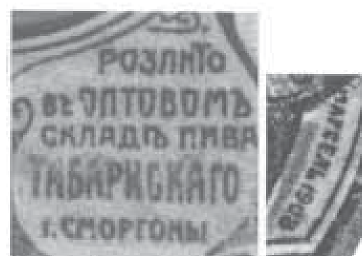
"Розлито въ пивной лавкъ Зелинскаго Приветка Ораны"

"Розлито въ оптовомъ складъ пива Табарискаго г. Сморгоны."

“Розлито въ оптовомъ складъ пива Семятицкаго въ г. Бъльскъ”

Шосты тып. У 1910 годзе на заводзе быў усталяваны паравы 48 сільны рухавік - з’явіліся этыкеткі новага тыпу з двума медалямі, найвышэйшай узнагародай і надпісам **“Паровой пивоварен. завод г. Лида”** і **“Паров. пивовар. завода въ Лидъ”**. Гэта этыкеткі піва **“Ідэал”** і **“Солодового английского безалкагольного напитка”**, а таксама “этыкетка” выгляду сучаснай акцызнай маркі. Этыкеткі піва “Ідэал” былі выпушчаны ў літаграфіі Н. Вольперта ў Коўне, а **“Англійскій напитокъ”** і **“акцызка”** ўжо выпушчаныя літаграфіяй Найшуля і Беранштэйна ў Вільні. Гэты тып этыкетак меў хаджэнне прыкладна да 1915 года, калі горад быў захоплены немцамі.

Этыкеткі піва “Ідэал” маюць адно дзівацтва. Ці ёсць гэтае наступства памылкі друку або яшчэ нешта, але пад другім медалём стаіць надпіс **“Марсель 1903”**, хоць лічыцца, што другі медаль піўзавод атрымаў у Марселі ў 1908 годзе.

З прыведзеных этыкетак выходзіць наступная табліца:

ПІВА	Н. Пупко	Н. Пупко, нашчадкі	М. Пупко
Сталовае	1	2 (з іх адна мае істотныя адрозненні па колеры, таму, магчыма правільней будзе 3)	3 (адзін медаль, два медалі, надпіс **"Парыж 1908"**, два медалі, надпіс **"Марсель 1908"**) + 6 (2 Гародня - з надпісамі **Парыж** і **Марсель,** Пінск, Араны, Смаргоны, Бельск)
Сакавіцкае		1 (мае адрозненні па колеры)	
Баварскае		2 (мае адрозненні па колеры, таму магчыма правільней лічыць за 3)	1
Пільзенскае		1	1
Царскае		1	1
Ідэал			1 (мае адрозненні па колеры)
Ангельскі напой			1
Тыпу "*акцызкі*"		1	
РАЗАМ	**1**	**7 (9)**	**9 (15)**
		17 (25)	

Месцы друку этыкетак завода Пупко і форма надпісу пра гэта

Тып	ПІВА	Прыкметы	Месца друку
1	Сталовае	Н.Пупко	? няма надпісу
2 а	Сталовае	Н.Пупко, нашчадкі без жэтонаў і медаляў	? няма надпісу
2 б	Баварскае	Н.Пупко, нашчадкі, 6 жэтонаў, дата 1875	? няма надпісу
2 в	Сакавіцкае	Н.Пупко, нашчадкі	"Літ. Б. Бройды, Вільня"
2 г	Баварскае	Н.Пупко, нашчадкі, 6 жэтонаў, дата 1876, фон блакітны	"Літагр. Вольперта, Коўня"
2 г	Баварскае	Н.Пупко, нашчадкі, 6 жэтонаў, дата 1876, фон жоўты	? "Літагр. Вольперта, Коўня"
2 г	Пільзенскае	Н.Пупко, нашчадкі, 6 жэтонаў, дата 1876, фон блакітны	? "Літагр. Вольперта, Коўня"
3	Царскае	Н.Пупко, нашчадкі, адзін медаль	"Літ. Н. Вольперта, Коўня"
3	Сталовае	Н.Пупко, нашчадкі, адзін медаль, фон жоўты	?
3	Сталовае	Н.Пупко, нашчадкі, адзін медаль, фон блакітны	?
4	Сталовае	М.Пупко, адзін медаль, фон жоўты	? няма надпісу
4	Пільзенскае	М.Пупко, адзін медаль	"Літ. Н. Вольперта, Коўня"
4	Царскае	М.Пупко, адзін медаль	"Літ. Н. Вольперта, Коўня"
5	Баварскае	М.Пупко, два медалі	"Літагр. Вольперта, Коўня"
5 а	Сталовае	М.Пупко, два медалі, надпіс "Парыж-1908"	?"Літ. Н. Вольперта, Коўня"
5 а	Сталовае	М.Пупко, два медалі, надпіс "Парыж-1908", разліў Гародні	? "Літ. Н. Вольперта, Коўня"
5 б	Сталовае	М.Пупко, два медалі, надпіс "Марсель-1908"	? "Літ. Н. Вольперта, Коўня"
5 б	Сталовае	М.Пупко, два медалі, надпіс "Марсель-1908", разліў Гародні	? "Літ. Н. Вольперта, Коўня"
5 б	Сталовае	М.Пупко, два медалі, надпіс "Марсель-1908", разліў Пінска	? "Літ. Н. Вольперта, Коўня"
5 б	Сталовае	М.Пупко, два медалі, надпіс "Марсель-1908", разліў Смаргоні	? "Літ. Н. Вольперта, Коўня"
5 б	Сталовае	М.Пупко, два медалі, надпіс "Марсель-1908", разліў Бельска	"Літ. Н. Вольперта, Коўня"
5 б	Сталовае	М.Пупко, два медалі, надпіс "Марсель-1908", разліў Араны	? "Літ. Н. Вольперта, Коўня"
6	Ідэал	М.Пупко, два медалі, паравы завод	"Літ. Н. Вольперта, Коўня"
6	Ангельскі напой	М.Пупко, два медалі, паравы завод	"Літ. Найшуль і Беранштэйн, Вільня"
6	Этыкетка тыпу акцызкі	М.Пупко, паравы завод	"Літ. Найшуль і Беранштэйн, Вільня"

Уладзімір Содаль

Лідскае піва пілі ў Кушлянах

Неяк аднаго разу пачуў, што Алесь Жамойцін пры расчыстцы старога падмурка колішняй кушлянскай афіцыны ад наслаенняў часу натрапіў на даўнюю бутэльку з-пад лідскага піва. Аднойчы мне закарцела зірнуць на тую бутэльку, адчуць праз яе подых далёкага часу. І от пры нагодзе кажу Алесю пра сваё жаданне. Пытаюся, як гэта зрабіць? І чую: "Той бутэлькі ў Кушлянах ужо даўно няма, забралі ў Менск. Шукайце яе ў фондах Літаратурнага музея. Вестка гэтая, можна сказаць, усцешыла мяне: не трэба ехаць у няблізкія Кушляны, каб паглядзець адно на тую бутэльку. Бутэлька тая побач, застаецца выбраць часіну і схадзіць у той музей, і твая цікаўнасць будзе задаволена. І от такую часінку я выбраў. Заходжу ў фонд. Загадчыца фонду цікавіцца, чаго я завітаў у музей, чым яна можа быць карысная. Я гарэжу, кажу:

- Зайшоў да вас піва паціць. Ці не пачастуеце?

У вачах здзіўленне:

- Якое піва? Гэта ж музей!

- Я ведаю, што музей.... Я музейнага піва якраз і хачу...

Бачу: не зусім мяне разумеюць. Давялося патлумачыць, што я хачу зірнуць на тую піўную бутэльку, якую колькі гадоў таму знайшоў Алесь Жамойцін пры расчыстцы старога кушлянскага падмурка, на якім сядзела калісь Багушэвічава, яшчэ бацькава афіцына. От толькі цяпер у музеі зразумелі мяне, хтось сказаў:

- А ведаеце, гэта вельмі добрая запеўка пра піва для расповяду пра такую незвычайную кушлянскую знаходку....

- Ну, дык ці можна нарэшце зірнуць на тую бутэльку?

Мы ідзём з Валянцінай Ціханавецкай, галоўным захавальнікам фондаў, у музейныя сховы. Яна адчыняе адны дзверы, затым другія. Падыходзіць да трэціх..., ідзём праз лабірынт шафаў з картатэкаю.

- Але ж, ці дабярэмся хоць калі да той рэчы, на якую я прыйшоў паглядзець?

- Дябярэмся, дабярэмся! – суцяшае мяне спадарыня Валянціна і з якойсь скрыначкі дастае нарэшце тую піўную бутэльку, якую знайшлі на старым кушлянскім хатнішчы, і якая ўжо стала ледзь не інтрыгаю нашага расповяду. І от нарэшце тая бутэлька ў маіх руках. Элегантная з прадаўгавата выцягнутай шыйкаю. Сама зеленавата карычневая. Гляджу на яе, як пасланніцу з далёкага ўжо для нас часу. А от яе пашпартныя звесткі:

"BROWAR PAROWY
sp.
I. PAPIRMEJSTER
LIDA"

Звесткі гэтыя з самой бутэлькі, яны на ёй цісненыя. От, бадай, пакуль што і ўсё...

Бровар Папірмейстара працаваў у Лідзе з 1874 года да 1939, можна сказаць, што і да 1944. Пасля вызвалення Ліды ад немцаў ён быў перапрафіляваны ў завод харчканцэнтратаў.

Надпіс на бутэльцы зроблены на польскай мове, што гаворыць пра яе выпуск пасля 1920 года.

Літары **"sp."** абазначаюць "спадкаемцы", гэта значыць нашчадкі Якуба (Якава) Папірмейстара, які заснаваў другі па ліку піўны завод у Лідзе.

Першы піўны завод у Лідзе быў пабудаваны Эйлем Айзікавічам Ландо і Давыдам Юдзелевічам Камянецкім у 1863 годзе.

Сённяшні Лідскі піўзавод разбудаваны з трэцяга піўзавода Носеля Пупко, заснаванага ў 1876 годзе, і яму сёлета 130 гадоў.

Відавочна, што не піў піва Францішак Багушэвіч з гэтай бутэлькі, але піў нехта з яго нашчадкаў. А калі трапляла лідскае піва ў Кушляны пры Польшчы, то магло трапляць і пры жыцці Ф. Багушэвіча, тым больш, што ён меў да Ліды асаблівыя сімпатыі, хаця, праўда, невядома, якія сімпатыі меў ён да піва, мажліва, і ніякіх.

ДЗЁННІК СПЕЦПАСЯЛЕНЦА

З АЎТАБІЯГРАФІІ
Бельскага Мікалая Уладзіміравіча

Нарадзіўся 25 студзеня 1931 г. у вёсцы Стокі Беліцкага сельсавета Лідскага раёна ў сям'і селяніна. У 1938 годзе пайшоў у першы клас польскай школы ў суседняй вёсцы Зарачаны. У 1939 г. пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з Усходняй я, як і ўсе вучні польскіх школаў, пайшоў ізноў у першы клас Беліцкай школы. У 1941 –42 гг. хадзіў у прыватную школу ў в. Яманты. У 1944 годзе не вучыўся, пасвіў кароў на гаспадарцы бацькі. У пачатку студзеня 1945 г. бацька адвёз мяне ў г. Ліду. І я пачаў наведваць 5 клас беларускай школы. Займаўся з рэпецітарам. Пасля заканчэння пятага класа перайшоў у чыгуначную сярэднюю школу № 12 Брэст-Літоўскай чыгункі, якую закончыў у 1950 годзе. У 1948 годзе ўступіў у камсамол. Пасля заканчэння школы паступіў у Маладзечанскі настаўніцкі інстытут. У красавіку 1951 г. у калідоры я сустрэў дырэктара інстытута Шапінка, які прапанаваў мне зайсці да яго ў кабінет. У кабінеце ён сказаў, што я не маю права быць настаўнікам, таму што гаспадарка майго бацькі акулачана. Прапанаваў мне напісаць заяву аб адлічэнні з інстытута пасля заканчэння першага курса і паступаць у тэхнічны інстытут. У адваротным выпадку ён вымушаны выключыць мяне з інстытута цяпер. Я згадзіўся з першай прапановай. Мяне выключылі з камсамолу. Пасля заканчэння першага курса і адлічэння з інстытута я пражыў ліпень і жнівень у мацерынага брата. Калі прыйшоў у сябе, вырашыў паспрабаваць паступіць у Гарадзенскі с/г інстытут, які адкрываўся на месяц пазней і праводзіў набор у верасні. Вытрымаўшы конкурс у 4-5 чалавек на месца сярод падаўшых заяву ў верасні, я паступіў на аграпамічны факультэт. З другога семестра атрымаў павышаную стыпендыю. У сярэдзіне красавіка 1952 года я быў арыштаваны, далучаны да сям'і, якая складалася з мацеры і траіх непаўнагадовых дзяцей, і высланы ў Галодны стэп Сярэдняй Азіі ў калгас імя Сталіна Келескага раёна Паўднёва-Казахстанскай вобласці...

М. У. Бельскі

18 красавіка 1952 г.

Вясна 1952 г. была абманлівая. Прыйшла яна не адразу – цёплая і прыветлівая. Пасля наступлення першых цёплых дзён вясны пачаліся ранішнія замаразкі. Мароз даходзіў да 29 град. ніжэй за нуль. Так было два тыдні, але ў канцы першай паловы красавіка зноў наступілі тыя цёплыя веснавыя дні, з якімі прыходзіць і радасць у маладым жыцці. Колькі розных прыгодаў бывае ў жыцці студэнта ў веснавыя дні – практыка, сесія, канікулы. Колькі ва ўсім гэтым вясёлага і перажывальнага. А цудоўныя веснавыя вечары, калі вуліцы і паркі поўныя народу – хіба яны не прыцягваюць. Але дні маёй студэнцкага жыцця ўжо былі злічаны, а разам з імі і дні маёй радасці. З выпадкова пачутай мною размовы на вуліцы 16 красавіка 1952 г. я даведаўся, што будуць вывозіць, але я не ведаў каго спасцігне яшчэ пракляты гэты лёс.

17 красавіка вечарам я даведаўся, што менавіта я трапляю ў гэтую пучыну няшчасця, і сапраўды гэта навалілася 18-га, г.зн. на заўтра.

Мяне выклікалі ў аддзел кадраў, дзе ўжо чакалі тры чалавекі з органаў МДБ. Маёр невялікага росту дастаў маленькую паперку, на якой нешта было напісана чырвоным алоўкам.

- Вы Бельскі Н.?

- М.

- Што ў вас ёсць? Пайшлі, возьмем. А пашпарт у вас з сабой?

- Так, з сабой, а рэчаў у мяне ўсяго адзін чамадан.

Мы выйшлі ў калідор першага паверху, які быў напоўнены студэнтамі, былымі маімі таварышамі па вучобе і па інтарнату. Мы прыйшлі ў пакой інтарната. Я пачаў складваць астатнія рэчы, якія не склаў раніцай.

Капітан увесь час угаворваў браць канспекты, але я тройчы адмаўляўся іх браць, гаворачы, што там, куды нас павязуць, няма інсты-

тутаў. А потым адказаў, што калі спатрэбіцца, то ўсе канспекты будуць напісаны нанава. Пад час майго збору яны праглядвалі мае лісты. Некаторыя я браў і разрываў, як непатрэбныя. Калі я сабраўся, адзін з таварышаў папрасіў дазволу паднесці мне чамадан, але яму адмовілі. Я развітаўся, узяў мяшок, а міліцыянер чамадан, і мы выйшлі на двор. На вуліцы нас сустрэла гурма студэнтаў, якія сабраліся паглядзець на мяне.

- Глядзяць, як на звера – сказаў я, калі мы вышлі на вуліцу.

- Ды ўсё ніяк не могуць прывыкнуць, - сказаў капітан. - Рашэннем ураду вы перасяляецеся ва ўсходнія вобласці.

- А менавіта ў якія? - спытаў я.

- Яшчэ невядома.

Так пачалося маё жыццё спецпасяленца, і так закончылася маё жыццё студэнцкае. Зноў рухнулі ўсе мае мары, як абвал у гарах. Не, ужо ніколі мне не пераступіць парога ВНУ. Дзве адважныя спробы, зробленыя мною з мэтаю атрымаць вышэйшую адукацыю – абарваныя, абарваныя не таму, што я кепска вучыўся, ці не мог вучыцца, а абарваныя з-за таго, што бацька мой быў кулаком. І цяпер я не маю права атрымаць вышэйшую адукацыю, пра якую я марыў і да якой імкнуўся чатырнаццаць гадоў.

Помніцца ў дзяцінстве, калі я ў час школьных канікулаў пасвіў кароў, я выкапаў на пашы і прынёс дадому маленькую бярозку і пасадзіў яе ў кутку плота, які агароджваў парнікі. Бярозка расла, як на дзіва стройнай і прыгожай. Калі я ў 1950 г. прыехаў дадому, я яе нават не пазнаў, была ўжо вялікай маладой бярозай, і толькі яна адна нагадвала, што тут некалі стаяў плот.

Часта любаваўся я ёю ў час заходу сонца, калі апошнія промні пераліваліся на яе маладых лістах, быццам пакрытых лакам.

Прайшоў год. Я зноў наведаў на кароткі час той куточак роднай зямлі, з якім цесна было звязана маё мінулае жыццё. І што я ўбачыў на гэты раз, у бярозы была зломана бураю вяршыня.

“Няўжо і маё жыццё будзе са зломанаю вяршыняю”, - падумаў я. Прайшоў год, і я цяпер магу сказаць: “Так. І ў маім жыцці зламалася вяршыня”. Мяне пазбавілі асноўнага – права атрымаць вышэйшую адукацыю і быць чалавекам нашага часу; а зрабілі з мяне недавучку, чалавека, пазбаўленага волі.

Я апынуўся ў 1-м аддзяленні міліцыі. Цэлыя два пакоі былі цалкам набітыя такімі, як я. Тут былі хлопцы і дзяўчаты, дзяды і бабулі, людзі розных узростаў і розных прафесій, але аднаго паходжання. У міліцыі мы чакалі да абеду. Пасля нас машынай адправілі ў Ліду.

Дзень быў воблачны і цёмны, здавалася, што прырода такая ж шэрая, як нашае жыццё. Мы праязджалі па вуліцах Гародні, па тых самых вуліцах, па якіх я яшчэ ўчора хадзіў свабодным, а сёння мяне вязуць пад штыком.

Вось і шаша на Ліду. Учора яшчэ па ёй я ішоў у вясёлым натоўпе студэнтаў з практыкі, часова забываючыся, што можа і нас спасцігнуць гэтае няшчасце, а сёння я ўжо трапіў сюды. У машыне нас было трое, акрамя міліцыянераў і МДБ, якія нас суправаджалі. Пад вечар мы пачалі пад’язджаць да Ліды. Вось Дзітва, засталося яшчэ 12 кіламетраў. Сюды некалі ў 1949 годзе я прыязджаў купацца вясёлым хлапчуком, а зараз я ўжо злачынец. Машына ідзе хутчэй. За бартом мільгаюць знаёмыя вёскі, а бліжэй да Ліды нават і асобныя месцы. Сюды, у гэтыя лясы мы хадзілі часта па дзеразу перад 1-м траўнем, сюды мы хадзілі з дзяўчатамі ў лес гуляць у час школьных канікулаў і экзаменаў у дзесятым класе.

Усе мае таварышы сядзяць цяпер за сталамі ў інстытутах, а самыя маладыя дзяўчаты ў гэтым годзе атрымаюць атэстаты сталасці і стануць студэнткамі. А я стану спецпасяленцам, чалавекам абмежаваным у правах. Быць можа я ўжо апошні раз гляджу на гэтыя месцы, такія блізкія і дарагія сэрцу. Што чакае мяне наперадзе, я яшчэ не ведаю, але ведаю толькі адно, што там нічога добрага не будзе акрамя кепскага. “Ну што ж дзвюм смярцям не быць, а адной не пяражыць”. Але шкада маладому расставацца з жыццём. Сумна і тое, што “мой труп халодны і нямы не будзе тлець ў сваёй зямлі”.

На душы становіцца цяжка. Вось Варшаўская вуліца. Каля рампы мноства людзей сабралася паглядзець, як грузяць тых, да каго далучаць і мяне. Нас вязуць проста да раённага МДБ. На вуліцы я сустракаю знаёмых. Пастаяўшы трохі каля раённага МДБ, мы пад’язджаем да 1-га аддзялення міліцыі. Там згружаюць адну дзяўчыну, якую везлі разам з намі, а нас адпраўляюць на вакзал. Мы зноўку едзем па тых жа вуліцах і спыняемся супраць цягніка, гружанага спецпасяленцамі. Тут якраз ідзе пагрузка маіх родных. Маці з плачам кідаецца да мяне, але я ёй кажу сур’ёзна, што плакаць не трэба. Мяне разам з сям’ёй пагрузілі ў вагон. Потым неўзабаве да нас дадаліся яшчэ тры сям’і - у вагоне стала цесна. Нас замкнулі на замок. Сцямнела, і, хто, як дзе стаяў, кладзецца спаць. Ноччу грузілі ў наступныя за намі вагоны. Так пачалася спецпасяленцкае жыццё.

Вагон, у які нас пагрузілі, быў 2-х восным. Правы і левы бок ад дзвярэй гарызантальна былі раздзелены на дзве часткі. У ніжняй частцы складвалі няхітры скарб перасяленцаў акрамя рэжучых прыстасаванняў, якія грузілі ў асобны вагон, а на верхніх частках полак размяшчаліся перасяленцы. Два акны злева па ходу цягніка былі закрыты наглуха. Наглуха былі закрыты адны з дзвярэй. Прыкладна пасярэдзіне вагона знаходзілася буржуйка і карыта, збітае з дзвюх

дошак пад вуглом. Ніжні канец карыта выходзіў у адтуліну на глуха закрытых дзвярах. Яно служыла для натуральных адпраўленняў, якія змываліся вадой, што стаяла ў вёдрах перасяленцаў.

У вагоне акрамя нашай сям'і, якая складалася з маці і чатырох дзяцей: мне старэйшаму ішоў 21-шы год, сярэдняй сястры было 14 гадоў, малодшым брату і сястры ішоў 11-ты, была яшчэ сям'я Лінга, якая складалася з мужа і жонкі ў моцна пажылым узросце і дачкі Мяланні ва ўзросце прыкладна 30 гадоў; сям'я Бальцэвіч, якая складавалася з пажылых мужа і жонкі ды дзвюх дачок і сына ва ўзросце ад 20 да 30 гадоў. Бальцэвічы і Лінгі былі далёкімі сваякамі, займалі яны супрацьлеглы канец вагона. Ноччу на верхняй полцы было ім цесна спаць, таму хто-небудзь спаў унізе. У суседніх вагонах ехала па 3 сям'і нашых аднасяльчанаў, а менавіта: мая цётка па бацьку Бельская Вольга Іванаўна з сынам 14 гадоў і дзвюмя дочкамі 12 і 13 гадоў: Жамойдзік Любоў з дачкою Дзінай 19 гадоў і двума сынамі Міронам і Венем 13 і 14 гадоў; Панкевіч Надзея з сям'ёй, якая складалася з двух сыноў Мадэста і Сямёна ва ўзросце 24 і 16 гадоў і дзвюх дачок Сцепаніды, гадоў 28 і Соні гадоў 17. Узрост аднасяльчан памятаю прыкладна.

19 красавіка 1952 г.

Ноччу сон вельмі часта перарываўся стукам дзвярэй суседняга вагона і гулам машын, якія то падходзілі, то адходзілі раз за разам. Раніцай прачнуліся на досвітку, складваючы лепей рэчы і знаёмячыся бліжэй з новымі суседзямі і будучымі таварышамі па спецпасяленні.

Да вагона падходзілі з дазволу варты, якая нас пільнавала, сваякі, каб падаць што-небудзь з прадуктаў і вопраткі. Пасля абеду пачалі рыхтавацца да адпраўкі. Змазчыкі правяралі буксы і пастуквалі па калёсах. Салдаты рабілі ступенькі да вагонаў. Але вось падчапілі паравоз і перагналі цягнік на галоўную каляю.

Роўна ў 17 гадзін 30 хвілін паравоз даў доўгія тры гудкі і крануўся , а разам з ім крануліся і мы ў невядомыя далёкія краі з замком на дзвярах і пад аховай салдатаў. Усе пачалі жагнацца, а жанчыны плакаць. Міма акна праплываюць знаёмыя, сходжаныя ўздоўж і ўпоперак за шэсць гадоў месцы. Колькі ўспамінаў звязана з гэтымі месцамі. Тут я хадзіў у розныя поры года і дня: сумны і вясёлы, адзін і з таварышамі; тут я не раз праводзіў дзяўчат і ніколі не думаў, што па той жа самай каляі, па якой я ехаў здаваць уступныя экзамены жыццерадасным і вясёлым хлопцам, буду ехаць за кратамі, у вагоне пад аховай МДБ у тыя далёкія невядомыя месцы, дзе давядзецца парадкам хлебануць гора, як дзяржаўнаму злачынцу, толькі за тое, што бацька быў кулак. За акном усё знаёмае і роднае, а ў сэрцы нож, а можа і яшчэ горш. Адзін Бог ведае, куды нас завязуць, і як доўга давядзецца там пражыць, і ці вернецца хто-небудзь з нас, ці не? Бывай, Ліда! Бывай шчаслівае жыццё, безклапотнае, вясёлае! Бывайце годы вучобы – залатыя годы жыцця чалавека. Бывайце, мары, у імя якіх вучыўся. У Багданаве прычапілі яшчэ 9 вагонаў. У Маладзечна прыбылі вечарам, і ноччу нас афармлялі ў цягнік.

Вагон наш № 46.

Пра бацьку Бельскага Уладзіміра Іосіфавіча

Бацька, Бельскі Уладзімір Іосіфавіч, нарадзіўся ў 1898 г. у вёсцы Ензавец, зараз Дзятлаўскага раёна. Мой дзед па ліні бацькі разам з мужыкамі Жамойдзінам, Панкевічам. Дваранінам Сямёнам, Адамчыкам купілі ў пачатку 20-га стагоддзя маёнтак ці фальварак ***Стокі*** *каля мястэчка Беліца.*

На долю дзеда прыпала 60 га зямлі. У дзеда было 12 дзяцей, у жывых засталося 9 чалавек: 4 сыны і 5 дачок. З пачаткам Першай Сусветнай вайны дзед з сям'ёй паехаў у бежанцы ў Тульскую губерню. Адтуль бацька паехаў у Адэсу, дзе працаваў на млыне грузчыкам, токарам на ваенным заводзе. Быў прызваны ў войска. Пасля заканчэння вайны вярнуўся ў Беларусь, куды раней вярнуўся дзед з сям'ёю. У 1929 годзе бацька ажаніўся на жыхарцы вёскі Скамен Бор Сягла Сафіі Пятроўне, зараз Трацякоўскі сельсавет. У 1933 годзе бацька аддзяліўся ад братоў і пачаў будавацца асобна. Да 1937 г. будаўніцтва ў асноўным было скончана.

У 1936 годзе сям'я бацькі папоўнілася дачкой, а ў 1940 годзе – сынам і дачкой. У час вайны бацька працаваў на сельскай гаспадарцы.

У 1945 годзе гаспадарка бацькі была абкладзена вялікім падаткам, на яго ўплату была прададзена большая частка жывёлы і хлеба (збожжа).

У 1946 годзе пачалося акулачванне і абкладанне вялікімі падаткамі, выплаціць якія было немагчыма. Была апісана жывёла і пабудовы, а пазней і канфіскаваны, акрамя дома. Бацьку пагражаў арышт за няўплату падаткаў. Бацька пачаў хавацца, нелегальна жыў у сваякоў, а ў 1947 годзе выехаў у Вільню. Уладкаваўся на працу ў будаўнічую арганізацыю. Перад кастрычніцкімі святамі 1948 г. ён быў арыштаваны і дастаўлены ў Гародню за няўплату падаткаў і антысавецкую прапаганду, якая заключалася ў наступным: у размове настаўнік Беліцкай школы сказаў: “Частку вашай зямлі засеялі белічане (жыхары в. Беліца)”. Бацька адказаў: “Яны пасеялі, а я жаць буду”.

Прысудзілі бацьку да 10 гадоў пазбаўлення волі. Адбываў пакаранне ў Навасадах пад Барысавам у 1949 –1955 гадах.

У 1955 годзе бацька быў этапам дастаўлены ў Казахстан і далучаны да сям'і, якая на той час жыла ў калгасе № 1 САОУВСМУС Келенскага

раёна Паўднёва-Казахстанскай вобласці.

У красавіку 1956 г. бацька выязжае ў абласны цэнтр г. Чымкент і ўладкоўваецца на рацу ў будаўнічую арганізацыю, дзе прапрацаваў да лютага 1977 года, звольнены на падставе заключэння ВКК 8.02.1977 г. ва ўзросце 79 гадоў. За добрую працу атрымоўваў падзякі і прэміі. У 1958 годзе ўзнагароджаны Ганаровай граматай.

Характарыстыка гаспадаркі Бельскага Уладзіміра Іосіфавіча

У бацькі лічылася 30-га зямлі разам з зямлёю сясцёр бацькі, якую мой дзед па лініі бацькі выдзеліў ў пасаг сваім дочкам (у яго іх было чатыры). Бацька ў іх гэтую зямлю арандаваў. Ворнай зямлі было каля 15-18 га. (у наш час частка гэтай зямлі зарасла кустоўем). Астатняе складаў сенакос, выган для выпасу жывёлы і балота з альховым лесам і кустарнікам.

Жывёлы ў бацькі было: 4-5 кароў (як у які год), 2-3 галавы маладняку, 10-15 авечак, 3-4 свіні (з іх адна свінаматка). Кожны год бацька калоў двух вяпрукоў па 200-250 кг. для сваіх патрэбаў. Восенню рэзаў авечак, пакідаючы толькі на прыплод.

Коней было трое: двое рабочых і адзін выязны. Падчас вайны 1939-1945 гг. колькасць жывёлы была меншай.

З пабудоў было гумно на 4-5 сох (дакладна не памятаю), хлеў для жывёлы і дом. Усё пабудавана ў 1934-1937 гадах.

З сельгасінвентару былі: параконны плуг, барана, культыватар (спрунжыноўка), веялка (арфа), малатарня, драўляны манеж ці прывад, сячкарня, жняярка (напалам з бацькавым братам).

На пасьбу жывёлы бацька наймаў пастуха. У 1944 годзе жывёлу пасвіў я. У наступныя годы колькасць жывёлы рэзка паменшала і спраўляліся самі.

На пасяўную бацька наймаў аднаго работніка, на сенакос -- 1-2 работнікаў, на жніво -- 2-3 чалавекі.

Была студня з жураўлём. Двор быў абнесены дашчатым плотам. Дошкі для плоту бацька нарэзаў на цыркулярцы, якая прыводзілася ў рух коньмі.

У доме была кухня, камора, спальня, дзіцячая, зала і два ганкі: парадны і рабочы.

20 красавіка 1952 г.

У 5 гадзін 30 хвілін цягнік здрыгануўся і павольна рушыў. Мы адпраўляліся з Маладзечна. Раніца была туманная, і я скрозь шчыліны вагона бачыў знаёмыя, сходжаныя шмат разоў на працягу года месцы, што праплывалі міма.

Ранішні туман як бы стараўся схаваць знаёмыя мне месцы, каб яны не нагадалі мне лішні раз па шчаслівы год вучобы ў настаўніцкім інстытуце, які, нажаль, дрэнна скончыўся зноў жа з-за майго паходжання.

Цягнік узяў кірунак на Менск. Ззаду застаўся кароткі шлях па родных месцах, а ўдалечыні ляжала далёкая невядомая дарога ў невядомыя, чужыя, далёкія краі. Хутка ідзе цягнік і толькі зрэдку спыняецца на станцыях. Вось і Менск – сталіца БССР. Цягнік два разы спыняецца на таварным і пасажырскім вакзалах. Яго сустракаюць супрацоўнікі МДБ і стараюцца хутчэй адправіць, быццам у ім знаходзіцца нешта непрыемнае і небяспечнае. Менск жыў сваім жыццём, па вуліцах бегалі трамваі, ішлі салдаты, распяваючы “Ласточку-косаточку”, снаваў народ.

Сёння вялікдзень. Мы разгавеліся тым, што нам падалі ўчора. Зноў замільгалі тэлеграфныя слупы, аднатонна стукаюць колы. Неба спрэс пакрыта хмарамі, якія, здаецца, вісяць зусім нізка над нашай галавой. Вось і Барысаў: стары і новы. Вакол відны сляды беднасці. Станцыя невялікая, і цягнік, коратка прапыніўшыся, ідзе далей. Вось невялікі раз’езд Навасады. Лагер заключоных цягнецца на кіламетр па левым баку. Вось вагон з лесам, яго разгружаюць вязні. Вось яны глядзяць на наш цягнік: быць можа ў гэтых вагонах вязуць сям’ю не аднаго з іх. Ці ведаюць яны пра гэта? Ці ведае мой бацька, які знаходзіцца тут, за гэтым плотам з дошак і дроту наверсе, што мы едзем, Бог ведае, куды. Зноў палі і дрымучыя лясы, і нізка навіслае пад намі шэрае неба Беларусі. Пасля дванаццаці надвор’е разгулялася, і з першымі промнямі сонца, што выглянула з-за хмараў, уся прырода ачуняла, быццам пасля сну і загаманіла на радаснай і несур’ёзнай мове вясны. У Оршу прыбылі ў 14 гадзін і прастаялі да 18 . Тут мы даведаліся, што перад намі ідуць яшчэ два такія ж цягнікі. Я тут упершыню выйшаў па ваду і ўпершыню акінуў поглядам наш цягнік: які ён доўгі! Колькі людзей едзе ў ім? А колькі з іх вернецца назад?

Пад вечар неба стала чыстым, і пад раніцу абяцаўся мароз. За акном відneліся палі з сям-там раскіданымі па іх невялікімі вёсачкамі. Вось яны дарогі Смаленшчыны. Якая беднасць, якое жабрацтва кідаецца на кожным кроку ў вочы. Палі запушчаныя, няворaныя, парослыя дзікай высокай травою, быццам іх ніколі не кранaлася рука чалавека. Хаты малыя, крытыя саломаю, з маленькімі акенцамі, у якіх памяшчаецца разам з гаспадарамі і ўся гаспадарка, таму што ў дварах ніякіх іншых пабудоў няма. У чырвоных промнях заходзячага сонца яны падаваліся настолькі нікчэмнымі і жабрацкімі, што нявольна ўяўляўся фронт, які праходзіў тут і знішчыў усё і ўсіх на сваім шляху, але я ніяк не мог уявіць сабе, як гэта людзі, жывыя людзі, не маглі нічога лепшага зрабіць за восем гадоў пасля таго, як прайшоў фронт. Няўжо яны так жылі і будуць жыць? Пад

самым Смаленскам раскінулася шырокае калгаснае поле, узаранае восенню. Удалечыні віднеліся вялікія калгасныя пабудовы. У Смаленск мы прыбылі ў 9 гадзін вечара. Горад ужо быў ахутаны цемраю, і акінуць яго поглядам не было магчымасці. Але па колькасці агнёў можна было лічыць, што гэта даволі вялікі горад, размешчаны амфітэатрам адносна станцыі. Тут мы прастаялі да 4 гадзін і рушылі далей. Так прайшоў дзень нашага вялікадня 20 кастрычніка. Ці думаў я калі-небудзь, што так буду яго праводзіць? Так "натура – дура, лёс – індзейка, а жыццё цяпер капейка". Што так будзе ў гэты святы дзень Хрыстова ўваскрэшання, я ніколі не думаў. Не думаў некалькі гадоў назад, калі ў гэты дзень хадзіў пад хмяльком, а вечарам ішоў з кіно вясёлы і смяшлівы, балаболячы з сябрамі, Бог ведае, пра што. Не думаў роўна тыдзень назад, калі вечарам мы бадзяліся па вуліцах Гародні, думаючы, як бы трапіць на танцы. Цяпер табе тут усё: і інстытут, і вучоба, і танцы, і кіно, і гарэлка, і дзяўчаты, і таварышы - весяліся, смейся, радуйся і спявай.

21 красавіка 1952 г.

Пахмурная вясновая раніца. Манатонна стукаюць колы вагона на стыках рэек. Цягнік ідзе на ўсход. Прыпынкі на раз'ездах у чаканні сустрэчнага цягніка. Вось цягнік набліжаецца да нейкай невялікай станцыі. Паравоз павольна паўзе па станцыі, быццам баіцца паказаць, які прывёз груз. За акном павольна праплываюць пабудовы станцый і службовыя аддзяленні, размешчаныя ў старых вагонах. На дварэ холадна. Неба месцамі пачало праясняцца. Ад стрэлачнікаў мы даведваемся, што прыбылі на станцыю Хімічы (13 г. 20 хв.). Да Масквы засталося 260 км, і яна зараз знаходзіцца збоку. Значыць, цераз Маскву нас не павязуць. Вечарам праязджалі каля вялікага горада, відаць каля Калугі. Падзолістыя глебы саступалі месца чарназёму. Відавочна, мы знаходзімся ў чарназёмным цэнтры. Дык вось дзе я апынуўся. Ці думаў я калі, што давядзецца ехаць тут за кратамі і пад штыком.

22 красавіка 1952 г.

Я прачнуўся раніцай, калі ў вагоне яшчэ гарэла святло, а за акном было цёмна. "Вялікі горад", - сказаў нехта з суседняй полкі, - ужо даўно едзем каля яго". Сапраўды, з левага боку было бязмежнае мора агню. Па раздаваўшыхся выстралах, адзіночных і чэргамі, я здагадаўся, што мы праязджаем каля Тулы, якая здаўна вядомая сваімі ружэйнымі заводамі. Я глянуў на гадзіннік, было 5 гадзін раніцы. Мы доўга кружылі вакол горада, таму што чыгуначная каляя абгінала яго.

У 8 гадзін раніцы прыбылі на станцыю Вузлавая. Глеба чарназёмная. Мы зноў уехалі ў Маскоўскую вобласць, але праехалі яе хутка. Чарназём пачаў саступаць месца падзолістым глебам. Вечарам прыбылі ў Рыжск. Ехалі мы ў паўднёва-ўсходнім кірунку. На дварэ было яшчэ дастаткова холадна. Было разводдзе. Калгаснікі пачалі жыць больш культурна. Сям-там удалечыні віднеліся, разбураныя часам, а, магчыма, і людзьмі, цэрквы. Сапраўдны рускі край, край, які прачынаецца ад зімы і прагна ўдыхае ў сябе свежае паветра вясны.

23 красавіка 1952 г.

Учора мы не атрымалі абеду, а таму сёння рана разбудзіў нас баец суправаджэння з войскаў МУС, якому былі даручаны чатыры апошнія вагоны 45, 46, 47, 48. Я глянуў на гадзіннік, які вісеў на сцяне вагона ў сетцы: было 4 гадзіны 45 хвілін. Мы хутка ўзялі вёдры, і нас хутка выпусцілі з вагона. Кожны раз, калі выпукалі ці ўпускалі ў вагон, мы павінны былі дапамагаць адчыняць дзверы, калі пачуецца скрып пры адкручванні шрубы, якою замыкалі нашыя дзверы. Той, хто дапамагаў адчыняць дзверы, звычайна, першым выходзіў з вагона, а таму дапамагчы адчыніць дзеры, звычайна, імкнуўся кожны. На гэты раз ахвотнікаў не было, і мы без цяжкасцяў аказаліся па-за вагонам. Пасля таго, як мы дапамаглі замкнуць дзверы, нас зшыхтавалі ў калону па два, спераду стаў баец з аўтаматам, а збоку наш праваднік, і мы рушылі ў сталоўку, дзе павінны былі атрымаць прадукты. Раніца была хмурная, хмары, здавалася, віселі над самай галавой. Нам давялося абходзіць такі ж цягнік, як і наш, які, мабыць, прыбыў трохі раней, таму што ён неўзабаве адправіўся. Там былі спецпасяленцы з Берасцейскай вобласці. Гэта мы даведаліся ад чалавека, які высунуў галаву з акенца вагона, і з якім нам удалося перакінуцца некалькімі словамі.

Мы ўзышлі на платформу невялікай станцыі і прайшлі міма некалькіх ларкоў, што стаялі каля самых платформаў і падняліся на насып, на якім знаходзілася сталоўка і станцыйныя пабудовы. Пакуль мы атрымоўвалі абед, цягнік, які стаяў побач з нашым, адправіўся, а на яго месца прыбыў пасажырскі. Калі мы вярталіся і праходзілі міма самых вагонаў, я даведаўся, што гэты цягнік ідзе з Сталінграда ў Маскву. "Сталінград-Масква" выразна было выведзена, як заўсёды ў пасажырскіх цягніках, на белых дошчачках, прымацаваных пасярэдзіне вагона. Стаім мы, відаць, у Тамбоўскай вобласці. Вязуць нас у паўднёва-ўсходнім кірунку, гэта нас крыху радуе, магчыма, мы трапім не ў суровыя сібірскія краі, а ў Сярэднюю Азію, дзе на нашую думку цёпла, і будзе значна лепей, чым у Сібіры. Мы думалі так таму, што кепска ведалі і ўяўлялі пустынную прыроду сярэднеазіяцкіх рэспублік. Потым хадзілі па ваду і кіпяток. Ізноў такая ж цырымонія пры адкрыванні дзярэй, шыхтаванне

ў калону па два, праваднік і вартаўнічы канвойны МУСнік наперадзе з аўтаматам. Так было кожны раз, калі нас выпускалі з вагона па ваду ці прадукты, ці што-небудзь купіць у перонных ларках. Больш нас ніколі з вагона не выпускалі.

Вада была брудная, і мы з неахвотай напаўнялі ёю свае вёдры, не ведаючы пра тое, што ў будучым нам ніколі не давядзецца піць ужо чыстай вады.

Мы праязджалі па Пензенскай вобласці. Зямля чарназёмная. У некаторых месцах яшчэ стаіць суцэльная зіма. Калгаснікі жывуць крыху больш культурна, чым у папярэдніх абласцях. Буйныя гарады па дарозе не сустракаюцца.

Вечарам 23-га прыехалі ў Пензу. Вакзал вялікі, прыгожы, увесь зіхаціць у электрычным святле. “Пенза”, - прачытаў я на дошцы, якая вісіць на бакавой сцяне вакзала. На станцыі хадзілі па кіпяток. Паветра чыстае і свежае, напоўненае водарам вясны.

Калі мы ішлі па абед, то якраз была пасадка на цягнік “Навасібірск-Харкаў”, і нашыя калоны пагубіліся і расшыхтаваліся ў суматосе народу. У гэты момант, канешне, можна было зрабіць “абрыў”, але, відаць, ніхто на гэта не адважыўся, не ведаючы ўсяго таго, што нас чакае наперадзе. Нас паспяшаліся прыбраць з перона, каб людзі менш бачылі. МДБ усё-такі баялася, або, дакладней, не хацела паказваць народу ўсё, што яно тварыла.

- Чаго тут так шмат народу? - буркнуў незадаволена капітан і загадаў байцу, які суправаджаў нас, адвесці нас у вагон. Вывелі нас на той самы вакзал, ужо пусты, у 23 гадзіны 30 хвілін. Давалі суп-лапшу, у якім макароніна макароніну даганяла, кашу ячменную з соўсам. Пры атрыманні харчавання ўсе размяшчаліся ў парадку нумароў вагонаў, і, калі лейтэнант называў нумар вагона, прадстаўнікі ад яго распісваліся за атрыманыя прадукты, бралі іх і адходзілі ў бок, чакаючы, пакуль усе з калоны іх не атрымаюць. Потым усе шыхтаваліся ў калону, спераду канваір, і ішлі да свайго вагона.

24 красавіка 1952 г.

Ехалі цэлую ноч. Праехалі Ульянаўскую і ўехалі ў Куйбышаўскую вобласць, а разам з гэтым чарназём саступіў месца падзолістым глебам. З’явіліся і сасновыя лясы. Неба стала блакітным, высокім: удалечыні віднеліся вялікія сёлы з разбуранымі цэрквамі, якія ўсё яшчэ ўзносілі свае крыжы ў блакітную вышыню нябёсаў. Хаты ўпрыгожаны разнымі акяніцамі. Адчувалася набліжэнне Волгі. У 11 гадзін прыехалі ў Сызрань, дзе мы павінны былі пераехаць цераз Волгу. Гарадок невялікі, але станцыя не малая. Наш цягнік спыніўся, пераехаўшы вакзал. Па баках ад станцыі стаялі цыстэрны і помпы. Тут, відаць, перапампоўвалі нафту з параходаў у чыгуначныя цыстэрны. У Сызрані мы стаялі дзень, і, калі выехалі з яе, адразу стала відна Волга. Шырыня яе дасягала метраў 500. Правы бераг больш круты, левы палогі, парослы лесам. Волга яшчэ не кранулася, але лёд, які зрабіўся матавым ад цёплых промняў сонца, ужо ў некаторых месцах на шырыню цэлай рэчкі саступіў месца вадзе. На берагах Волгі, залепленых невялікімі хатамі, ішла тралёўка лесу. Тут жа стаялі баржы і лодкі. Усе збіліся каля акна, стараючыся паглядзець на Волгу, гэтую калыску рускага народу. Нейкае хваляванне ахапіла нас.

Вось невялікі прыпынак, і ўдалечыні стаў відзён мост, па якім ішоў сустрэчны цягнік. Мост і цягнік здалёк здаваліся цацачнымі, быццам гэта было не наяву, а ў сне. Мы зрушыліся, як толькі прайшоў цягнік. Ехалі павольна ўздоўж берага, потым паравоз рэзка павярнуў направа і ўзышоў на мост, які размяшчаўся ў тым месцы, дзе Волга была найвузейшая, і стаяў ён на 12 быках. З апошніх вагонаў нам выразна было відно, як першыя вагоны ўзышлі на мост. Каля маста лёд спрэс пакрываў Волгу. Відно было, што тут у зімовы час праходзіла дарога. За Волгай пачаліся заліўныя волжскія лугі, якія месцамі змяняліся дубовымі гаямі. Якое тут усё дзіўнае: і лугі, і дубовыя гаі, што прачынаюцца ад зімавага сну, і блакітныя, высокія нябёсы. Неўзабаве пачаўся чарназёмны заволжскі стэп, палі якога былі узараны, відаць, яшчэ восенню і былі відны настолькі, наколькі магло бачыць вока чалавека. Толькі ўдалечыні, дзе здавалася, што неба сходзіцца з гарызонтам, відно было невялікае паселішча. Дык вось ён чарназёмны, урадлівы, заволжскі стэп – жытніца Расіі.

Днём было даволі горача. Цягнік хутка бег на паўночны ўсход, каротка прыпыняючыся на раз’ездах у чаканні сустрэчнага цягніка. На адной невялікай станцыі нас абагнаў такі ж цягнік, як і наш. Праязджалі цераз Чапаеўск. Невялікі гарадок з некалькімі вуліцамі і беспарадачна раскіданымі дамамі з прыгожым помнікам Чапаеву, пастаўленым каля вакзала. За Чапаеўскам пачаліся дубовыя гаі, якія з ободвух бакоў падступалі да самай чыгункі. Неўзабаве дарога стала чатырохкалейнай, па якой бесперапынна снавалі цягнікі; вагоны і паравозы ўсе былі новага выпуску і абсталяваныя па апошнім слове тэхнікі. Нашаму цягніку даводзілася падоўгу прастойваць на раз’ездах, уступаючы шлях цягнікам больш важнага прызначэння.

Але вось і сам Куйбышаў, прыбліжэнне якога так доўга адчувалася. На пад’ездзе да Куйбышава па абодва бакі чыгункі былі размешчаны велізарныя склады. Побач з імі знаходзіліся лагеры заключоных, абцягнутыя паверх плоту дротам, з вартавымі вежамі па вуглах. Дык вось яны вялікія будоўлі камунізму, якія вяліся побач з новай тэхнікай і рабскай працай. Колькі

людзей знойдзе тут свой канец, але пра гэта ніхто і слова не можа сказаць.

Куйбышаў горад даволі вялікі, са старым, шэрым, чатырохпавярховым вакзалам, з такімі ж шэрымі літарамі наверсе. Цераз станцыю перакінуты два пераходныя масты, дзе тлуміўся народ, які глядзеў, калі нас выводзілі па воду і прадукты. З супрацьлеглага боку вакзала размешчаны вакзал электрацягнікоў, якія хадзілі ў ваколіцах горада. Горад, відаць, вялікі і шматлюдны. З боку вакзала даносіўся голас гармоніка, а неўзабаве з'явілася гурма дзяўчат і хлопцаў. Куйбышаў – сапраўдны рускі горад з тыповымі рускімі звычаямі і норавамі. Выехалі з Куйбышава ў 21 гадзіну.

25 красавіка 1952 г.

У 21 гадзіну крануліся з Куйбышава; на дварэ было зусім цёмна, і над нашым цягніком раз-пораз узвіваліся ракета за ракетай. МДБ не задавальняла тое святло, якое давалі фары і электрычныя лямпачкі, развешаныя па ўсім цягніку. Адна з такіх лямпачак вісела і на нашым вагоне. Паралельна з нашым цягніком ішоў электрацягнік, які то абганяў нас, то адставаў. Прыгожыя, камфартабельныя вагоны, якія былі заліты яркім электрычным святлом. Пасажыраў у ім было мала, і яны не заўважалі нашага цягніка, але пад канец яны, відаць, угледзелі і пачалі ціснуцца да вокнаў вагонаў, стараючыся праз цемру разгледзець наш цягнік. Неўзабаве электрацягнік ад нас адстаў, і мы апынуліся ў моры цемры, якая парушалая яркімі сполахамі ракетаў. Цяпер нас непакоіла адна думка, куды нас павязуць: у Сібір ці Сярэднюю Азію. У 7 гадзін 25 хвілін прыбылі ў Бузулук. Усю ноч мяне тывожыла думка, куды нас павязуць? Хаця б у Сярэднюю Азію, там цёпла і добра. Але як моцна я памыляўся, таму што знаў Сярэднюю Азію толькі з кніжак. Якое радасна пацуццё ахапіла мяне, калі я прачытаў на вагоне: "Самаркандская чыг.". Сонца свяціла ярка і сваімі промнямі залівала невялікую станцыю, а на сотні кіламетраў ад яе расцягнуўся стэп, якому ўступіў сваё месца лес. Глеба па-ранейшаму заставалася чарназёмнай, але калгаснікі жывуць зусім кепска. Хаты іхнія былі гліняныя, але гэта былі не тыя мазанкі, якімі любуешся на Украіне. Ехалі цэлы дзень і цэлую ноч да Чкалава, падоўгу прастойваючы на невялікіх прыпынках. З левага боку была відна рэчка Самара, а далей стэп ды стэп, пакрыты зялёнай травой, якая хвалявалася пад ветрам быццам мора.

26 красавіка 1952 г.

У 3 гадзіны прыбылі ў Чкалаў, былы Арэнбург. Калі мы пайшлі на світанні па прадукты, я стараўся разгледзець, дзе мы апынуліся. "Чкалаў", - прачытаў я. Станцыя вялікая і прыгожая, але пра горад, які спаў моцным ранішнім сном, я не магу сказаць нічога.

Вада на станцыі праціўная: мы думалі, што гэта з-за разводдзя, але, як мы даведаліся пасля, у гэтай мясцовасці яна, наогул, такая. Раніцай, калі развіднялася, выехалі з Чкалава і адразу ж за горадам пераехалі раку Урал. Глеба станавілася ўсё менш чарназёмнай і нарэшце ператварылася ў падзолістую. Разораны стэп уступіў месца неапрацаванаму, у якім толькі пасвілася жывёла. Цягнік ішоў проста на поўдзень. Пераехалі Ілецк, павярнулі на паўднёвы ўсход і ў 5 гадзін вечара прыбылі ў Ак-Булак, дзе хадзілі па ваду. У 12 гадзін ночы прыехалі ў Акцюбінск. Пачаўся Казахстан са сваімі галоднымі стэпамі і пустынямі ды адсталым народам.

27 красавіка 1952 г.

У гадзіну ночы ў Акцюбінску хадзілі па ваду, а потым па прадукты, якіх далі на два дні з разлікам, што на наступны дзень прадуктаў даваць не будуць, таму што ўжо пачнецца пустыня. Уяўленняў пра горад Акцюбінск я амаль не маю, відаць, такі невялікі гарадок, ускраіны якога нагадваюць кітайскі горад з нізкімі глінабітнымі домікамі, дахі якіх былі таксама з гліны. Сёння нядзеля. Ужо другі тыдзень, як мы ў дарозе. Вакол бязлюдны панылы стэп з бясконцым морам зялёнай стэпавай расліннасці, сярод якой ярка гарэлі чырвоныя макі. Толькі зрэдку каля раз'ездаў пасвіліся адзінокія ішакі і вярблюды. Едзем даволі хутка. Паравозы замянілі на цеплавозы, якія здалёк здаюцца, быццам не маюць ні галавы, ні хваста, таму што кожны з іх складаецца з двух штук зчэпленых задамі. Чыгунка абсталявана даволі нядрэнна ў параўнанні з еўрапейскай тэхнікай. Насельніцтва амаль усё казахі, але на станцыях большасць рускіх.

Праязджалі цераз самую паўднёвую аканечнасць Уральскіх гор. Горы зусім старыя і разбураныя, нагадваюць сабой узгорыстую мясцовасць, але ў тых месцах, дзе былі зроблены высечкі для чыгункі, ясна былі відны скалы: па большасці яны былі шэрыя, але сяды-тады чырвоныя і жоўтыя. Глыбіня выемак у некаторых месцах дасягала вышыні вагона. На паверхні ясна былі відны пласты пяску - вынік выветрывання. Чыгунка часта рабіла павароты, абгінаючы катлаваны і горы. Месцамі скалы выступалі на паверхню, і тады ясна было відно, што тут некалі былі горы.

Пад вечар прыбылі на невялікую станцыю, пабудаваную ў паўпустыні толькі для змены паравозаў і паравозных брыгад, якія змяняліся сяды-тады і на раз'ездзе, дзе стаяў адзін стары вагон для зменных брыгад. Вакол станцыі не было відно ні аднаго паселішча - толькі адзін сыпучы пясок, паросплы беднай пустыннай расліннасцю. На самой станцыі акрамя будак стрэлачнікаў і

дэпо для цеплавозаў амаль не было ніякіх пабудоваў. Стаялі тут гадзіны тры. На гэтай станцыі нам у першы раз дазволілі адчыніць дзверы на цэлую гадзіну.

- Вам то дадуць пытлю, - сказаў з украінскім говарам абходчык.

У 20 гадзін 15 хвілін прыбылі на станцыю Чалкар, якая мне вельмі спадабалася. Сама станцыя была невялікая. На станцыі стаяў пасажырскі цягнік, з акна якога нас адразу заўважылі. Як толькі наш цягнік спыніўся, нас выпусцілі па ваду, якую мы набралі тут жа з калонкі.

- Куды вы едзеце? – спыталі нас з вагона.

- Не ведаем, - адказалі мы.

- Вы заключоныя? – зноў пачуўся голас.

- Не.

- Дык чаму ж вы пад замком?

Гэтыя людзі былі, відаць, яшчэ не знаёмыя са спецпасяленцамі, хаця і ехалі яны з краю, дзе спецпасяленцаў было вельмі шмат. Пасля адпраўлення цягніка мы хадзілі па кіпяток і абед, хаця ўжо быў вечар.

На невялікім пероне гуляла моладзь. “Гуляў некалі так і я”, - нявольна прыйшло ў галаву, а на душы зрабілася невыносна цяжка, быццам нехта неасцярожна закрануў балючае месца, рану, якая была нанесена Міністэрствам Дзяржаўнай Бяспекі, хаця я і не ўяўляў небяспекі для дзяржавы. Вясна тут ужо прыйшла цалкам. Дрэвы былі апрануты ў маладое лісце, што блішчала пад электрычным святлом. У час чакання абеду я разгаварыўся са сваімі суседзямі па вагонах. Сярод іх былі і цудоўныя дзяўчаты, з якімі ў іншы час можна было б добра пагуляць. Міма нас прайшлі дзяўчаты, з якімі наш праваднік перакінуўся некалькімі жартоўнымі фразамі. “Некалі за такімі бегаў і я, а цяпер не да гэтага”, - падумаў я.

- Што гэта за жыццё? – сказаў патрульны, размаўляючы з адным з нашых хлопцаў, - ужо чацвёрты год служу. Хаця і вольным лічуся, а сам сабе не гаспадар і свабоды мала бачу. У гэтым годзе абяцалі адпусціць, а ўсё яшчэ не пускаюць.

Падчас размовы мне спадабалася адна дзяўчына, якой я зусім не ведаў раней, і якую цяпер ведаў толькі, як суседку па вагону. “Калі будзем разам, то абавязкова пакручу з ёю”. Але гэта не спраўдзілася, таму што жыць разам нам не давялося, і сустракаліся мы з ёю толькі зрэдку.

Калі атрымалі абед, нас адразу замкнулі ў вагон. Рэпрадуктар на пероне трансляваў канцэрт з Масквы. Сёння ж нядзеля, перадаюць вельмі добры канцэрт па заяўках. Пасля заканчэння канцэрту пачаліся апошнія навіны. Стоячы, прыціснуўшыся да дзвярэй і гледзячы цераз шчыліну на перон, я чуў знаёмыя словы дыктара, якія слухаў некалькі гадоў падрад амаль кожны дзень. Разам з голасам дыктара, які даносіўся з боку перона, да мяне даносіліся ўспаміны майго мінулага жыцця, якое цякло так далёка: дома і ў Лідзе, у Маладзечне і Гародні. І ўсё мінулае цяпер скончылася, быццам сон.

28 красавіка 1952 г.

Бесперапынна, цэлую ноч стукалі колы вагонаў на стыках рэйкаў, адлічваючы пятую тысячу кіламетраў, а за вагонам у цемры ночы, быццам бяззменныя вартавыя, якія пільнуюць стальную дарогу, мільгаюць тэлеграфныя слупы. Раніцай пачаў дуць халодны вецер з поўначы, быццам стараючыся нагнаць хуткія вагоны і прылашчыць іх яшчэ раз сваім халодным подыхам. У 8 гадзін 40 хвілін раніцы прыбылі на невялікую станцыю, размешчаную сярод сыпучых пяскоў. Пясок тут быў усюды: ён, як вада, імкнуўся пранікнуць у самую малую шчыліну. Самы малы подых ветру падымаў пыл, ад якога ўсё станавілася шэрым. Мы хадзілі па воду на вадакачку. Калі я кінуў погляд на зямлю, што была ў мяне пад нагамі, то мне падалося, што гэтая зямля ніколі не бачыла вады. Каля вагонаў праходзілі казахі; апрануты яны ў нацыянальную выпратку, асабліва жанчыны, якія на хаду займаліся ручной працай, трымаючы ў кішэні клубок, а ў руках пруткі.

Невялікія прыпынкі на раз’ездах, дзе нікчэмныя глінабітныя нізкія хаткі заносіць сыпучы пясок, і дзе вада на вагу золата, і мы едзем далей і далей. Ніштo не можа парушыць пустату ў моры пяску і беднай расліннасці. Колькі б не ехалі, здаецца, што мы стаім на месцы ці ад’ехаліся зусім недалёка: пясок і калючка – усё, што аздабляе пейзаж, які цягнецца ўжо другія суткі за вузкім акном вагона.

Вось невялікая станцыя “Аральскае мора”, размешчаная на беразе заліва Аральскага мора, на якую мы прыбылі гадзін у 11. Невялікая колькасць домікаў, сярод якіх выдзялялася некалькі пабудаваных па еўрапейскаму тыпу, была раскідана без усякага парадку, быццам не ведаючы, да чаго прыхінуцца, да чыгункі ці да пристані. Па крывых завулках, вуліцах і пустырах вецер падымаў пыл, хаця вада была тут жа; пры высаханні вады заставаліся белыя палосы, якія ўказвалі на былую яе прысутнасць. Вада, відаць, была салёная. За станцыяй былі відны некалькі баржаў, якія, быццам чайкі, драмалі на пясчаным беразе. Сама станцыя зусім невялікая і хутчэй нагадвае раз’езд у нашых месцах, чым станцыю. Праязджалі ў некаторых месцах каля возера, якое было зусім пустое. Пясок і вада: вось якое ўражанне засталося ў мяне ад Аральскага возера. Пад вечар на двух прыпынках, размешчаных, відаць, паблізу ад Аральскага мора, з’явіліся казахі, якія прадавалі варанае малако, воўну, сырую і вэнджаную рыбу. Малако куплялі з сумненнем, гаворачы, што яно вярблюджае, рыбу вэнджаную куплялі ахвотна, але наесціся

яе было нельга, таму што яна была моцна высушана, сырую рыбу і воўну ніхто не купляў, таму што воўна нікому не была патрэбная, а сырую рыбу нам не было дзе варыць. Казахі тут займаліся жывёлагадоўляю і рыбалоўствам, а мы ехалі проста на поўдзень. Зусім пустэльная мясцовасць з беднай пустэльнай раслiннасцю пачала саступаць месца больш ажыўленай, але ўсё яшчэ дзікай паўпустэльнай раслiннасці.

З правага боку сталі відаць залівы рэчкі Сыр-Дар'і, парослыя трыснягом.

29 красавіка 1952 г.

Раніца 29 красавіка не прынесла з сабой нічога новага: зноў неба ды пясок, які струменіўся і пераліваўся з месца на месца ад найменшага подыху ветру. Падвечар прыбылі на станцыю Кзыл-Арда, якая з'явілася так жа знянацку, як пасля і знікла. Гэта быў невялікі гарадок з пабудовамі еўрапейскага тыпу пераважна каля вакзала. Увесь у зелені, са стройнымі паўднёвымі таполямі, якія высока ў неба ўзносілі свае вяршыні. Насельніцтва ў асноўном рускае, якое са здзіўленнем глядзіць на нас і ахвотна з намі размаўляе.

Гэта было тыповае сярэдне-азіяцкае паселішча. Стаянка была нядоўгай і неўзабаве за акном вагона знікла прыгарадная зелень, і зноўку задыміліся пяскі; толькі ў некаторых месцах былі відны залівы Сыр-Дар'і, якія падходзілі да самай чыгункі зараслямі трыснягу. Я падоўгу прастойваў каля шчыліны, выразанай намі ў дзвярах вагона, каб можна было стоячы бачыць, што робіцца за вагонам, таму што цераз акенца ўсім глядзець было не зручна, ды і сядзець ужо надакучыла. Тут я ўпершыню ў сваім жыцці ўбачыў, як малоцяць быкамі, ганяючы іх кружком па кукурузе.

30 красавіка 1952 г.

Ноччу было халаднавата, хаця і ехалі ў паўднёва-ўсходнім кірунку. Пустыня пачала ўступаць месца стэпу, дакладней, паўпустыні. Але была вясна, і паўпустыня была пакрыта морам траў з ярка-чырвонымі макамі, што выразна выдзяляліся на фоне травы: восенню ўвесь стэп выгараў, станавіўся жоўтымі панылым, аднолькавым на сотні кіламетраў. Па дарозе сустракаліся толькі раз'езды, у якіх не было нават назваў, а толькі нумары. У 11 гадзін прыбылі на станцыю Арысь, размешчаную на злучэнні дзвюх калей у зусім паўпустыннай мясцовасці.

Хаця пасажыры называлі яе "галоднай Арыссю", але нас яна сустрэла не голадна, таму што нам давалі абед. Дзень быў цудоўны, цёплы, на небе ні аблачынкі, адно толькі сонца, як распалены дыск, ззяла на ім. Мы выйшлі на перон, упрыгожаны з нагоды Першага траўня. Два вялікія партрэты Леніна і Сталіна і вялікі белы голуб-сімвал міру, упрыгожаныя электрычнымі лямпачкамі красаваліся на сярэдзіне вакзальнага будынка. У праходзе, які вёў на прывакзальную плошчу, таўклося шмат народу, купляючы ў ларках, размешчаных па абодва бакі, усё неабходнае на свята.

На прывакзальнай плошчы, засаджанай дрэвамі, была размешчана сталоўка, якая адчынялася тут толькі на лета.

- Мы вас тры дні чакалі, - сказала нам маладая павaрыха.

- А мы вас усё жыццё чакалі,- адказаў я.

За Арыссю, якую мы пакінулі прыблізна ў гадзіну дня, зноў пачаўся стэп. Хаця да Ташкента засталося 120 км., але мы не даехалі да яго нават да вечара, таму што прастойвалі на раз'ездах. Нас папярэдзілі, каб збіралі рэчы. Усе пачалі капашыцца, збіраючы і звязваючы ўсё тое, што было распакована ў час дарогі. Так прадаўжалася каля гадзіны, а пасля гэтага наступіла маўчанне ці, нават, плач. Нешта журботнае авалодала ўсімі; відаць кожны прадчуваў тое цяжкае жыццё, якое чакала нас. Цяпер нашая дарога сюды падавалася нам ужо радаснай і светлай.

Хаця б даехаць да Ташкента, такое жаданне авалодала кожным, хто глядзеў на галодны стэп. З гэтым жаданнем сустрэла нас і ноч, абарваўшая яго, і разам з ім наша падарожжа пад штыком.

1 траўня 1952 г.

У ноч з 30 красавіка на 1 траўня 1952 г. мы прыбылі на невялікую станцыю, на якой павінны было скончыцца нашае падарожжа. Паравоз пачаў манеўраваць, заганяючы наш цягнік на бакавую каляю пад рампу і нарэшце спыніўся. Усё гэта я адчуваў толькі праз сон і прачнуўся, калі мы ўжо стаялі побач з рампай. Цёмнае паўднёвае неба, усыпанае безліччу яркіх у паўднёвых шыротах зорак. Стройныя вяршыні паўднёвых таполяў, сілуэты якіх чарнелі ў змроку, аганькі ў станцыйным доміку - вось і ўсё, што мы маглі бачыць у змроку ночы цераз вузкае акенца таварнага вагона, з якім ужо прыйшоў час расстацца. Недзе поблізу чулася грубая руская лаянка, якая згладжвала аднатонны шум фантана. У дзверы пастукаў наш праваднік і сказаў, каб ішлі ў вагон па інструмент (пілы, сякеры, рыдлёўкі і г.д.), калі хто іх здаваў. Я выскачыў з вагона і адчуў пад нагамі ходнік, які пераходзіў у рампу каля наступнага вагона. Тая ж карціна, што была відна з акна вагона, толькі больш абшырная, рассцілалася вакол нас. Пасля гэтага нас больш не выпускалі з вагона. Куды нас завязуць: у калгас ці на будоўлю – вось асноўная думка, якая нас трывожыла. З наступленнем світання мы даведаліся, што стаім на невялікай станцыі Кемчсе Ташкенцкай чыгункі за 12 км ад Ташкента. Наш цягнік зноў пачалі папіхаць то ўзад, то ўперад. І за акном нашым праплывала

пышная расліннасць поўдня. Народ, святочна апрануты, пачаў збірацца на вакзале ў чаканні прыгараднага цягніка, каб адправіцца ў Ташкент на святкаванне Першага траўня. Тут былі старыя і дзеці, украінцы і рускія, узбекі і казахі. Але ўсё, што іх аб'ядноўвала, гэта лёгкая паўднёвая вопратка. Некаторыя казахі і ўзбекі, асабліва жанчыны, былі апрануты ў нацыянальнае адзенне. Увесь гэты натоўп, пярэсты ў сваіх яркіх каляровых апранахах, амаль абыякава, не выказваючы ніякага здзіўлення, глядзеў на нас. Недзе чуўся гармонік. Я ўсё гэта бачыў цераз шчыліну вагона. Ці думаў я калі небудзь, будучы школьнікам, калі мы ў гэты дзень, у гэты час збіраліся ісці на дэманстрацыю, што праз некалькі гадоў буду сядзець у вагоне, замкнёным на замок, і глядзець, як народ збіраецца ехаць у Ташкент, каб там адсвяткаваць Першае траўня. Не думаў я пра гэта і летась, калі Першае траўня сустракаў у Маладзечне студэнтам настаўніцкага інстытута.

Помніцца, надвор'е з раніцы было цудоўнае, і мы збіраліся каля інстытута, каб адтуль ісці ў арганізаваным прадку на дэманстрацыю. Мы зшыхтаваліся. Паперадзе ішлі тыя, хто нёс плакаты і партрэты, а за імі фізкультурнікі. Калі мы прыйшлі на па-святочнаму прыбраную плошчу, то пачало вельмі парыць. Збіралася навальніца. Пасля адкрыцця мітынгу пачалася дэманстрацыя. Мы перад трыбунай паказвалі фізкультурныя нумары. Па дарозе назад у інстытут нас застала навальніца. Пасля дэманстрацыі нам давялося добра выпіць у майго гаспадара. А вечарам былі танцы, але я не хадзіў, таму што трэба было ехаць дадому, і я павінен быў ісці на цягнік. Так было год назад. Так было ці падобна на тое, а, можа быць, і яшчэ весялей два, тры... гады таму назад. Хіба можна было згадаць усе штукі, утвораныя ў гэты дзень. А сёння я маю права толькі паглядзець цераз шчыліну вагона на тое, як збіраецца народ, дакладней, нямногія для гэтай мясцовасці, як я даведаўся пазней, каб адсвяткаваць гэтае свята, а праз некалькі гадзін я буду пазбаўлены і гэтай магчымасці, будучы закінуым далёка ад гэтай станцыі і ўсяго культурнага свету ў паўпустынны стэп, дзе людзі, мясцовыя жыхары, канешне, у большасці сваёй не маюць ніякага ўяўлення пра сапраўднае свята, а ведаюць толькі адно – працаваць. Вось падышоў прыгарадны цягнік, і народ, які сабраўся на пероне, адправіўся. Каля нашых вагонаў пачалі з'яўляцца, акрамя мэбэшнікаў і людзі ў цывільным. Іх пазней празвалі "купцамі" за тое, што яны нас купілялі, ды толькі грошай не плацілі, а МДБ давала нас ім бясплатна. Гэта быў страшны гандаль, продаж белых рабоў, які адбываўся ў 20-ым стагоддзі пад кіраўніцтвам Міністэрства дзяржаўнай бяспекі і па ўказанні ўраду. Да нас прыйшоў наш праваднік і яшчэ нейкі чалавек высокага росту ў цывільным. Праваднік сказаў, што ён больш не мае да нас ніякай справы і, паказваючы на чалавека ў цывільным, сказаў, што гэта наш будучы гаспадар, і што нас адправяць у калгас. Наступіла ўсеагульная журба. Слова "калгас" зусім падарвала настрой, які і так быў, ніжэй не бывае. Пасля гэтага чалавек у цывільным з'яўляўся яшчэ некалькі разоў, сказаўшы, што ён прадстаўнік з калгаса імя Сталіна, у які нас адправяць у колькасці апошніх шасці вагонаў. Гэта быў экспедытар з калгаса імя Сталіна, размешчанага ад станцыі Кемсе за 70 км., па імені Жарабай, як я даведаўся пра гэта пазней. Потым ён ізноў з'явіўся і сказаў, што два апошнія вагоны адабралі, і яны пойдуць у калгас "Камуна" за 35 км ад гэтай станцыі. Як я потым даведаўся ад яго самога, справа была ў тым, што МДБ з нагоды свята не хацела доўга вазіцца з намі і старалася хутчэй нас распіхаць у бліжэйшыя калгасы, і яму было адмоўлена, але ён падаў заяву прадстаўніку з Масквы, які тут быў, і тады яму далі чатыры вагоны.

Мы ўжо бачылі, як у пярэдніх вагонах ішла выгрузка, але вось наш цягнік, дакладней, апошнія яго вагоны падагналі да рампы. Дайшла чарга і да нас. Да нашага вагона наблізіўся натоўп эмдэбэшнікаў начале з самім палкоўнікам. Адчынілі дзверы, загадалі нам усім сесці і сказалі, што калі будуць называць прозвішча, кожны павінен сам сказаць: "Я". Вось маёр, які прывёз нас, дастаў спісы кожнай сям'і і падаў іх палкоўніку-казаху, які, крэхчучы, павольна называў нас кожнага па прозвішчы, імені і імені пабацьку. Скрозь аркуш паперы, які прасвечваўся, я бачыў, як у слупок былі ўпісаны ўсе члены сям'і, пачынаючы з галавы сям'і, а ўнізе стаялі подпіс і пячатка. Гэта быў сапраўдны дакумент, які сведчыў, што мы спецпасяленцы. Пасля таго, як палноўнік называў новае прозвішча, ст. лейтэнант запісваў яго на лісток паперы. Пасля заканчэння гэтай цырымоніі палкоўнік злажыў спісы ў сумку, сказаў нам, каб выгружаліся і нікуды не адыходзілі, і ўсе адправіліся да наступнага вагона.

Мы выгрузіліся на рампу хутка, таму што нас бесперапынна падганялі.

Дзень быў гарачы, і я заліўся потам. Зараз можна было адпачыць, пакуль пададуць машыну пад пагрузку. Я стараўся даведацца сёе-тое пра калгас, у які нас адправяць. Звесткі былі не вельмі прыемныя. Кароткімі фразамі я перакідваўся з тымі, хто быў спадарожнікамі і таварышамі па дарозе і па будучым жыцці.

Але вось падагналі машыну, мы пагрузіліся, і машына стала ў шэраг машын, гатовых да ад'езду. Усе сядзелі на машынах, каля якіх снавалі МДБэшнікі, лічачы і пералічваючы нас. Вось мы крануліся. На нашай машыне аховы не было. Мы выехалі са станцыі і паехалі па шашы, абсаджанай таполямі. Дзень быў выдатны, і вяршыні гор,

здавалася, быццам гараць у алмазах, ззяючы снегам на сонцы. Тое, што дома я мог бачыць у кіно ці на паперы, то тут бачыў наяву. Якія прыгожыя гэтыя горы, што блішчаць на сонцы сваімі векавымі снягамі на фоне блакітнага вясенняга неба. Які далёкі арыгінал ад выявы на паперы.

Шаша перайшла ў гасцінец, па абодва бакі якога рассцілаўся стэп. Пасля прыпынку ў невялікім гарадку, па-моему ў Сары-Агачы нашы дзве машыны адсталі і паехалі па іншай дарозе, чым папярэднія. Вакол быў стэп. У адным месцы насустрач нам выйшаў чалавек: “Co na rodzina jedziece?” – сказаў ён з варшаўскім акцэнтам. - “ Juz my sobie palac postawili”, пасля чаго ён паказаў на глінабітны домік. Неўзабаве пачалася дрэнная дарога, і шафёр неаднаразова лаяў рэспубліку і яе парадкі. Спыніліся ў адным калгасе, нам сказалі, што гэта калгас імя Абая, што да “Сталіна” 8 км. Але вось і само Сталіна. Ужо некаторыя выгрузіліся. Нас павезлі далей.

– Кантор, кантор? – гаварылі казашкі, паказваючы на глінабітны будынак са сцягам на доўгай тычцы. Мы страцілі ўсялякую арыенціроўку і ехалі, быццам бараны, якіх вязуць, куды хочуць. Якая дзікасць. Быццам у кінафільме “Тарзан”. Я ніколі не ўяўляў, што людзі могуць жыць так дзіка. Маладыя казашкі, якія ўлезлі да нас у машыну, былі апрануты па-нацыянальнаму: на галаве чырвоная хустка, завязаная назад, прызнак таго, што яны дзяўчаты, а не жанчыны. З-пад хустак былі відны чорныя косы, з уплеценымі ўпрыгожваннямі з ланцужка спаяных капеек, а на канцы заканчваліся кутасамі з чорных нітак у бляшанай аправе. На саміх былі апрануты чорныя гарсэты з аксаміту паверх чырвоных або ярка-чырвоных сукенак. На правай і левай руках былі бранзалеты з бляхі. На нагах былі драхлыя боты, на якіх былі надзеты галёшы з востраверхімі насамі. Амаль ніхто з іх па-руску не ведаў ні бум-бум, акрамя аднаго хлапчука, які ведаў некалькі дзесяткаў рускіх словаў. Вось машына сустрэла такую ж машыну са спецпасяленцамі і спынілася.

- Дзе ж Сталіна, - спытаў я ў шафёра.

- Вось гэта і ёсць, - адказаў ён.

На нашую машыну селі два МДБэшнікі, і мы паехалі далей. Пад’ехаўшы да канторы машына спынілася, а потым заехала на вялікі двор для жывёлы, абнесены глінабітнай сцяной і пад’ехала да ляпянкі з невялікім акенцам, у якім заміж шыбаў тырчалі жалезныя перакладзіны.

- Што, тут згружацца? - спытаў я.

Некалькі казахаў і шафёр пагаварылі паміж сабой, а шафёр, выходзячы з цёмнай ляпянкі, з якой паскудна несла, сказаў:

-Жывуць спецперасяленцы і ў не такіх. Гэта яшчэ добра.

Завялі машыну і ўжо выязджалі з двара, як падышлі малодшы і старэйшы лейтэнанты і старлей, вылаяўшыся чатырохпавярховым матам, сказаў:

- Што яны, у ... іх маць, галаву тут дураць. Якіх кватэр яны яшчэ хочуць? Куды мы іх яшчэ павязём?

Але перакінуўшыся паміж сабой некалькімі словамі змоўклі і павезлі далей. Вось удалечыні паказаўся невялікі садок і дзясяткі два ляпянак. Мы пад’ехалі да першай ляпянкі, якая стаяла каля дарогі, і пачалі выгружацца...

Пра першыя два гады жыцця ў Казахстане.

Участак Бярлік калгас імя Станіна лічыўся трэцім, быў дальнім. Усе тры ўчасткі былі размешчаны з правага боку рэчкі Куркелес. З правага і левага бакоў рэчкі былі ўзгоркі Галоднага стэпу. Пасялілі нашу сям’ю і яшчэ пяць сямей на ўчастку Бярлік. Гэта былі сем’і Лінга, Бальцэвічаў і Стрыбуцяў. Прозвішчы яшчэ дзвюх сямей не памятаю. Адна з іх складался са старой хворай жанчыны, якая ў 1953 годзе памерла і дзвюх дочак, адну з якіх звалі Гэляй, другая сям’я складалася з маладога мужа, жонкі і дваіх дзяцей ва ўзросце да 10 гадоў.

Жытло ўяўляла сабой старыя глінабітныя домікі з адным ці двума вокнамі без рамаў, проста ў сцену ўстаўлена шкло.У праходах збітыя з дошак дзверы, сякія-такія агмені цяпла. Акрамя нашых сямей былі сем’і азербайджанцаў і грузін, іх пасялілі раней, і жытло ў іх было лепшае. Прыкладна цераз 10 дзён пасля пасялення прыехаў малады казах у форме лейтэнанта МДБ. Загадаў усім сабрацца каля доміка, дзе жыла сям’я Стрыбуцяў, прадставіўся камендантам спецкамендатуры, а свайго памочніка прадставіў надзірацелем, аб’явіў, што спецкамендатура знаходзіцца ў пасёлку Учахты, дзе і МТС калгаса. Зачытаў правілы паводзінаў, у якіх дазвалялася перамяшчацца толькі па тэрыторыі спецкамендатуры. Пры выездзе за межы спецкамендатуры трэба браць дазвол у яго, іначай будзе лічыцца ўцёкамі. Кожнаму паўнагадоваму ўручыў ліст паперы, у якім трэба было падпісацца, што азнаёмлены з рашэннем прэзідыюму ўраду СССР аб перасяленні навечна ў гэтую мясцовасць Казахстана. У выпадку ўцёкаў будзеш асуджаны на 25 гадоў катаржных работ. А таксама пералічваліся правы і абавязкі перасяленца. Захоўвалася права выбіраць і быць выбраным, права на адукацыю. Кожны працаздольны павінен працаваць, як я запомніў.

На другі дзень пасля пасялення ў двары зрабілі з падручнага матэрыялу прымітыўныя агмяні для прыгатавання ежы. Крыніцай цяпла была сухая вярблюджая калючка і розная леташняя сухая трава, якая была каля дома. Студні на ўчастку не было, ваду бралі з цэнтральнага арыка. Вада была светлакарычневага колеру ад

растворанай у ёй гліны. За ноч гліна выпадала ў асадак, і вадой можна было карыстацца. Быў пачатак траўня. Трэба было садзіць агарод. Я разам з маці ўскапаў агарод каля арыка, каб можна было паліваць, г.зн. пускаць ваду з арыка на агарод. Парабілі разоры, як парадзіў мясцовы жыхар-сусед, які трохі гаварыў па-руску, і па яго парадзе пасадзілі агарод. Я раскапаў за домам участак, і пасадзілі бульбу. Я хадзіў на бавоўнавыя палі і разам з казахамі падпраўляў разоры пасля трактара для паліву бавоўны. Карыстаўся вялікай матыкай, якая называлася "кітмен", а мая прафесія "кітменшчык". Пасля я перайшоў у арбакешы, г. зн. у возчыкі, развозіў угнаенні на параконнай брычцы. Так там называлі воз. Маці хадзіла на работу ў паляводную брыгаду. Туды ж хадзіла і дачка Лінга, і старэйшая дачка Бальцэвіча. За адзін працадзень калгас даваў адзін кг кукурузы, у асноўным на паперы. Маці даглядала агарод, а адзін раз у тыдзень ноччу я паліваў. Днём ваду для паліву не давалі.

Прадукты, прывезныя з Беларусі, скончыліся, і давялося пераходзіць на тутэйшы корм. Пазычалі ў казахаў жорны, якія ўяўлялі два плоскія камяні, у адным у сярэдзіне была скразная дзірка і адна "сляпая" з краю. На разасланы на падлозе абрус клалі камень са штыром, а на яго камень з дзіркай. У сляпую дзірку ўстаўлялі кавалак палкі, сядаліся каля камянёў і, насыпаўшы кукурузу ў скразную дзірку, пачыналі круціць. Атрымоўвалася нешта падобнае на крупы. З гэтых крупаў маці на вадзе рыхтавала кукурузную кашу, якою і харчаваліся. Калі на агародзе з'явіліся агуркі, дыні і іншая гароднiна харчаванне стала больш разнастайным.

Брыгадзір параіў дыні і кавуны адвезці ў стэп і ў чабаноў абмяняць на ягня ці казляня, што я і зрабіў. Два дні бадзянняў па Галодным стэпе не далі вынікаў. Затое я ўбачыў, як жывуць вандроўнікі (качэўнікі).

З сярэдзіны чэрвеня пачалася 42 гр. гарачыня. Травы ў стэпе высахлі, я некалькі разоў пяшком хадзіў у райцэнтр Абай у пошуках працы. Звычайна выходзіў у гадзіны тры пасля абеду з дому і ішоў, пакуль не пачынала цямнець. Калі цямнела, уладкоўваўся ў бліжэйшым стозе і спаў да раніцы. Раніцай падымаўся і ішоў далей у МТС Учахты да наменданта. Прасіў у яго дазволу схадзіць у Абай, прыдумаўшы для гэтага прычыну. Ад Берліка да Учахты было 40 км. А ад Учахты да Абай-Базара – 12 км, але гэты шлях можна было праехаць на спадарожнай машыне. Абай-Базар быў райцэнтр сельскага тыпу, знайсці ў ім працу было цяжка, і я вяртаўся на наступны дзень ні з чым, таксама пяшком.

Пасля доўгай сухой восені пачаліся замаразкі. На полі заставалася шмат недаспелых каробачак бавоўны, якія збіралі ўручную. За 40 кг каробачак плацілі 2 кг пшаніцы. Маці пры зборы каробачак абмарозіла пальцы на руках.

З малодшай сястрой і братам згадзілася займацца настаўніца, якая вяла рускую мову ў казахскай школе, за адпаведную плату.

Я нарабіў з гліны нечага падобнага на цагліны і склаў пліту ў доміку, прыспасобіўшы яе да старога коміна. Зімой на пліце рыхтавалі ежу, і яна давал трохі цяпла. Было голадна і холадна.

Вясной 1953 года пачалося ўсё спачатку: агарод, у калгасе пасяўная, але я ўжо працаваў улікоўцам у МТС у калгасе імя Сталіна. За працу атрымоўваў мала. У пачатку кожнага месяца трэба было ісці да старшыні калгаса і выпрошваць гектары апрацоўкі. Інача трактарыст не толькі нічога не зарабляў, а заставаўся б вінаватым, асабліва гэта тычылася тых трактарыстаў, хто працаваў на колавых трактарах ХТЗ, перарасход паліва і змазачных матэрыялаў быў вялікі.

У жніўні 1953 года мая сярэдняя сястра паступіла ў Камплабекскі с-г тэхнікум. А мяне накіравалі настаўнікам матэматыкі ў школу. Жыць я пачаў у дапгасе № 1 САОУВСМУС. У кастрычніку да мяне прыехала маці з малодшымі братам і сястрой. Тут можна было купіць у краме хлеб, топлены свіны тлушч. Вясной маці пачала працаваць у парніках. Можна было тайком на калгаснай машыне з'ездзіць у горад Янгі-Юль, Ташкент. Была зарплата. Жыць стала лягчэй.

З АЎТАБІЯГРАФІІ
Бельскага Мікалая Уладзіміравіча

... У калгасе працаваў у 1952 г. кетменшчыкам (паліваў бавоўну), арбакешам (возчыкам), і ў пачатку 1953 г. – уліковец трактарнай брыгады Учахцінскай МТС у калгасе імя Сталіна. У верасні 1953 г. прызначаны настаўнікам матэматыкі ў рускіх класах школы ў калгасе імя К. Маркса. Побач з калгасам імя К. Маркса знаходзіўся падгас № 1 САОУВСМУС, дзе жылі рускія, украінцы, карэйцы, спецпасяленцы з Беларусі, таму ў школе былі класы з рускай мовай навучання. У 1954 г. я атрымаў дазвол у спецкамендатуры для паездкі ў абласны горад Чымкент, дзе паступіў на завочнае аддзяленне Чымкенцкага настаўніцкага інстытута, які закончыў з адзнакай у 1956 г. На гэты час з мяне было знята спецпасяленне, і я мог жыць у любой мясцовасці акрамя Гарадзенскай вобласці, Масквы і Ленінграда. Я вырашыў выехаць з Казахстана. Дзяржэкзамены ў інстытуце закончыліся ў першай палове жніўня, і я адразу выехаў у Беларусь...

Яшчэ трохі пра бацьку Бельскага Уладзіміра Іосіфавіча, асноўнага "вінаватага" майго зламанага жыцця.

Пасля майго ад'езду з Казахстана ў Беларусь бацька шмат працаваў. Пасля працоўнага дня на будоўлі цеслям бацька з Жамойдзінам Вікенціем ішлі на шабашку, г.зн. на будоўлю дамоў у прыватным сектары, дзе працаваў да 23 гадзін. А

раніцай ішлі на 8 гадзін на дзяржаўную працу. Сабраўшы трохі грошай, у першай палове 60-х гадоў мінулага стагоддзя бацька купіў дом далёка не першай маладосці з участкам у 6-7 сотак і часовай будкай недалёка ад цэнтра старога горада. Бацьку давялося шмат папрацаваць, каб прыдаць купленаму жыллю выгляд прыдатны для жыцця. Была заменена старая страха на доме і будцы на шыферную, была перасланы падлога ў доме, заменена частка акон і дзвярэй, пабудаваны навес, рэканструявана студня. Пабудаваны хлеў, з катухамі для ўтрымання свіней, курэй, пад склад. Перад гэтымі пабудовамі была майстэрня для работы па дрэву. З механічных інструментаў была толькі цыркулярка, астатнія работы выконваліся ўручную. Тут бацька парабіў філёнкавыя дзверы для дома, вокны, а ўжо пазней і для дачок. Замяніў большую частку агароджы, зрабіў браму для ўваходу і ўезду ў двор. Плошчу двара зацыментаваў, праклаў дарожку з цыменту ад дома да хлява. З аднаго боку дарожкі раслі розныя сарты вінаграднай лазы. Каля навеса пабудоваў два парнікі па 6-7 м. пазней пабудаваў міні-цяпліцу з водным ацяпленнем і летні душ. У парніках і цяпліцы вырошчвалі агуркі, расаду памідораў і памідоры. У хляве гадаваліся свіні. Лішкі прадуктаў прадаваліся на гарадскім рынку. І ўсё гэта рабілася пры адначасовай працы на будоўлі. У канцы 60-х быў пабудаваны вадаправод і падведзены прыродны газ. Траншэі пад вадаправод і газаправод глыбінёй больш за метр у глiністым грунце бацька выкапаў уручную сам. У доме было зроблена вадзяное ацяпленне. Перад тарцом дома быў газон для кветак. Усё гэта было зроблена на сёмым дзесятку гадоў жыцця бацькі.

З АЎТАБІЯГРАФІІ
Бельскага Мікалая Уладзіміравіча

... У Міністэрстве асветы ў Менску мне адмовілі ў накіраванні на працу, спасылаючыся на адсутнасць свабодных рабочых месцаў, і я вырашыў ехаць у Ліду. Быў пачатак трэцяй дэкады жніўня месяца, шукаць працу ў іншых абласцях было позна. У Лідскім раёне мне далі накіраванне ў Баброўскую сямігадовую школу, дзе я прапрацаваў да другой паловы красавіка 1957 г. У красавіку месяцы мяне выклікалі ў міліцыю г. Ліды, і начальнік міліцыі загадаў на працягу трох сутак пакінуць Гарадзенскую вобласць. Хаваўся ў сваякоў, нелегальна жывучы на Гарадзеншчыне. У чэрвені месяцы паехаў у Калінінград і паступіў на завочнае аддзяленне педінстытута, а ў жніўні працаўладкаваўся ў Быценьскім раёне Берасцейскай вобласці дзе прапрацаваў да снежня 1972 г.

У Берасцейскай вобласці ў Даманаўскай сярэдняй школе мне трохі шанцавала. У 1960 г. закончыў педінстытут.

Мае вучні па матэматыцы паспяхова апраўдвалі свае адзнакі пры паступленні ў ВНУ г. Менска і Берасця. Мне была аб'яўлена падзяка заг. рана г. Івацэвічы. У 1967 г. быў узнагароджаны Ганаровай граматай Міністэрства асветы БССР. Са снежня 1972 г. па жнівень 1992 г. працаваў у школах г. Ліды настаўнікам матэматыкі. Узнагароджваўся ганаровай граматай Лідскага гарана і Ганаровай граматай аблана.

З 01.09.1992 г. па 21.02.2000 г. працаваў вартаўніком у групе гаспадарчага абслугоўвання Лідскага раёна. Агульны стаж працы – 52 гады. Зараз на адпачынку. Жанаты, маю дзвюх дачок. Старэйшая – доктар, працуе ў Маскве. Малодшая (Жалудовіч) – настаўніца пачатковых класаў 14-й школы г. Ліды.

Рэабілітаваны 25 траўня 1992 г.

Гады знаходжання на спецнасяленні мне залічаны ў працоўны стаж удвайне, да пенсіі даплачваецца 25% мінімальнай пенсіі.

Я наведваў бацькоў цераз год ці цераз два, з сям'ёю ці адзін. Гэта быў лепшы час у маім жыцці.

У 1977 годзе памерла маці, а ў 1982 годзе памёр бацька. У доме бацькоў пачала жыць малодшая сястра са сваёй сям'ёю.

23 студзеня 1991 года Вярхоўны суд БССР пераглядзеў справу Бельскага У.І. і прыгавор Гарадзенскага абласнога суда ад 25 студзеня 1950 года і вызначэнне Вярхоўнага суда БССР ад 10 лютага 1950 года адмяніў, і справа была спынена за адсутнасцю складу злачынства. Бельскі У.І. па гэтай справе рэабілітаваны.

У траўні 1992 года мною была атрымана з УУС Гарадзенскага аблвыканкаму даведка аб рэабілітацыі ўсіх членаў сям'і Бельскага У. І.

У студзені 1993 года нам была выплачана кампенсацыя за канфіскаваную маёмасць па 20 тысяч рублёў на кожнага члена сям'і бацькі, застаўшыхся ў жывых, што складае мізэрную частку ўсяго канфіскаванага.

За жылы дом бацькі мы ад грашовай кампенсацыі ў 17448 руб. адмовіліся, таму што за яе ў той час нельга было купіць нават уваходныя дзверы. У вяртанні дома нам было адмоўлена.

Лёсы рэпрасаваных лідзян.

У 1956-57 гадах было цалкам знята спецпасяленне з усіх рэпрасаваных, што жылі ў Паўднёва-Казахстанскай вобласці.

У 1957-58 гадах усім, хто лічыўся па дакументах палякам, была дадзена магчымасць выехаць у Польшчу, чым і скарысталіся 98-99% пераселеных. Пра іх далейшыя лёсы я не ведаю.

Мае землякі ў Польшчу не выехалі таму, што на дакументах значыліся беларусамі.

У канцы 50-х гадоў мінулага стагоддзя мой бацька, **Бельскі Уладзімір Іосіфасіч**, наведваючы родных у Беларусі, спрабаваў працаўладкавацца ў будаўнічыя арганізацыі Гародні і Ліды, але атрымаў адмову з-за ўзросту. Вярнуўся ў г. Чымкент і працаваў цеслям да лютага 1977 года ў Чымкентбудзе. Цераз усё сваё жыццё

бацька пранёс любоў да працы, да зямлі, да будаўніцтва. Пемёр у 1982 годзе ў г. Чымкенце.

Маці, **Бельская Сафія Пятроўна**, восенню 1956 г. з малодшымі дзецьмі пераехала да бацькі ў г. Чымкент, працавала кухарам у дзіцячым садку, а пасля выхаду на пенсію дапамагала дочкам гадаваць унукаў. Памерла ў 1977 годзе.

Сястра, **Бельская Ірына Уладзіміраўна**, 1936 года нараджэння, перавялася з Камплабекскага с/г тэхнікума ў Мар'інагорскі с/г тэхнікум. У 1957 г. скончыла і працавала аграномам у калгасе Іўеўскага раёна Гарадзенскай вобласці. У 1959 г. вярнулася ў Чымкент да бацькоў, паступіла на завочнае аддзяленне ВНУ у г. Алма-Аце па спецыяльнасці эканоміка. Працавала эканамістам у будаўнічых арганізацыях г. Чымкента. Замужам, муж - доктар, ураджэнец Навасібірскай вобласці. Іх дачка Ніна працуе ў Іркуцку доктарам.

Малодшая сястра, **Бельская Таццяна Уладзіміраўна**, закончыла сярэднюю школу ў г. Чымкенце і Чымкенцкі тэхналагічны інстытут. Працавала тэхнолагам у "Чымкентбудзе", замужам. Муж ураджэнец Алтайскага краю. Іх дзеці Лена і Анатоль маюць вышэйшую адукацыю, зараз занятыя сярэднім бізнесам. Сама Таццяна Уладзіміраўна на пенсіі.

Брат, **Бельскі Анатоль Уладзіміравіч**, 1940 г. нараджэння, пасля заканчэння сямі класаў паступіў у Чымкенцкі будаўнічы тэхнікум, трагічна загінуў на ўборцы бавоўны ў 1959 г.

У 1958 годзе ў Беларусь з пасялення вярнуўся **Бельскі Пётр Іосіфавіч** са сваёй сям'ёй, якая складалася з жонкі **Бельскай Вольгі Іванаўны**, дочак **Тамары** і **Ганны**. Сын **Святаслаў** быў прызваны ў войска пасля зняцця пасялення яшчэ ў Казахстане. Пасяліліся яны ў сваёй былой каморцы. Свой дом яны прадалі для ўплаты падаткаў яшчэ ў 1946 годзе. Цераз некалькі месяцаў ім прапанавалі пакінуць месца жыхарства і выехаць з Гарадзенскай вобласці. Яны нелегальна засталіся жыць сярод сваякоў і дабівацца дазволу жыць у Стоках. Такі дазвол быў атрыманы. Вярнуўся з войска сын Бельскі Святаслаў Пятровіч і пайшоў працаваць трактарыстам у калгасе ў Беліцы.

Бельскі Пётр Іосіфавіч заняўся агародам, сабралі трохі грошай, купілі карову.

Дачка **Тамара** пайшла працаваць афіцыянткай у сталоўку ў Дзятлава, а малодшая **Ганна** ўладкавалася санітаркай у Лідскую бальніцу.

Бельскі Пётр Іосіфавіч пражыў у сваёй каморцы да смерці ў 1973 г.

Бельская Вольга Іванаўна хадзіла на працу ў калгас, працавала на падворку сына, а калі занемагла, яе забрала дачка Ганна ў Ліду, дзе яна і памерла ў 2001 годзе.

Сын **Бельскі Святаслаў Пятровіч** прапрацаваў усё сваё жыццё ў калгасе імя Гагарына трактарыстам, за добрую працу яго фатаграфія вісела на дошцы пашаны каля Лідскага райвыканкаму. Калгасам яму была выдзелена кватэра каля Беліцы. Памёр ён у канцы 90-х гадоў. Яго два сыны – трактарысты ў Беліцы.

Бельская Тамара Пятроўна выйшла замуж, па мужу **Шэндрык**, працавала прадаўцом у краме Беліцы. Зараз на пенсіі. Жыве ў Беліцы. Яе сын скончыў у Менску Інстытут механізацыі сельскай гаспадаркі. Зараз прадпрымальнік у Менску. Дачка Тамары **Таццяна** - рабочая завода "Оптык" у Лідзе.

Бельская Ганна Пятроўна ўсё жыццё працавала санітаркай у бальніцы г. Ліды. Замужам, па мужу Гындзяк. У яе дзве дачкі. Старэйшая жыве і працуе ў Беліцы, малодшая – рабочая Лідскай абутковай фабрыкі.

Сям'я **Жамойдзіка Вікенція Антонавіча** і жонкі **Любы** складалася з дачкі **Іны Вікенцеўны** 1933 года нараджэння і двух сыноў **Веніяміна** і **Мірона,** нарадзіўшыся ў канцы 30-х гадоў 20-га стагоддзя.

Жамойдзік Вікенці Антонавіч асуджаны за няўплату падатку на 10 гадоў лагераў у канцы 40-х гадоў. У 1953 годзе ён быў этапам дастаўлены ў Паўднёвы Казахстан і далучаны да сям'і, якая на той час жыла ў раённым цэнтры Абай-Базар. Працаваў вартаўніком. У 1957 г. пераехаў разам з сям'ёю ў г. Чымкент і пайшоў працаваць у "Чымкентбуд" цеслям, адкуль і пайшоў на пенсію. Памёр у 1980 годзе.

Яго жонка **Жамойдзік Любоў** пасля пераезду ў г. Чымкент працавала нянечкай у дзіцячым садку. Памерла ў пачатку 80-х гадоў.

Іх дачка **Іна Вікенцеўна** ў Абай-Базары працавала ў райкаме камсамолу. Завочна закончыла Чымкенцкі педінстытут і працавала настаўніцай, завучам у школах Чымкмета. Была замужам. Нарадзіла і выхавала сына і дачку. Памерла ў 1978 годзе.

Сын **Жамойдзік Веніямін Вікенцевіч** закончыў сярэднюю школу ў г. Чымкенце і Чымкенцкі тэхналагічны інстытут. Працаваў у "Чымкентбудзе" інжынерам. Жанаты мае двое дзяцей.

Другі сын **Жамойдзік Мірон Вікенцевіч** закончыў сярэднюю школу. Быў рабочым на вінзаводзе ў адным з раёнаў Чымкенцкай вобласці. Памёр яшчэ пры жыцці сваёй маці.

Сям'я **Панкевіч** складалася з мужа **Вінцука**, жонкі **Надзі** і чатырох дзяцей.

Панкевіч Вінцук быў глухі. У канцы 40-х гадоў быў асуджаны на 10 гадоў пазбаўлення волі за няўплату падаткаў. Адбываў тэрмін у Навасадах Барысаўскага раёна. У 1953 годзе этапам быў дастаўлены ў Казахстан і далучаны да сям'і. якая на той момант жыла ў райцэнтры Абай-Базар, дзе ён і памёр у канцы 50-х гадоў.

Яго жонка **Надзя** памерла ў канце 50-х гадоў у Абай-Баразы. Іх старэйшая дачка **Стэфанія** выйшла замуж за рускага і паехала жыць у Ташкент.

Сын **Мадэст** жаніўся на настаўніцы рускай мовы. Вёў вандроўны лад жыцця па Сярэдняй Азіі. Памёр у 2002 годзе ў Туркменіі.

Другі сын **Сямён** паехаў у Сібір, жаніўся. Іх дачка ў гэты час жыве ў Канадзе.

Дачка **Панкевіч Сафія Вікенцеўна** жыве ў Алма-Аце.

Паслямова. Мае вучні.

Як ні кідалі мяне жыццёвыя нягоды, але ім не ўдалося далёка адкінуць ад асноўнай жыццёвай сцяжыны. У выніку большую частку свайго жыцця я займаўся тым, з чаго хацеў пачаць у ранняй маладосці, а менавіта, настаўнічаў.

У мяне, як і ў любога настаўніка, які ўсё сваё працоўнае жыццё аддаў школе, вучняў было шмат. Я іх сустракаю на вуліцах горада, у грамадскім транспарце, але больш за ўсё на юбілеях школаў, у якіх я працаваў.

Мае першыя вучні - дзеці рабочых дапгасу ў Галодным стэпе паўднёвага Казахстана. З хваляваннем я ўглядваюся ў іх твары на пажаўцелай фатаграфіі 1954 г. і ўспамінаю прозвішчы: Казлоўскі, Мангяла, Ламанашвілі, Баязітава і інш.

У 1957 - 1972 гадах я працаваў на станцыі Даманава Берасцейскай вобласці. У Даманаўскай школе маімі вучнямі былі: Курленя Лідзія Міхайлаўна, па мужу Міхневіч. У 1957-58 навучальным годзе вучылася ў 5-м класе. Закончыла педінстытут у Менску, працавала загадчыцай дзіцячага садка на ст. Даманава, старшынёй сельсавета ў Даманаве. Зараз на пенсіі;

Шабан Зоя Уладзіміраўна, пасля заканчэння педінстытута працавала настаўніцай у Даманаўскай школе. Зараз на пенсіі;

Мароз Уладзімір Вікенцевіч, закончыў тэхналагічны інстытут у Менску і завочна літаратурны інстытут у Маскве, працаваў у дзіцячым выдавецтве ў Менску;

Мароз Алег Вікенцевіч, пасля заканчэння школы паступіў у БДУ, жыве і працуе ў Менску;

Піваварава Ніна Захараўна, закончыла педінстытут у Берасці і працуе ў адной са школ Берасця;

Кавалеўскі Анатоль Мікалаевіч, закончыў палітэхнічны інстытут у Менску і працуе ў Менску;

Курленя Сяргей Міхайлавіч, закончыў будаўнічы інстытут у Берасці;

Бенясік Ганна, закончыла інстытут замежных моваў у Менску, працуе ў Пінску;

Шкаратаў Алег Цімафеевіч, закончыў вышэйшую марскую навучальню і служыў на расійскім паўночным марскім флоце;

Нярэціна Валянціна, закончыла стаматалагічную навучальню і працуе стаматолагам у Даманаўскім медпункце.

Многія з маіх былых вучняў Даманавіцкай СШ уліліся ў рабочы клас Берасця, Баранавічаў, Менска, саўгаса "Даманава".

У 1973 - 1986 гадах працаваў у школах рабочай моладзі г. Ліды. Маімі вучнямі былі маладыя рабочыя заводаў, фабрык і арганізацый г. Ліды, а ў асноўным завода "Оптык" і мікрараёна "Слабада".

Выпускнікі 1981 г. Сельгастэхніка.

Выпускнікі 1983 г.

СШ №9, 5 "В" клас, 1988-89 г.

У 1986 - 92 гадах працаваў у СШ № 9 г. Ліды. Вучні, якіх я пачаў вучыць у 4-м класе, у 1992 годзе закончылі дзевяць класаў. Многія з іх-дзеці вайскоўцаў выехалі разам з бацькамі, тутэйшыя ўжо абзавяліся сваімі сем'ямі.

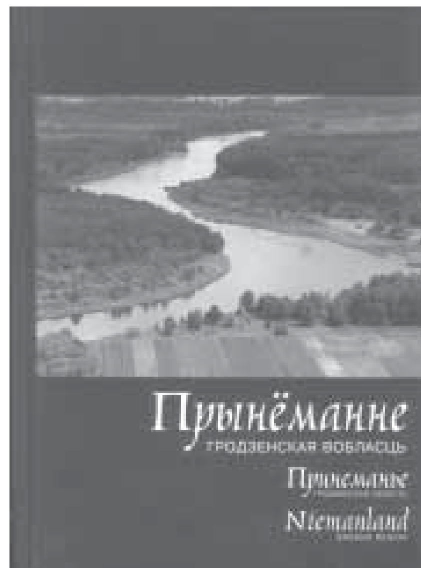
Мікалай Бельскі.

НАЙБОЛЬШ ЗНАЧНЫЯ ГІСТАРЫЧНЫЯ ВЫДАННІ АПОШНЯГА ЧАСУ

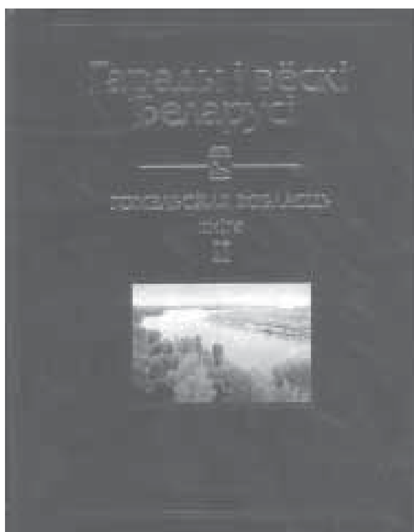

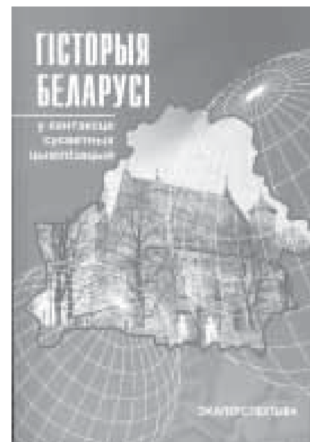
У выдавецтве “Беларуская навука”, г. Менск, выйшлі 24 і 25 тамы “Гістарычнага слоўніка беларускай мовы”.
Том 24, наклад 500 асобнікаў, 448 ст.
Том 25, наклад 500 асобнікаў, 428 ст.

У выдавецтве “Беларусь” г. Менск, выйшаў гістарычны даведнік “Прынёманне”, 248 ст. Наклад 3000 асобнікаў.

У выдавецтве “Беларуская энцыклапедыя”, г. Менск, выйшаў 2-гі том энцыклапедыі “Гарады і вёскі Беларусі. Гомельская вобласць”, кніга 2. 320 ст. Наклад 4000 асобнікаў.

У УП “Экаперспектыва”, г. Менск, выйшла кніга “Гісторыя Беларусі ў кантэксце сусветных цывілізацый”, 592 ст. Наклад 3000 асобнікаў.

У УП “Экаперспектыва”, г. Менск, выйшла кніга “Гісторыя Беларусі, том пяты, Беларусь у 1917-1945 гг.” 616 ст. Наклад 3000 асобнікаў.

У выдавецтве “Беларускі кнігазбор”, г. Менск выйшла кніга Барыса Рагулі “Беларускае студэнцтва на чужыне”, 188 ст. Наклад 200 асобнікаў.

Лідскі піўзавод, 2006 г. Від з вул. А. Міцкевіча.